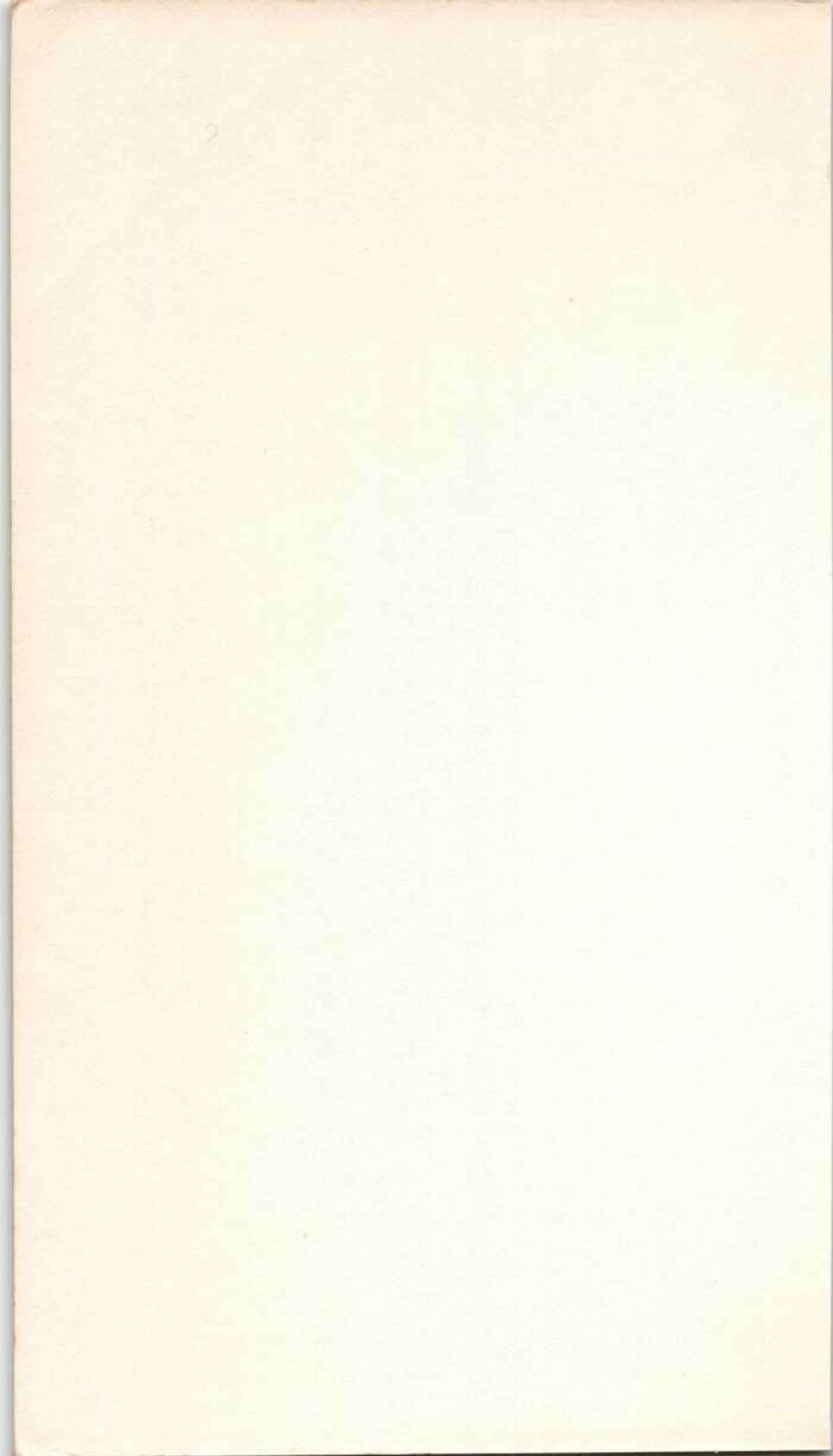

Theo Sandfort

*Om het
fijne gevoel*

Groepsopvoeders over
erotiek in de omgang
met kinderen

ANTHOS

Om het fijne gevoel

ISBN 90 6074 110 2
© 1984 Uitgeverij In den Toren
Anthos-boeken worden uitgegeven door
Uitgeverij In den Toren, Baarn
Verspreiding voor België:
Uitgeverij Westland nv, Schoten

Behoudens uitzondering door de Wet gesteld mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht, c.q. de uitgeefster van deze uitgave, door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking.

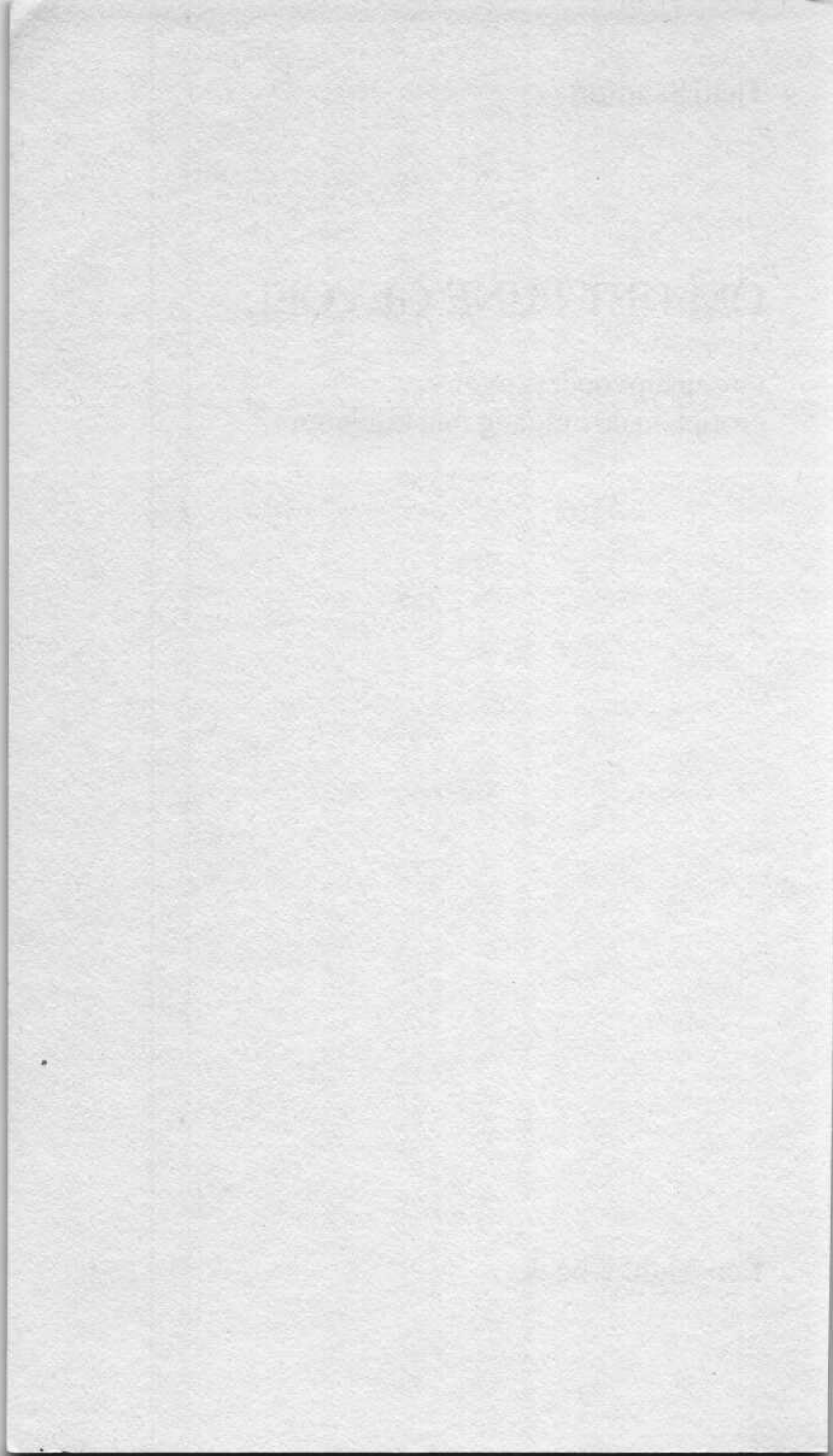
De uitgeefster is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in artikel 17 lid 2, Auteurswet 1912 en in het K.B. van 20 juni 1974 (Stb. 351) ex artikel 16b Auteurswet 1912, te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

Theo Sandfort

OM HET FIJNE GEVOEL

Groepsopvoeders over
erotiek in de omgang met kinderen

Een Anthos-boek

Inhoud

Inleiding 7

Interviews

Frits:

'Zoals volwassen seksualiteit zou moeten zijn.' 10

Gerda:

'Dat je zoiets hebt met zo'n klein mensje.' 21

Paul:

'Eigenlijk denk ik dat ik die gevoelens heel snel wegstop bij mezelf.' 32

Lex:

'Ik zie wel wat de konsekwenties zijn.' 43

Yvonne:

'Voor mij zijn niet alleen volwassenen lijfelijk belangrijk.' 57

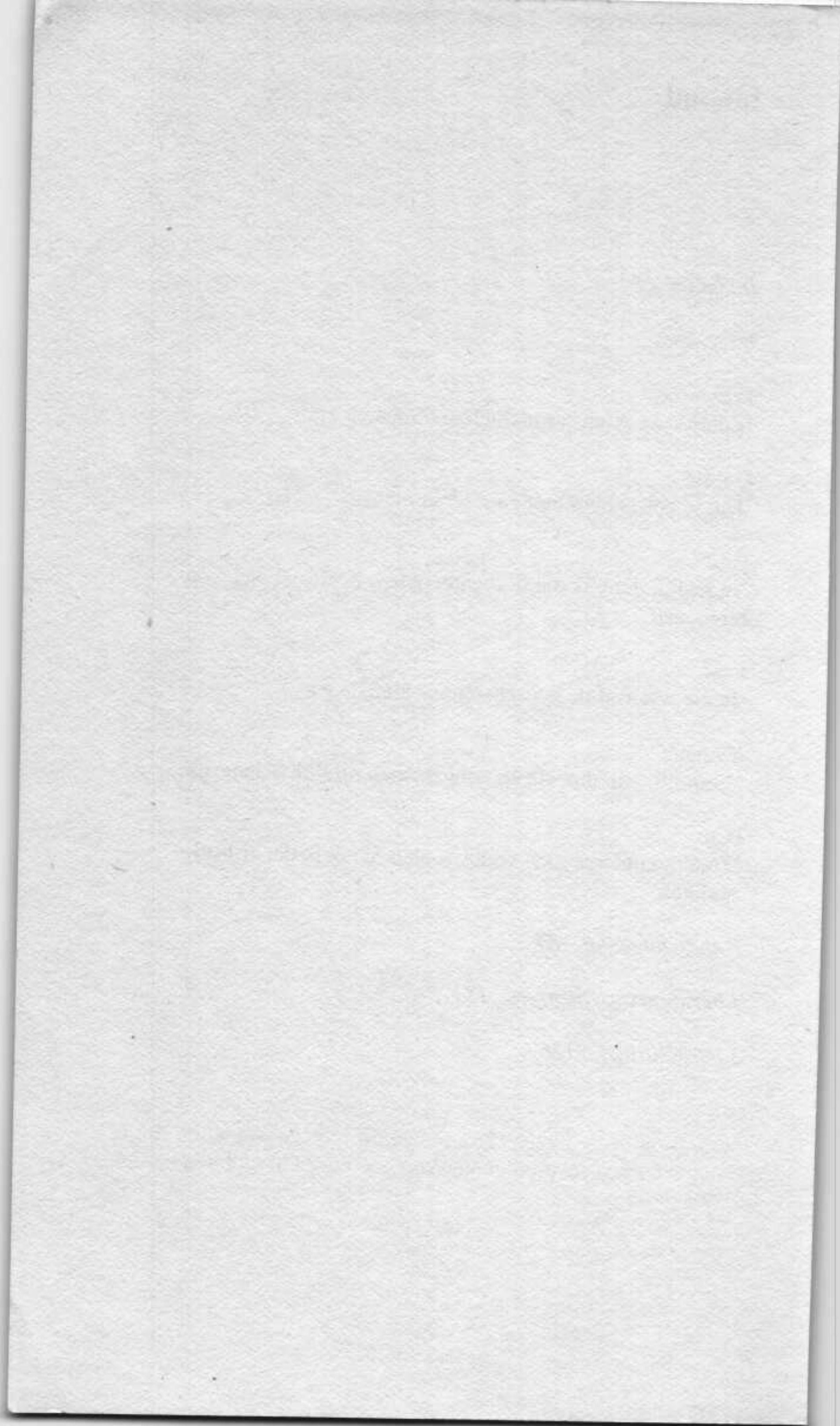
Ben:

'Zolang kinderen zich veilig voelen, denk ik dat er heel veel kan.' 68

Nabeschouwing 84

Literatuurverwijzingen 121

Literatuurlijst 126

Inleiding

De woorden kinderen, volwassenen en erotiek roepen bij elkaar gezet gelijk twee andere woorden op: incest en pedofilie. Deze associatie bevestigt de idee dat wanneer het om erotiek gaat volwassenen en kinderen over het algemeen geacht worden niets met elkaar te maken te hebben. Mensen die erotische gevoelens ervaren ten aanzien van kinderen zijn of incestplegers, of pedofielen. 'Normale mensen' hebben dat niet. Dat is althans de norm. Mijn veronderstelling is echter dat wanneer kinderen en volwassenen in wat voor relatie dan ook met elkaar omgaan, erotiek aanwezig is. Praten over die gevoelens is echter ongepast. Het taboe op erotische gevoelens voor kinderen en het taboe om over die gevoelens te praten wordt door de huidige aandacht die aan incest besteed wordt eerder nog versterkt dan afgezwakt.

Over het algemeen wordt wel verondersteld dat voor kinderen lichamelijk contact belangrijk is. De volwassen kant van de zaak blijft echter buiten beeld. Hoe beleven zij de lichamelijke omgang met kinderen? In hoeverre ervaren zij daarbij erotiek, spelen seksuele gevoelens een rol? Hoe geven volwassenen vorm aan die gevoelens, hoe zouden ze dat willen doen en op grond van welke argumenten en visies? Welke grenzen ervaren volwassenen in de lichamelijke omgang met kinderen en waarmee hebben die grenzen te maken? Wat betekent het voor volwassenen wanneer kinderen zelf erotische toenadering tot hen zoeken en hoe reageren zij daarop?

De onbespreekbaarheid van deze vragen heeft vervelende gevolgen. Erotische gevoelens die volwassenen in contacten met kinderen beleven kunnen angst en onzekerheid gaan oproepen, met terughoudendheid in de lichamelijke omgang als gevolg. Erotische gevoelens kunnen weggedrukt worden, waardoor ze oncontroleerbaar en moeilijk te hanteren zijn.

Dit boekje is een voorzichtige poging om dit vrijwel onontgonnen terrein bloot te leggen. Het is daarbij niet de bedoeling om te komen tot een eenduidige visie op hoe je wel of niet met erotiek zou moeten omgaan. Wel wil ik laten zien wat er allemaal speelt en welke uiteenlopende ideeën mensen kunnen hebben als het om erotiek in de omgang tussen volwassenen en kinderen gaat. Dat

kan het beste door mensen die met kinderen omgaan zelf aan het woord te laten¹. De lezer kan zichzelf dan spiegelen in de ervaringen, overwegingen en ideeën die worden beschreven. Hierdoor krijgt hij de gelegenheid zijn eigen gedachten op dit onzekere gebied te verkennen en te ontwikkelen.

De zes personen die voor dit boekje zijn geïnterviewd werken allen met kinderen die dag en nacht of alleen overdag in een tehuis verblijven. Dat betekent niet dat hun verhaal alleen interessant is voor mensen die in een min of meer vergelijkbare setting werken. Ook voor mensen die in een ander verband met kinderen omgaan zoals onderwijzers en ouders², biedt het verhaal herkenningpunten. Dat geldt tevens voor het afsluitende gedeelte waar de verhalen van de groepsleiders worden samengevat en met relevante gegevens uit de literatuur in verband worden gebracht³. Om over dit onderwerp te praten met groepsopvoeders is gekozen omdat verwacht werd dat zij in hun werk sterker dan bijvoorbeeld onderwijzers met deze gevoelens te maken krijgen. Aan de andere kant werd verondersteld dat zij in tegenstelling tot ouders ontvankelijker zouden zijn voor deze gevoelens en er openlijker over zouden kunnen praten.

Het valt te verwachten dat verschillen in ervaring en visie op dit gebied samenhangen met het 'soort' kinderen waarmee gewerkt wordt, hun leeftijd en geslacht, de andere groepsleiders en dergelijke factoren. Wat de groepswerker zelf betreft zal het uitmaken hoe hij ten opzichte van erotiek en seksualiteit staat en hoe hij geleerd heeft om met gevoelens om te gaan. Het was echter niet de bedoeling om een volledig en representatief beeld te krijgen. De groepswerkers met wie gesproken is zijn wel uitgekozen om zoveel mogelijk uiteenlopende ervaringen en visies te verzamelen. Dat betekende dat er zowel mannen als vrouwen bij moesten zijn, met verschillende seksuele oriëntaties. Van de vier mannen en twee vrouwen waarmee uiteindelijk gesproken is waren er twee hetero- en drie homoseksueel; één van hen was pedofiel. Van twee personen was bekend dat zij op de een of andere manier met het onderwerp bezig waren; de anderen zijn op min of meer willekeurige wijze gekozen. De groepswerkers waren tussen de 24 en de 36 jaar oud. De ervaring die zij hadden in het werken met kinderen liep uiteen van enkele tot een tiental jaren. Het opleidingsniveau was waarschijnlijk relatief hoog: veelal HBO, of men was daar mee bezig. De kinderen waarmee gewerkt werd waren meestal in de basisschoolleeftijd; één van de vrouwen, Yvonne⁴, werkte met oudere meisjes, en Lex heeft in zijn werk

ook met jongere kinderen te maken. De kinderen waren meestal in het tehuis opgenomen wegens leer- en gedragsmoeilijkheden of problemen in de thuissituatie. Geen van de groepswerkers werkte met zwakzinnige kinderen.

Erotiek in de omgang met kinderen is geen gemakkelijk bespreekbaar onderwerp. Slechts één van de geïnterviewde groepswerkers zei dat hij op zijn werk op dezelfde manier kan praten over het onderwerp als hij in het interview deed. Voor een ander waren bepaalde punten wel bespreekbaar, maar andere punten zeker niet. Weer een ander zou er alleen met bepaalde kollega's in de wandelgangen over kunnen praten. Een vierde zei op een gegeven moment: 'Als ze dit op het internaat zouden horen, dan zou ik acuut worden ontslagen. Er wordt heel giebelig over gedaan. Je moet structureren, en pedagogische aanpak, bla, bla, bla. Maar over dit soort dingen wordt nooit gesproken. Dat is voor hun zelf ook ontzettend kwetsbaar. Dat is het voor mij zelf nog. Terwijl ik toch het gevoel heb dat ik met dit soort dingen vaak wat bewuster omga dan de meesten'.

De moeilijke bespreekbaarheid van het onderwerp heeft ook te maken met een gebrek aan woorden met een duidelijke betekenis. Begrippen als erotiek en seksualiteit zijn zwaar beladen maar kunnen nogal uiteenlopende dingen betekenen. Om niet afhankelijk te zijn van intuïtief aanvoelen van wat met verschillende termen bedoeld wordt, is in de interviews over erotiek gesproken als 'het ervaren van lichamelijk plezier aan de ander of aan jezelf' of als het verlangen daarnaar. Erotiek wordt seksualiteit bij meer specifieke genitale lustbeleving, die dan al dan niet als 'seksueel' ervaren hoeft te zijn. Ondanks deze afbakening blijft de betekenis van deze woorden diffuus en zijn ze in de gesprekken ook niet altijd op een eenduidige manier gebruikt. Soms wordt de betekenis van een woord duidelijk vanuit de kontekst waarin het gebruikt wordt. Een andere keer blijft die betekenis vaag en dat illustreert dan het onvermogen of het niet gewend zijn om over dit onderwerp te praten. Omdat de manier waarop dingen gezegd worden veel duidelijk kan maken over hun betekenis, is de weergave van de interviews zo dicht mogelijk bij de uitspraken van de geïnterviewden gebleven. Tenslotte valt in de interviews het welzijnsjargon op, dat door veel mensen wordt bekritiseerd. Dat is tegelijkertijd echter de taal waarin de groepswerkers hun wereld ervaren en hun ervaringen verwoorden. Het wordt pas storend op het moment dat het jargon meer suggereert dan er is, of leegheid moet verhullen. Dat was in de interviews volgens mij niet het geval.

Frits:

'Zoals volwassen seksualiteit zou moeten zijn'

Frits, 31 jaar, is getrouwd en heeft twee kinderen, van 3 en 5 jaar. Op het moment dat ik met hem spreek, is hij bezig met zijn coming-out als homoseksueel. Dat hij homo is, is iets wat hij eigenlijk altijd al geweten heeft:

'Door de omgeving ben ik heel erg de heterokant opgedrukt. Eigenlijk zo ver dat ik ben gaan trouwen. De eerste twee jaar van mijn huwelijk heb ik het daardoor erg moeilijk gehad. Ik ben toen echt overspannen en depressief geweest. Je voelde je erin geluisd, dat je gekozen had voor dingen waar je het eigenlijk niet mee eens was. Op een gegeven moment kwamen er kinderen, maar ook tijdens dit stadium heeft het altijd gespeeld.'

Frits heeft onder andere vijf jaar met zwakzinnige kinderen gewerkt. Nu werkt hij in een tehuis waar kinderen met gedragsmoeilijkheden een psychiatrische behandeling krijgen. De kinderen verblijven daar ongeveer twee jaar:

'Dan worden ze eigenlijk weer zo ver "opgelapt" dat ze weer terug naar huis kunnen of naar een pleeggezin. En in heel uitzonderlijke gevallen naar een ander tehuis, als er echt verder geen mogelijkheden zijn. Wat de problemen zijn? Die kinderen vallen erg op hè. Zijn vaak erg agressief, dus moeilijk om mee om te gaan in de gewone thuissituatie. En je ziet ook dat ze over het algemeen moeilijk met leeftijdsgenootjes wat langere contacten onderhouden.

We werken met keurige behandelingsplannen, die ergens in mijn achterhoofd zitten. Maar ik probeer als werker toch zoveel mogelijk te geven wat ze thuis en op school hebben moeten ontberen. Dat is dan vanuit mezelf. Vooral warmte, dat hebben ze vaak heel erg gemist. Soms zijn ze al heel jong door de situatie in een volwassen rol geduwd. Zoals jongetjes die de vader uit moeten hangen tegenover de moeder, die gescheiden is. Er zijn natuurlijk ook kinderen met andere achtergronden, zoals verwaarlozing en mishandeling. Soms gaan ze van het ene tehuis naar het andere. Toen ik de eerste twee maanden dat ik hier werkte de dossiers heb ingekeken ben ik nogal geschrokken. Het is eigenlijk heel erg onrechtvaardig: Vaak is

alles terug te voeren op het gezin en de dingen die daar gebeurd zijn, en die kinderen draaien er voor op.'

In de groep waar Frits werkt zitten zes kinderen, jongens en meisjes tussen de zes en de twaalf jaar oud. De groep wordt geleid door twee mannen, twee vrouwen, een stagiaire.

Wat gebeurt daar?

Frits ervaart in zijn werk verschillende situaties waarin kinderen erotische toenadering tot hem zoeken:

'Dat zijn die situaties dat je hand gepakt wordt en de vraag komt: "Ik wil dat", "ik wil geaaid worden" en "ik wil lekker tegen je aan liggen," dat geven ze wel aan. Soms is dat ook wat erotischer. Bijvoorbeeld bij een jongen van negen. Die krijgt altijd 9 kussen. Dat begint bij z'n oor, over z'n voorhoofd, bij z'n mond. Ik denk dat dat een voorbeeld is van dat erotische; soms toch heel moeilijk te plaatsen. Als ik hem naar bed breng vraagt hij altijd of ik op hem ga liggen. Hij heeft ook wel eens tegen me gezegd: Jij moet naar de dokter gaan en dan moet je een spuitje halen en dan krijg je borsten. Dat soort dingen. Hij wil een vrouw van me maken. Ik heb vaak sjaltjes om en dan wil hij dat ik er een hoofddoekje van maak. Dat mannetjes-vrouwtjes idee. Het zijn dingen die heel moeilijk bespreekbaar zijn binnen het team.'

-In hoeverre heeft dat met erotiek te maken?

'Dat is heel vaag. Ik denk ook dat dat mijn eigen invulling is. Met die oren, die geluidjes... om rillingen van te krijgen. Het gebeurt ook dat-ie je hand pakt, en tussen z'n benen stopt of dat ie op een gegeven moment met zijn hand in jouw kruis zit. Maar dat gaat zo gedachteloos, terwijl je lekker een beetje naar muziek zit te luisteren. Daar denkt-ie helemaal niet bij na, dat gebeurt. Volgens mij heeft-ie dat helemaal niet in de gaten en ik zou het ook niet in de gaten hebben. Maar je bent de volwassene, die opeens denkt: "Wat gebeurt daar?" En als je dat voor hem zou benoemen, zou hij zich helemaal doodschrikken. Wezenloos.'

Met een meisje heeft Frits ervaringen die hem minder aanspreken:

'Zij zoekt wel toenadering, maar meer zoals volwassenen dat zouden doen, denk ik wel eens. Dat is al veel meer gekleurd. Zij is ontzettend... ja, je zou het bijna geraffineerd noemen. Haar eigen moeder, die doet dat net zo, dat

is eigenlijk haar grote voorbeeld. Als die komt dan zit ze ook met een bloesje met d'r borsten er zo half uit en die zit ook zo naar je toe.

Op die manier doet zij het ook. Zo moet je je laten zien of zo, dat is haar voorbeeld. Het is niet vanzelfsprekend, d'r is een heleboel onechtheid aan voor mij. D'r wordt een appèl gedaan op je, en dat gaat verder hè, maar echt seksualiteit, weet zij veel.'

-Er wordt in jouw ogen een ander appèl op je gedaan.

'Er wordt een heel ander appèl op mij gedaan, want als je er op in zou gaan... zij denkt al anders... zij gaat er heel anders op in... als je inderdaad zo'n borst zou aanraken, dan is het misschien van: "Hé, ouwe viezerik." Dat past dan in het beeld van wat ik daar zie gebeuren. Dat krijg je als je er op ingaat, dat zijn de beelden die zij heeft. Als ik haar aanraak, zou ik niet weten wat zij ermee doet. Het is niet gewoon meer. Zij vraagt ook om erotiek, misschien, maar dat gebeurt dan teveel met maniertjes, niet vanzelfsprekend.

Dat meisje kan eigenlijk alleen maar bestaan door zich te manifesteren: Ik ben een vrouw. Ik ben een meisje van 11 jaar, ontzettend met jongens bezig. Ze speelt dat ook met volwassenen heel erg uit. Je ziet gewoon dat dat voor haar de enige manier is om te laten merken dat ze er is. Nou, dat vind ik toch wel erge dingen voor iemand die opgroeit. Altijd bezig om tweedracht te zaaien, van: "Jou heb ik liever, jou heb ik niet nodig, nu is hij er, nu laat ik jou vallen." Zulke dingen gebeuren er.'

-Als je haar vergelijkt met die jongen, vraagt ze in jouw ogen dan om andere erotiek?

'Ik denk dat ze in eerste instantie niet om erotiek vraagt. Ik heb het idee, dat zij een stap overslaat. Zo zou je het kunnen bekijken. Dat vanzelfsprekende bij iemand zitten en strelen, dat stuk kent zij niet, dat slaat zij over. Ze heeft al heel jong geleerd hoe het hoort als vrouw, dat hangt ook samen met haar achtergronden. Haar ouders namen haar vaak mee naar het café. Terwijl zij aan de bar zaten liep dat meisje daar een beetje rond te keutelen. Kreeg snoepjes van die en die, enzovoort.'

-Ik kan me ook voorstellen dat jij als homo er minder ontvankelijk voor bent.

'Ik heb het er ook met m'n mannelijke collega over en die ervaart dat net zo. Ze begint ook borstjes te krijgen. Dan

kom je op d'r kamer en dan ligt ze al op bed en dan heeft ze de dekens half weggeslagen... en dan ligt ze zichzelf aan te bieden... dat heeft iets afstotends. 't Fijne is er niet aan, dat prettige.

Bij jongens is dat veel natuurlijker, tenminste naar mijn beleving. Maar dat zegt ook heel veel van mezelf. Ik ben zelf ook een jongetje geweest en dat soort warmte, lekker bij een man zitten, heb ik zelf heel erg moeten ontberen en daar ben ik veel meer mee bezig. Ik probeer altijd dingen te verklaren, er greep op te krijgen.

Er is ook een meisje dat ik afstotend vind. Als je die een keer over d'r bol aait, krijg je een opmerking van: "Ik heb net m'n haar gekamd." Die wil dat niet. Maar als ze op een ander moment bij je is, wordt het net een baby, wordt het gewoon een zuigeling, en houdt ze zich helemaal slap. Dat is het andere uiterste, en dat heeft volgens mij te maken met haar achtergrond. Maar ik vind het heel moeilijk om haar aan te raken of bij me te trekken. En dat andere meisje, dat is allemaal zo onecht, want de manier waarop zij met dat lichamelijke omgaat... Maar er is ook een meisje van 12 jaar waarbij dat heel anders is. Die breng ik ook naar bed en ik lig nogal eens naast haar in bed met m'n armen om haar heen een verhaaltje te lezen. Dat is allemaal veel prettiger voor mij, denk ik. Ja, dat is een heel andere relatie, ook heel vertrouwelijk. We praten ook over d'r borstjes, die ze krijgt, over d'r moeder, die er dan weer zo uitziet. Heel anders dan met dat ene meisje.'

Een prettige spanning

Situaties waar Frits zelf erotische gevoelens ervaart hebben voor hem bijvoorbeeld te maken met het in bad doen van de kinderen, of het op schoot zitten.

'Als je iemand aan het wassen bent, dan merk je ook dat zo'n kind het prettig vindt. Dat maakt het ook prettig om te doen. Dingen waar anders moeilijk over gedaan wordt, bijvoorbeeld het wassen van de geslachtsdelen, dat gaat allemaal vanzelf aan één stuk door. Het is allemaal heel spontaan, wat er gebeurt, dat is het fijne. Voor mezelf is het ook een lekkere sfeer. Zo is er ook een preutse jongen, die vindt het heerlijk om zich helemaal voor de t.v. te installeren. Die vindt het ook heerlijk om... eh, dan gaat hij zich helemaal installeren voor de t.v. Dan heeft-ie een stoel met allemaal

kussens en dan mag ik bij hem zitten. Dat vraagt-ie dan. Van tevoren geniet-ie daar al van, dan zit hij bij mij op schoot. Dan zitten we helemaal in de kussens en dan is het net of hij zo ongemerkt helemaal ontspant. Het is een nogal gespannen jongen. Ik geloof dat ik hem op die manier heel erg kan helpen, vooral omdat-ie zo panisch is voor die dingen. En ik vind het zelf ook... ik zit daar ook heerlijk.

Het gebeurt ook wel dat ik voor de t.v. op de grond lig, en zo'n jongetje gaat op je liggen en je rolt, je rolt verder, je ligt omstrengeld. Dan voel ik ook wel heel veel eigenlijk, dat is... dat is toch wel vaak wederzijds dan... andersom ook.'

–Dat 'heel veel' wat je voelt, heeft dat voor jou met seksualiteit te maken?

'Ja, ook wel, maar dat is niet het belangrijkste. Echt seksualiteit is voor mij heel ver in erotiek. Dat soort gevoelens heb ik dan niet. Maar het is wel prettig. Ik vind het wel prettig als zo'n jongetje tegen me aanligt, over me heen rolt. Er zit een prettige spanning aan. Ook zo'n badsituatie. Het is er dichtbij zijn, dat lichamelijke toch wel, dat vind ik wel erotiek. Bijvoorbeeld als zo'n jongetje je hand pakt en gestreeld wil worden. Het is een ontspannende spanning. 't Is gewoon heel prettig wat er allemaal gebeurt, lekker ontspannen. Niks moeilijks.'

Frits merkt op dat hij heel veel meer dan vroeger openstaat voor erotiek. Sommige situaties creëert hij ook wel:

'Niet altijd, maar je weet ongeveer wat er kan gaan gebeuren. Als ik bijvoorbeeld voor de t.v. ga liggen, dan weet ik dat er vanzelf iemand bij komt liggen, vooral als je lekker op een stel kussentjes ligt...'

–En als je strak op een éénpersoonsstoel gaat zitten dan gebeurt het niet.

'Dat is net zo: je gaat op een bank zitten met ruimte om je heen. In hoeverre daar gebruik van gemaakt wordt, dat hangt er maar vanaf. En het zijn dan inderdaad de jongetjes, die daar op af komen. Dat meisje van 12 zie ik niet zo gauw naast me komen zitten. Maar dat kleine meisje wel, die niet over haar bol geaaid wil worden, die komt daar wel op af.'

Echt naakt veel ingewikkelder

Over het belang van erotiek in het werk zegt Frits:

'Ik geloof, dat die gevoelens toch wel belangrijk zijn. Dat blijkt nu allemaal door dit gesprek. Er komt nu een heleboel

naar boven wat impliciet wel zo voor je is, maar wat je nooit verwoordt. Ik beleef er best hele prettige dingen bij. Ik vind het prettig. Ik ervaar door zulk soort dingen dat ik meer contact met de kinderen krijg. D'r komt een basis, vertrouwen. Ik vind dat heel belangrijk; op die manier benader ik vaak mensen in 't algemeen, maar kinderen ook. Vandaaruit wordt alles mogelijk. Door dat lijfelijke kun je echt iets voor iemand gaan voelen... , ja toch ook door dat lijfelijke... '.

–Voor jou legt het een basis voor het werk?

'Door dat contact krijg je het idee van "Wij mogen elkaar wel": Ik moet soms weleens vervelende dingen doen en, nou ja, bepaalde dingen, regels en zo, moet je ook weten, maar de basis is goed tussen ons. Ik kan ze zo het idee geven: "Ik mag jou wel", en het is niet alleen Frits de schoolmeester, die vertelt hoe het allemaal moet en die het allemaal wel weet.'

Er zijn momenten dat de erotische gevoelens die Frits ervaart, ook iets seksueels hebben:

'Dat is vooral als er lijfelijk contact is, dat gebeurt wanneer ik bepaalde kinderen zie. Ik zit weleens op het zwembad van "Ah, wat een leuk jochie" of "Dat ziet er goed uit." Maar die gevoelens zijn er dan niet. Het is meer esthetisch, denk ik. Die gevoelens komen als er lijfelijk contact is, als zo'n kind bij je komt zitten.'

–Heb je dat bij alle kinderen in de groep, of alleen bij bepaalde?

'Ik denk vooral bij de jongens. Dat is iets waar ik de laatste tijd heel erg mee bezig ben. Doordat ik nu duidelijker laat merken dat ik homo ben gaan die dingen nu allemaal heel erg spelen. En als ik dan terugkijk waren het juist jongetjes waarbij ik die gevoelens had, dat kan ik wel zeggen.'

Over de overgang tussen erotiek en seksualiteit zegt Frits:

'Dat is precies wat ik begin te ontdekken. Ik weet niet wat de stap verder is. Ik verbaas me steeds weer dat die erotische gevoelens heel sterk aanwezig zijn en hoe meer ik daarvoor open ga staan, hoe groter de kans dat het misschien seksualiteit wordt, ik weet het niet. Maar dat speelt heel erg bij de kinderen op m'n werk.'

–Als je erotiek nou's zou noemen het lichamelijke plezier met de kleren aan en sex: lichamenlijk plezier met de kleren uit. Hoe sta je dan tegenover die gevoelens?

'Ik denk dat ik me minder vrij ga voelen. Nu is het allemaal heel vanzelfsprekend. Maar als je echt naakt zou zijn zou het veel ingewikkelder worden. Dan zou ik gespannener zijn,

veel meer gaan nadenken, wat gaat er nu gebeuren en zo. Wat moet ik nu, wat kan ik wel doen, wat kan ik niet doen. Terwijl ik bij dat andere, met de kleren aan, helemaal niet nadenk. Dat gebeurt gewoon en in zo'n badkamersituatie heb je een concreet iets wat je moet doen, haren wassen of afdrogen. In het andere geval zou ik het toch voor de omgeving moeten verantwoorden, ja, en voor mezelf ook, denk ik. Hier ligt dat toch weer heel anders dan in mijn vorige werk, bij zwakzinnigen. De basisdingen blijven hetzelfde, vind ik, maar hier is het allemaal veel pittiger, veel verbaler. Het zwakzinnigenwerk is veel meer bezig om veiligheid te scheppen, het gezellig te hebben. Je bent ook veel lichamelijker bezig alhoewel ik dat hier ook niet echt minder vind, maar zwakzinnigen staan er meer voor open, komen makkelijker bij je zitten. Knuffelen, dat loopt allemaal veel makkelijker. Ik heb daar nooit zo bij stil gestaan, maar daar gebeurde alles veel openlijker, de hele sfeer was anders, het personeel en zo. We gingen ook met het hele team naar het naaktstrand en daar loop je dan ook te spelen. Je ging met ze in bad, ook wel met een collega erbij, met water spelen, wassen, dat was allemaal gewoon eigenlijk. Je lag dan in je nakie op elkaar. Die jongetjes hebben dan ook een erectie. D'r zat toch een heleboel spontaniteit aan, blijkt nu zo langzamerhand.

Waar ik nu werk zijn de kinderen eigenlijk normaal begaafd. Bij hen zijn ook veel duidelijker de invloeden van het gezin te merken dan bij een zwakzinnige. Zwakzinnigen zijn daar veel vrijer in. Wat dat betreft heb ik van zwakzinnigen veel geleerd over lichamelijkeid, het is veel vanzelfspreken-

der... (stilte)... goh...'

-Waarom zeg je nou 'goh'?

'Wanneer je er zo over zit te praten worden dingen toch duidelijker. Dat is vaak zo, ik weet eigenlijk wel hoe het ligt. Maar je praat er haast nooit over. Je hoort jezelf die dingen ook nooit zeggen. Daardoor wordt het toch anders.'

Dat is iets van jou

Eigenlijk vindt Frits dat het er niet zozeer om gaat of hij ten opzichte van zichzelf wat vrijer gedrag zou kunnen verantwoorden. Het heeft volgens hem veel meer te maken met de situatie:

'De omgeving waarin je zit is belangrijk. Het maakt veel uit met wat voor mensen je werkt, wat voor normen daar gelden.'

Je gaat je onprettig voelen als die normen toch anders liggen dan bij jezelf, omdat je je daaraan aanpast, vooral in je werksituatie. Als je dat vergelijkt met hoe ik met mijn eigen kinderen omga, dan liggen die normen heel anders, vooral op seksueel gebied... Dan ga je ook samen in bad en daarna zit je bijvoorbeeld allebei naakt in de stoel en dan is 't ook m'n zoontje, die m'n hand pakt en over z'n geslachtsdelen laat wrijven; en een beetje naakt rondlopen, dat is heel gewoon voor ze... Dat gaat ook verder. Ik kan van allebei nog herinneren, dat het voorvelletje heel strak was. En op het moment dat de ene z'n eikeletje vrij kan maken en daar zo ontzettend trots op is en bij mij ook laat zien hoe dat zit, dan praat je daar gewoon over. Dan komt er visite: Opa en oma komen en dan meteen de broek naar beneden: "Ik heb een eikel net als papa." Nou, opa en oma zien dat niet zo zitten. Je krijgt dan ook weer die omgeving die dat een beetje rechttrekt, mijn ouders, de mensen in de straat.'

Op zijn nieuwe werk ervaarde Frits al gauw dat er grenzen waren:

'Ik werkte er twee weken en toen waren we op kamp. Wist ik toen veel. Ik spreek zo'n jongetje. Hij ging vanavond douchen: "Ah zullen we samen gaan douchen?" Dat was goed, dus dat hadden we geregeld, dat jongetje en ik. Ik was niet anders gewend in het andere huis. En toen bleek dat nogal moeilijk te zitten allemaal, dat kon zo niet. Toen zijn er wel meer mensen gaan douchen met de kinderen, maar dat moest dan wel in de kamp situatie.'

-Kun je iets meer zeggen over het verschil?

'Alles ligt hier veel gestructureerder; de ouders, de psychiaters, de behandelingsplannen, dit mag je wel, dat mag je niet. Dat wordt wel niet zo gezegd, maar het blijkt dan dat het zo ligt.

Hier heb je veel te maken met ouders. In mijn werk bij zwakzinnigen ook wel, maar we deden dat gewoon, want die kinderen blijven toch in de inrichting, dus wat maakt het verder uit. Met de normen die thuis gelden heb je daar niet zoveel te maken. Hier is dat anders en moet je wel rekening houden met hoe ouders daarmee omgaan. Het kind komt weer terug in het gezin, en als jij een beetje loopt mee te douchen en mee te badderen, kan dat weleens helemaal verkeerd vallen. Maar kinderen zullen ook zelf dingen eerder gek vinden, en dat ook onder woorden kunnen brengen, terwijl je zelf wel anders zou willen.

Maar je moet ook rekening houden met de dingen die deze kinderen hebben meegemaakt. De ervaringen die ze tot nu toe gehad hebben, zijn niet altijd de beste. Het kan wel zijn dat ze dingen daardoor anders zien dan de werkelijkheid is. Het kan ook dat seksualiteit op basis van hun geschiedenis heel anders overkomt. Dat ze er heel andere dingen bij ervaren dan in werkelijkheid gebeurt.'

–Denk je ook dat het gevolgen heeft voor je verhouding met de kinderen, wanneer je je wat vrijer op zou stellen?

'Dat weet ik niet. Ik denk wel dat ik daar best bang voor ben. Maar ik weet niet hoever dat zou kunnen gaan. Ach, maar ik geloof dat het bij die kinderen allemaal niet zo moeilijk ligt. Meer intimiteit is niet iets wat zomaar prompt gebeurt, het gebeurt geleidelijk in een kontekst. Maar ik denk dat het inderdaad door mensen om je heen, je collega's, als je het tenminste vertelt, dat het daardoor moeilijker wordt. Ik vertelde op een werkbespreking een keer over dat in bad doen: "Goh, dat vind ik toch wel fijne dingen, dat moeten we eigenlijk veel meer doen". En toen werd het heel erg naar mij toe gebracht: "Nee joh, dat is iets van jou, goed dat je 't doet, maar dat is typisch iets van jou, dus dat laten we maar zo." En daar stond ik een beetje vreemd van te kijken, eigenlijk. Toen we erover praatten begreep ik het wel, als de anderen zo zouden doen zou het iets geforceerd worden, terwijl het bij mij spontaan gebeurt.'

Iets meegeven

Doordat Frits in het team verteld heeft dat hij homoseksueel is, wordt de zaak nog ingewikkelder:

'Als ik nu anders zou gaan doen, ben ik toch bang dat ze gaan zeggen: "Ja, zie je wel". Ik weet het niet, maar je wordt verdachter daardoor. Ze reageren zo positief op me dat ik toch een beetje wantrouwig word. Dat is misschien heel ver gezocht, maar je krijgt toch dat ze gaan denken: "Hé, zie je wel, hij gaat toch anders met ze om...".'

Hoewel hij daar niet zo om staat te springen, zou Frits wat erotiek betreft toch anders met kinderen om willen gaan:

'Ik vind erotiek heel belangrijk. Je hebt zelf ook veel schroom vanuit je eigen opvoeding. En je bent in een opvoedende situatie bezig. Niet dat je deze kinderen schroom en zo kan besparen, maar je kan ze toch iets meegeven, waardoor het allemaal wat makkelijker komt te liggen. Ik

vind meer intimiteit soms ook heel moeilijk, nu nog. En toch kan ik, ook via de kinderen, dat soort schroom afleren, leren dat dingen heel gewoon zijn, ook heel prettig kunnen zijn. Dat is het belangrijkste motief, de kinderen iets geven waardoor ze ontdekken: "Hé, dit ligt allemaal niet zo moeilijk", "Seksualiteit is gewoon iets fijns." Het is makkelijker om met een kind daarmee bezig te zijn. Het ligt allemaal niet zo vast nog, hè. Je kunt een kind dingen meegeven. Kinderen zijn ontvankelijker, je kunt ze veel makkelijker benaderen, veel makkelijker aanraken dan dat je volwassenen aanraakt. En dan met de goeie intenties.'

-En je eigen plezier?

'Dat zit er ook bij. Dat loopt er door heen, denk ik. Het is een soort wisselwerking. Je weet dat je zelf vrijer wordt in dingen, en daarvan kan genieten. En je wilt hun ook meegeven, dat ze daarvan kunnen genieten. Mijn eigen plezier, dat is ook het leren daaraan. Op de een of andere manier ben je tegelijkertijd ook met jezelf bezig. Je ontdekt: zo heb ik dat niet meegemaakt, dat lichamelijke plezier was er helemaal niet, dat werd ontkend, weggedrukt of zo. En dat blijkt wel te kunnen. Tegenstrijdig is dat: een volwassene is ook een kind geweest en die gaat dat ontkennen, als-ie zelf volwassen is, dat een kind dat soort gevoelens heeft. Ik steek er dan ook veel van op: door open te staan, of open te gaan staan.'

-Ik kan me voorstellen dat je in dit verband ook bepaalde opvattingen over kinderseksualiteit hebt.

'Ja ik sta soms weleens verbaasd, dat er zoveel seksuele of erotische gevoelens leven bij kinderen. Dat is ook iets wat je meekrijgt in je opvoeding... kinderen, dat bestaat niet. Maar ik vind het heel opvallend. Maar eigenlijk is het niet veel meer dan volwassen seksualiteit. Alleen, het is zoals volwassen seksualiteit zou moeten zijn. Het is iets vanzelfsprekends... dat langzame, steeds verder gaan.'

-Waarom is volwassen seksualiteit niet zo, of waarin verschilt die dan? Wat ontbreekt aan volwassen seksualiteit?

'De spontaniteit, de eerlijkheid. Er zijn zoveel frustraties omheen, denk ik... Ik denk dat dat best ingewikkeld is. Ook door bepaalde codes: zo versiert een jongetje een meisje, zo gebeurt dat. In het contact met de kinderen ligt dit allemaal veel meer open en gaat het veel eerlijker toe. Het kan met een gewone aanraking beginnen; dat zou bij volwassenen ook zo moeten zijn, voor mij dan. Maar ja, dat is nou eenmaal niet zo; daar ligt het verschil.'

–Kun je met de mensen met wie je werkt over dit soort dingen praten en dan vooral over wat je daarin zelf beleeft?

'Nee, daar is niet over te praten. Dat blijkt vanavond ook wel. Nu benoem ik opeens die dingen, ik zeg het, het worden woorden. En dan sta ik toch even gek te kijken soms. Je praat er te weinig over.'

–Het feit dat je er nu gek van staat te kijken betekent dat je er te weinig over praat?

'Te weinig mogelijkheden aangrijpt, ziet... , te weinig mogelijkheden krijgt. Want hoe verder het gesprek vordert, hoe gewoner ik het allemaal vind. En ik praat er af en toe wel over, maar 't ligt in m'n werk allemaal veel gevoeliger, juist omdat ik net verteld heb over mijn homoseksualiteit. Als blijkt dat je daar ook nog allemaal mee bezig bent, denk ik niet dat ik op zoveel begrip zal stuiten.'

Gerda:

'Dat je zoiets hebt met zo'n klein mensje'

Gerda is 35 jaar. Ze woont al 6 jaar samen met een man met wie ze ook een seksuele relatie heeft. Ze werkt met kinderen die vanwege gedragsmoeilijkheden in het tehuis zijn opgenomen. Deze kinderen komen uit verschillende milieus. Ze zijn gemiddeld een jaar of 2 in behandeling. Nu zijn er alleen jongens in de groep, die meestal uit 6 kinderen bestaat. De jongens zijn tussen de zes en twaalf jaar oud. Elke groep wordt door vijf mensen begeleid, mannen en vrouwen. Gerda werkt al ruim 7 jaar in het tehuis. Voordien heeft ze ook al met kinderen gewerkt.

Pats boem op schoot

Gerda begint te vertellen dat ze lichamelijke in de omgang met de kinderen in de groep belangrijk vindt:

'Ik vind dat heel belangrijk. Ik denk dat ik er ook best veel mee doe. Heel opvallend vind ik bijvoorbeeld dat de kinderen in mijn groep, die 6, 8, 9 en 10 zijn, heel graag op schoot zitten. Ik denk dat ze dat ook nodig hebben, en dat ze het vroeger gemist hebben. Ik vind het prima dat ze daarom vragen. Ik denk dat ze er zelf wat aan beleven en ik vind het ook leuk om zo'n kind op schoot te hebben. Dat is eigenlijk één kant van lichamelijke. Verder denk ik dat er heel veel intieme momenten zijn, omdat je of 's morgens vroeg begint of ze 's avonds naar bed brengt. Dat zijn vaak hele intieme momentjes.'

–Je zegt dat de jongens er zelf om vragen. Vroeger dacht men toch dat je daar niet op in moet gaan, ook al vragen de kinderen er zelf om?

'Ik was in het begin wel eens verbaasd dat zo'n grote knul – want een jongen van tien kan behoorlijk groot zijn – dat-ie pats boem op m'n schoot kwam zitten. Ik merk wel eens dat sommige kinderen toch een bepaalde gêne hebben om dat te doen. Maar als ze merken dat het geaksepteerd wordt door de volwassene, en ook door de kinderen, dan doen ze er heel gauw in mee. En ik zelf vind dat prima.'

–Kun je uitleggen waarom je dat prima vindt?

'Ik denk dat heel veel dingen niet met woorden te benoemen zijn. Bij veel kinderen zie je dat. Het is dan best goed om eens te ervaren "die ander vindt me aardig". Misschien komt dat dan nog wel beter over ook, want lichamelijk kun je dat heel goed uitdrukken, denk ik. Ik kan zes keer tegen een kind zeggen "ik vind je een leuk joch", maar één keer goed vasthouden of een aai over de bol kan misschien veel meer betekenen. Het is een beetje het verschil tussen het verstand en het gevoel. Iemand kan zes keer tegen je zeggen "Ik vind je zo'n leuke meid" en ik kan het idee hebben van "Goh, ik hoor het wel, maar ik voel het niet". Eén keer een klopje op m'n schouder, of een aai over m'n hoofd, ik denk dat dat duidelijkheid geeft.'

Door het verzorgende aspect in de omgang met de kinderen, zijn er volgens Gerda ook een heleboel intieme momenten. Dat is voor haar wat anders dan de lichamelijkheid waar ze tot nu toe over sprak:

'Misschien is dat wel heel persoonlijk, maar ik merk, als het 's avonds laat is en het is wat schemerig en je drinkt een glaasje, dat je dan vaak tot heel intieme gesprekken komt. Die ervaring heb ik eigenlijk ook met de kinderen. Wanneer ze in bed liggen, of wanneer ik zelf het initiatief neem en vraag "Hoe vond je de dag vandaag." Of ze komen zelf met iets, dat willen ze dan nog even kwijt aan het eind van de dag. Dat is dan eigenlijk het moment waarop je even alleen met ze bent. De rest van de dag zijn ze met elkaar. En dan komen er vaak wezenlijke dingen naar boven. Het is dan heel verschillend hoe ik met elk van de kinderen omga. Er is bijvoorbeeld een jongetje dat zegt "Wanneer kom je nu eens een keertje naast me liggen." En een ander houdt me vast, zo van "Je mag niet weg". Ik denk dat dat soort dingen 's avonds naar boven komen. Misschien ook wel omdat ze op zo'n dag heel veel met je meegemaakt hebben en het 's avonds dan moeilijk vinden om afscheid te nemen. Mijn ervaring is, dat ze 's avonds toch nog graag dingen willen vertellen.'

—Over wat voor dingen vertellen ze dan?

'Over rot dingen, naar huis gaan, het alleen voor jezelf willen hebben van een volwassene, "die houd je dan even stevig bij je". Dan denk ik dat ze de aandacht ook voelen. Je bent er dan voor dat kind alleen, want dan zeg je hem welterusten.'

Erotiek: een stapje verder

–We hebben het gehad over lichamelijke en intimiteit, heeft erotiek er ook wat mee te maken?

'Ik denk nadat op schoot zitten wel met erotiek te maken kan hebben. Je hebt op schoot zitten en op schoot zitten. Dat is ontzettend afhankelijk van de twee mensen en van de situatie. Kijk, als ik met alle kinderen zit te eten en er komt er een op schoot zitten, dan richt ik me op de groep en dan denk ik dat het goed is dat het kind zich ook op het geheel richt. Als we televisie kijken dan zegt er wel eens iemand "Mag ik op schoot" of "Mag ik naast je zitten." Dan is iedereen op die t.v. gericht en ik merk dat je dan heel duidelijk iets met z'n tweeën hebt. Dan gaat het meer de erotische kant op. Maar dat is ook sterk afhankelijk van wie er naast je zit. Als ik dan met een kind zit, dan streel ik 't zo eens over de wang. Of iemand zegt "Wil je mij over de rug kietelen", of ik voel opeens een handje op m'n borst. Dan ben je al een stapje verder, denk ik.'

–Wat is dat stapje?

'Het gevoel erbij denk ik. Op schoot zitten is erg belangrijk, maar het wordt ook een gewoonte. Wanneer je naast elkaar zit en t.v. kijkt en niemand let op je, dan is het heel persoonlijk wat je met de ander hebt. Niet iedereen vraagt of ik hem op z'n rug wil kriebelen. De een vindt dat lekker en de ander niet. Dan houd je dus meer rekening met de gevoelens van de ander.'

–De erotiek die erbij komt heeft dan met het persoonlijke te maken?

'Ja, en niet alleen het gevoel van je zelf, maar ook van de ander.'

–Wat voor gevoel denk je dat het kind dan heeft, waardoor wij het erotiek zouden noemen?

'Eh, ja, "lekker", "fijn", denk ik. "Heel fijn", ja heel rustgevend ook, denk ik. Dat verschilt dan van op schoot zitten in andere situaties. Dat is ook lekker en fijn, maar dat andere gaat nog een stapje verder, denk ik.'

–Als je het nu vergelijkt met jouw erotische kontakten met volwassenen, is dat dan verschillend?

'Ik zit te twijfelen of ik het woord "opgewonden" zou noemen, want ik denk dat dat er erg bij past. Opgewonden ook wel, maar ik heb toch het idee dat het bij kinderen dichterbij ligt bij fijn dan bij het echt opgewonden worden. Ik maak

wel eens mee dat jongens bij de t.v. zitten en dan zeggen "Oh, ik heb een stijve". Dan beginnen ze keihard te lachen of zo. Maar als ze naast mij zitten hoor ik dat bijna nooit. Ik denk ook niet dat ik ze op die manier prikkel. Ik heb het dan over wat ik bij hen doe. Dat geeft hen gewoon wel een fijn gevoel. Raar dat ik het woordje "gewoon" gebruik. Ik weet niet of dat nu zo gewoon is.'

-Je twijfelt over het woord opwinding. Hebben de jongens die opwinding niet als ze bij je op schoot zitten of noemen ze dat niet zo, omdat ze aan de situatie misschien geen afbreuk willen doen?

'Dat kan heel goed. Als ze dat zo zouden noemen of dat zouden zeggen zijn ze misschien bang dat ze iets verstoren, dat ik denk van "ho, ho". Ik had gisteren een voorbeeld. We zaten bij een meertje, en er zaten een aantal vrouwen topless te zonnebaden. De kinderen reageerden echt van "Hé, d'r zit een vrouw met blote tieten". Ze waren heel druk en heel opgewonden. Op een gegeven moment was er een jongetje van mij boos. Die ging ergens ver weg zitten. Ik dacht, ik ga hem halen, ik laat dat joch daar niet zo boos zitten. Maar hij wilde niet mee. Hij had een heel verbrand lijfje, dus kon ik hem heel moeilijk oppakken. Ik probeerde veel met woorden, maar hij wilde niet meekomen. Ik zei "Ik vind toch dat je bij ons moet komen", en toen tilde ik hem op, maar door al dat gedoe was mijn bikini afgezakt. En het jochie dat even van te voren zo opgewonden deed over die andere vrouwen, die zat zo eens te kijken en toen zegt-ie, beduusd, "Je bikini zit niet goed." Heel rustig. Dat vond ik heel opvallend. Met die andere vrouwen heeft-ie niks. Dus dat maakt hem niet uit. Daar kan hij op reageren zoals hij wil. Maar met mij heeft-ie wel wat en met mij moet-ie verder. Hij weet het dan eigenlijk op een hele goede manier te brengen.'

Er op letten dat er ruimte voor is

-Merk je of er tussen de kinderen onderling sprake is van erotiek, en dan meer in seksuele zin dan in de intimiteits-sfeer? En hoe wordt daar bij jullie op gereageerd?

'Nou, ik heb een jongetje van tien in de groep en dat is best een mooi ventje om te zien. En er zijn in het hele huis drie meisjes die alledrie op dat jongetje zijn. Ze schrijven liefdesbrieven, "of hij met hun wil gaan". Toen vroeg ik aan

dat jochie "Wat bedoelen ze daar eigenlijk mee". Nou, dat wist hij niet. Hij vond het wel een goeie vraag en hij zou het eens navragen. En dan blijkt dat die meisjes eigenlijk meer "spelen" bedoelen en af en toe eens voor ze opkomen. Maar dat is nog niet zo seksueel gericht. Af en toe een kusje geven, dat is er wel bij. En de fantasie eromheen van "lekker neuken" is ook heel duidelijk aanwezig. Maar het gebeurt niet konkreet. "Pik in de kut, hè, nou, dat is dan lekker", fantaseren ze. De ervaring hebben ze niet.'

-Meer grote mensenpraat dan dat ze weten waar ze het over hebben?

'Ja, maar het is in het verleden wel gebeurd dat ze verder gingen met die seksuele spelletjes. En dan echt op het gebied van ontdekken. En ik heb het idee dat ik erop moet letten dat die ruimte er ook is. Want je bent met zes andere kinderen bezig en voor alle zes heb je een behandelingsplan. Daardoor heb je so wie so al de neiging om duidelijk aanwezig te zijn. Ik heb zelf vroeger ook geheimpjes gehad en dingetjes ontdekt. Ik vind wel dat ze die ruimte ook moeten hebben.'

-Maken ze gebruik van die ruimte?

'Ik denk niet dat het op dit moment gebeurt.'

-Daar sta ik eigenlijk een beetje van te kijken.

'Ik denk dat als je er met ze over praat als over een taboe de behoefte om het op te zoeken groter wordt, hè. Als ik zeg "Neuken, daar praten we niet over", "Vrijen daar hebben we het so wie so niet over", "Vriendjes of vriendinnetjes mag je hebben om mee te spelen", dan maak je het allemaal heel spannend. Dan gaan ze het ook opzoeken, die spanning.'

-Als het wel gebeurt, die seksuele spelletjes, hoe wordt daar mee omgegaan?

'Daar is niet duidelijk één lijn voor. Ik denk dat iedereen dat op zijn eigen manier doet. Ik denk dat ik er wel over zou praten met het team.'

-Maak je wel eens mee dat kinderen op jou een erotisch of seksueel appèl doen?

'Jawel. Ik heb wel eens gehad dat een jongetje voor me kwam staan en zei van "Lekker neuken" of zo. En dat zei hij dan niet alleen, maar dan maakte hij ook die beweging. Dat is dan echt een appèl vanuit dat kind. En ook wel bij een jongetje die er nog niet zo lang is. Die wil altijd maar op je rug zitten. Maar hij maakt dan geen verschil tussen de rug

en de voorkant. Ik maakte dat onderscheid wel. Voor mij is dat heel iets anders. Aan de voorkant is veel intiemer. Toen ging hij dat ook benoemen: "Ik wil aan de voorkant" of "Ik wil geknuffeld worden". Ik weet niet of je dat al erotisch noemt, bij 'n jongetje van zes. Maar het gaat wel de kant op van lichamelijke gevoelens, die hij dan net begint te ontdekken, denk ik.'

-Maak je dit soort dingen vaak mee of is het uitzonderlijk?

'Nou ik denk dat het vrij uitzonderlijk is. Ik merk wel dat ze bijvoorbeeld heel goed kunnen kijken naar je lichaam, hoe je in elkaar zit. Of je grote of kleine borsten hebt, je buik plat of bol is. Daar maken ze ook opmerkingen over. Ze hebben daar dan niet zozeer de beleving bij, maar ze zeggen wel wat ze ervan vinden. Niet van "Ik vind het mooi" of "Ik vind het lelijk", maar ze benoemen het wel. Ze willen ook vaak wel even naast je op bed komen liggen, maar dat zie ik op het zelfde terrein hè. Dat is dan niet seksueel gericht, meer op warmte.'

Een voller gevoel dan opwinding

Eén van de situaties waarvan Gerda zegt dat ze daar zelf erotische gevoelens ervaart, is wanneer kinderen bij haar op schoot zitten.

'Ik merk heel duidelijk dat wanneer ik zo'n jongetje uit bad haal en het optil ik dat heel lekker vind. Maar dat is per kind heel erg verschillend. Ik denk dat dat samenhangt met de persoon en met de lichamelijke bouw van het kind. Ik heb bijvoorbeeld ook een jochie in de groep, dat niet zo ontzettend geliefd is. Er wordt zelfs gezegd dat dat jochie nogal irritant is. Maar dan denk ik: ik vind het toch ook wel een lekker knuffelkind. Hij is wel groot en hij heeft een stevig lijfje. Ik klop dan bijvoorbeeld effe lekker op z'n rug. Dat vind ik eigenlijk wel fijn. En er is ook een heel klein ventje, van zes. Die is die hele lichamelijke ontzettend aan het ontdekken. En dat vind ik ook heel leuk. Met dat joch heb ik niet zoveel op verstandelijk niveau, want eigenlijk weet ik heel weinig van hem af, van "wat voel je nou" of "wat gaat erin je om". Maar dat lichamelijke heb ik in ieder geval wel met hem. En ik denk dat hij dat ook wel voelt.'

De erotische gevoelens die Gerda ervaart zijn voor haar iets vanzelfsprekends:

'Zoals ik op verstandelijk niveau af en toe wat terugver-

wacht, zo heb ik dat ook op lichamelijk gebied. Ik wil óók wel eens gestreeld worden, óók door de kinderen. Of een ander voorbeeld: wanneer ik een kind optil, kan dat heel verschillend reageren. Of je nu wel die arm om je heen krijgt of niet, dat maakt een ontzettend groot verschil. Mijn ervaring is ook dat kinderen die er net zijn dat niet durven. En misschien wel terecht, want wie ben jij voor hen op dat moment.'

Wanneer we proberen de erotische gevoelens die Gerda zèlf in het omgaan met de kinderen ervaart, nader te omschrijven, dan vraagt ze zich af of het woord 'opgewonden' op zijn plaats is.

'Eigenlijk denk ik dat dat er heel erg bij past. Maar als je het woord opgewonden gebruikt, dan zie ik dat heel erg gericht op het lichamelijke. Van neuken word je opgewonden. Het hele gebeuren er omheen is voor mij van net zo veel, zo niet van meer waarde. En ik denk dat dat gevoel er omheen ook de beleving in het contact met zo'n kind is. Ik denk ook dat ik dat uitdraag naar de kinderen toe.

Dat gevoel van opwinding heb ik ook eigenlijk niet zo. Ik wil dat woord eigenlijk ook niet gebruiken. Ik vind het heel fijn. Het is een voller gevoel. Dat is heel moeilijk uit te leggen. Ik denk dat dat ook heel persoonlijk voor mij is. Die opgewondenheid ervaar ik in andere situaties. Of ik herken het in het contact met de kinderen in ieder geval niet als zodanig.'

Verder zoekend zegt ze:

'Ik zit te denken aan de taal van het lichaam, zoiets. Het heeft er ook een beetje mee te maken dat je voor veel dingen heel moeilijk woorden kan vinden. En als je een woord gevonden hebt dan is dat het niet helemaal. Ik krijg bijvoorbeeld ook een lekker gevoel als ik de eerste zonnestraaltjes op mijn huid voel. Ik denk dat dit ook heel erg te maken heeft met warmte. Dat voel je dan ook door je heen gaan. Echt zo'n gevoel van warmte van onder naar boven.'

–Dus wat je met die kinderen ervaart is een soort prikkeling die te maken heeft met sensualiteit, lichamelijke warmte en intimiteit?

'Ja.'

–Zijn er momenten dat die gevoelens voor jou in het werk problemen opleveren?

'Nee, niet echt problemen. Het komt best wel voor dat ik er verlegen van word wanneer ik de andere groepsleiders er bij

de overdracht over moet vertellen. Dat gebeurt wel vaker wanneer ik iets wat ik heel sterk beleefd heb over wil brengen. Ik vind dat niet makkelijk, omdat het ontzettend met mijn gevoel te maken heeft. Maar ik vind niet echt dat die gevoelens problemen geven.'

Die erotische gevoelens zijn belangrijk voor Gerda:

'Ik denk dat ik zonder die gevoelens mijn werk minder leuk zou vinden. Maar er zijn ook andere aspecten die ik leuk vind. Ik merk wel dat ik er heel veel aan beleef. Die gevoelens zijn waardevol voor me. En soms ontroert het me ook wel, dat je dan zo iets hebt met zo'n klein mensje eigenlijk. Soms zou je ze mee naar huis willen nemen of altijd bij je willen houden, maar je weet dat dat niet kan want die kinderen hebben hun eigen achtergrond, en de meeste gaan op den duur weer naar huis. Maar toch heb ik vaak zo'n gevoel van "Goh, die zou je toch zo meenemen." Heel lief eigenlijk.'

De erotische gevoelens die Gerda ervaart zijn volgens haar niet seksueel. De vraag of ze die seksuele gevoelens voor de kinderen ook niet heeft, vindt ze heel moeilijk.

'Misschien heb ik die gevoelens wel maar heb ik ze ontzettend verdrongen, omdat ik geleerd heb dat dat niet hoort. Ik merk ook dat ik het bijvoorbeeld heel moeilijk vind om seksuele voorlichting te geven omdat dat heel gericht is op het technische. Maar ik kan wel heel makkelijk praten over vrijen, of zeggen "lekker hè, zo knuffelen." Ik denk dat dat ook al wat zegt over wat ik lekker vind. Dat komt ook zo over bij de kinderen.'

-Heeft hoe jij over seksualiteit denkt op de een of andere manier ook te maken met hoe mannen en vrouwen met seksualiteit omgaan?

'Ja, ik denk dat daar verschil in zit. Ik vind het heel moeilijk om te generaliseren, maar ik denk dat het merendeel van de mannen toch nog ontzettend op *de* daad op zich gericht is, op het neuken. Mijn behoefte ligt heel anders. En ik denk dat ik *dat* stukje, misschien niet met zoveel woorden, want de zin die ik net zei zeg ik niet tegen de kinderen, maar ik denk toch dat ik dat uitdraag. Dat ik het gevoel er omheen minstens net zo belangrijk vind, of misschien nog wel belangrijker.'

-Dus als we van een bredere, meer 'vrouwelijke' omschrijving van seksualiteit zouden uitgaan, dan hebben een heleboel situaties waar jij met de kinderen in terecht komt, wel

degelijk met seksualiteit te maken?

'Ja.'

Omdat ik het zelf prettig vind

Wat het uitdrukken van erotische gevoelens betreft zou Gerda best verder willen gaan. Maar ze stuit dan al gauw op grenzen:

'Nou, je hebt so wie so te maken met andere volwassenen. Ik vind het heel moeilijk om gestoord te worden. Als ik bijvoorbeeld met iemand op bed lig en er komt een andere volwassene binnen. Het maakt niet uit wie het is. Maar ik heb dan toch even zo iets van "Oh, wat zullen ze denken", of zo.'

–Wat denk je dat ze denken? Of waar ben je bang voor dat ze denken?

'Is dat wel nodig? Of dat het overdreven is, misschien. Dat doe je toch niet! Dat heb ik niet bij iedereen maar bij een aantal mensen op het werk zeker wel.'

–Denk je ook dat ze denken: Dat is meer voor haarzelf dan voor het kind, ze is nu met haar eigen gevoelens bezig?

'Ja ook wel. En ik denk dat ik op een bepaalde manier ook wel met mijn eigen gevoelens bezig ben. Ik denk dat ik ook niet steeds zo bewust voor dat kind bezig ben, in de zin van "Dit is goed voor het kind en dat is goed voor het kind." Dat speelt ook wel, maar ik doe het ook omdat ik het zelf prettig vind. Wanneer de kinderen trouwens zouden merken dat ik het alleen maar doe omdat ik het goed voor hen vind zou er weinig van overkomen.'

Eén van de manieren om in haar werk meer met erotiek te doen is voor Gerda samen met een kind in bad gaan.

'Ik denk dat ik graag met ze in bad zou willen zitten, maar dat ik dat niet kan maken door de omgeving. Met m'n kollega's zou ik dat nog wel kunnen bespreken, maar je zit met ouders waarvan sommigen misschien hetzelfde denken als ik en anderen op een heel ander punt zitten. Dan denk ik "Nee, dat kan niet, dat doe ik niet." Maar ik zou dat best willen.'

–Waarom?

'Nou, ik denk ten eerste om het fijne gevoel. Samen in bad vind ik lekker. Maar ik denk ook, dat klinkt heel zwaar, dat het bijna een voorwaarde is om ook op verstandelijk niveau iets met elkaar te kunnen. Ik denk dat wanneer ik nooit een kind op schoot zou nemen, dat ik mezelf zó afstandelijk zou vinden, alleen lichamelijk al, dat ik het idee heb dat er ook geestelijk weinig op gang zou komen... Terwijl je met volwassenen wel

op verstandelijk niveau samen iets kan hebben, denk ik dat om bij kinderen tot iets te komen, ze eerst die lichamelijke basis moeten ervaren. Als moeder bouw je zoiets op een vrij natuurlijke wijze met je kind op. In het groepswerk moet je dat eigenlijk nog maar zien te krijgen. Maar ik zou niet alleen in bad gaan omdat het goed is voor het kind, óók omdat ik het zelf leuk vind.'

–Als een jongetje in zo'n situatie nu zou vragen of je met zijn piemeltje wilt spelen, hoe zou je dat dan vinden?

'Ik denk dat ik uit zou leggen dat ik dat moeilijk vind, omdat ik toch wel een stuk groter ben dan hij, maar dat ik me wel kan voorstellen dat hij die wens heeft en dat hij het lekker zou vinden. Ik denk niet dat ik het zou doen.'

–Zou je er van schrikken denk je?

'Nee. Ik merk ook wel dat als jongetjes bijvoorbeeld roepen – dat kan in bad zijn of in bed – van "Goh, ik heb een stijve", dat ik dan zeg "Ik denk dat dat een lekker gevoel is" of "Ik denk dat je je prettig voelt, is dat zo." Ik spreek daar dan wel met ze over.'

Het goede voorbeeld bij de hand

Over hoe de kinderen het zouden vinden wanneer Gerda met ze in bad zou gaan vertelt ze:

'Ik denk dat de meesten het fijn zouden vinden. Maar van één jongetje heb ik gehoord dat toen hij net in een pleeggezin kwam hij met z'n pleegmoeder onder de douche moest. Dat is toen een hele rotervaring voor hem geweest. Dus vind ik wel dat het van twee kanten moet komen. Maar ik denk wel dat ze het fijn zouden vinden. Ze zouden ook wel verbaasd zijn. Afgelopen week bijvoorbeeld zaten de kinderen in bad en ik vroeg ze of ze eruit wilden komen. Ze hadden nog niet zo'n zin en toen zei ik "Nou, dan ga ik mijn eigen voeten even wassen". "Waar?", vroegen ze, zo van: "Dat moet je toch eigenlijk doen in een kamertje waar de deur dicht kan." Ze waren heel verbaasd dat ik dat deed waar zij bij waren. En ook een keer bij het naar de w.c. gaan. Er zijn in de badkamer twee w.c.-tjes die aan de bovenkant open zijn. Ze waren heel verbaasd dat ik daar een plas ging doen. Toch verbazing daarover.'

–Ik kan me voorstellen dat je dat 'verder gaan' ook zou doen vanuit een bepaalde manier van denken over kinderen en over kinderseksualiteit.

'Ik denk dat zoals het in het verleden gegaan is, het ver-keerd is. Seksualiteit werd opgehemeld als iets wat gewel-dig was. Totdat vrouwen de eerste huwelijksnacht beleef-den en er geen kant mee op konden. Dan denk ik: dat moet natuurlijk niet meer. En dat gebeurt ook wel een stuk min-der nu. Maar ik denk dat ik een stapje verder wil. Ik wil seksualiteit een even belangrijke plaats in het leven geven als bijvoorbeeld eten. En dan gaat het me niet zozeer om het neuken op zich, maar gewoon om hoe mensen met elkaar omgaan en hoe ze die gevoelens naar elkaar toe hebben.'

–Hoe kijk je daarbij dan tegen kinderen aan, want ik kan me voorstellen dat er mensen zijn die zeggen 'Ja, dat vind ik ook, maar dat leren ze wel.'

'Ik denk dat als kinderen het goede voorbeeld bij de hand hebben ze daar best veel van oppikken. Maar ze moeten er ook over leren praten en een beetje kenbaar maken wat ze willen. Dat heeft ook te maken met wat voor mensen het zijn, mannen, vrouwen of kinderen. Die rollen moeten doorbroken worden. Ik vind dat mannen ook anders naar elkaar moeten doen, desnoods opmerkingen maken over kleding of zeggen "Wat zit je haar leuk", net als vrouwen met elkaar omgaan. En ik denk dat kinderen dat ook moeten leren, en ook naar elkaar.'

–Jij denkt dan vooral aan de voorbeeldfunctie die je op zo'n moment hebt?

'Ik denk dat dat heel belangrijk is, ja.'

–In hoeverre hebben kinderen daar nu behoefte aan?

'Ja, ik redeneer dan toch wel erg vanuit mijn eigen opvoe-ding. Daar lag een ontzettend taboe op seksualiteit. En ik deed best seksuele spelletjes, maar op het moment dat ik die deed wist ik wel dat ik heel erg verkeerd bezig was. En dat geeft een ontzettend schuldgevoel. Op een keer, dat is dan misschien iets heel anders, zag ik een exhibitionist en ik durfde dat thuis niet eens te vertellen. Daardoor blijf je toch met al die dingen zitten. En je gaat fantaseren over hoe het dan later zal zijn met een man, en je weet dat eigenlijk hele-maal niet. Dan ben je onzeker. Je durft ook niet te vertellen wat jij leuk vindt om te doen. Als je dan in het begin je wensen duidelijk maakt, hóór je je zelf praten. Ik wil niet dat de kinderen waar ik nu mee omga, dat ook zo gaan ervaren en er ook zo mee omgaan.'

Paul:

'Eigenlijk denk ik dat ik die gevoelens heel snel weg stop bij mezelf'

Paul is 31 jaar. Hij werkt al zo'n tien jaar met kinderen. Momenteel doet hij dat met kinderen die alleen overdag in het tehuis zijn. Ze krijgen een dagbehandeling voor de leerproblemen en de opvoedingsproblemen die ze hebben. Gemiddeld blijven de kinderen 3 jaar in behandeling. Hoewel er in principe jongens en meisjes worden opgenomen zijn er nu alleen jongens, tien in getal en in de leeftijd van 6 tot 12. De groep wordt begeleid door drie mensen; naast Paul nog een vrouw en een stagiaire. De samenwerking is prima, zegt Paul.

Eerder werkte Paul in een tehuis waar de kinderen dag en nacht waren. Die situatie verschilt nogal, zegt hij:

'Als de kinderen intern zijn heb je toch een ander contact met ze, omdat ze veel meer op het team zijn aangewezen. Ze zijn dan ook veel meer op de groep betrokken. Ze moeten dan ook meer verzorgd worden, hè. Daar doe je de kinderen in bad, en 's avonds stop je ze in. Die verzorgende aspecten brengen ook de erotiek dichterbij. Maar in de dagbehandeling heb je veel meer met het gezin te maken, omdat de kinderen daar aan het eind van de dag naar teruggaan. Daardoor komen de kinderen in verschillende waardenpatronen terecht en zijn er veel eerder grenzen of normen in het spel. Maar als ze continu in een tehuis zijn, is er eigenlijk maar één patroon. In ieder geval kunnen ze zich dan aanpassen aan het patroon dat daar speelt.'

De dagbehandeling brengt met zich mee dat er veel meer contacten met de ouders zijn. Eens in de drie weken worden er van het tehuis uit praatochtenden georganiseerd voor de ouders van de kinderen. Daar is redelijk veel animo voor.

–Wat voor onderwerpen komen op dat soort ochtenden aan de orde?

'Dat gaat over angst, over loslaten van kinderen, wat er moet gebeuren met die kinderen nadat ze hier weggaan, hoe de omgeving thuis reageert op kinderen die in een internaat zitten of op zo'n soort school. We kijken ook hoe er thuis en in de groep omgegaan wordt met conflicten, wat voor regels je hanteert, over "verdriet" hebben we het ook een aantal ochtenden gehad. We hebben in die praatgroepen tot nu toe wel vermeden

om het onderwerp seksualiteit aan te snijden.

't Is wel een keer ter sprake geweest, bij een ander onderwerp, maar dat lag heel... , kwetsbaar. Zowel vanuit het team als vanuit de ouders zelf.'

Daar moet je afblijven

Paul vertelt over het feit dat hij homoseksueel is en dat hem dat in het werken met kinderen 'een extra kwetsbaar gevoel' over zichzelf heeft gegeven. Hij vertelt dat hij daar vooral onder invloed van zijn opleiding de laatste twee jaar hard aan gewerkt heeft:

'Die ontwikkeling is langzaam begonnen; ik ging ook beter zien waar m'n eigen problemen lagen en waar ze vandaan kwamen. Dat heeft tot een beter zelfbeeld geleid, het gevoel meer waard te zijn dan ik tot nu toe dacht. Ik werd ook minder bang en minder kwetsbaar. Het heeft ook geresulteerd in een aanvaarding van die homoseksualiteit, maar tegelijkertijd ook met andere dingen van mezelf. Dingen die goed voor me zijn of die wat meer in de behoeftesfeer liggen durf ik nu ook openlijk toe te staan. Die veranderingen speelden zich overal af, ook op mijn werk. Voorheen ging ik het lijfelijk contact met de kinderen uit de weg, om maar niet gekonfronteerd te worden met gedachten als: wat zullen ze denken, wat zullen ze voelen, wat zal er gebeuren, wat is er mogelijk. Dat soort gedachten heb ik nu veel minder.

—Als er tot twee jaar geleden lijfelijk contact met de kinderen was, dan vond je dat moeilijk?

'Ja. En dan zorgde ik wel dat dat ophield. De laatste twee jaar is dat nogal veranderd en als ik nu weer dag en nacht met kinderen zou werken zou dat naar mijn gevoel veel meer effect hebben. In mijn vorige werk, waar de kinderen 's avonds dus niet naar huis gingen werd ik veel vaker met situaties gekonfronteerd waarin ik vroeger mezelf voorhield: daar moet je afblijven, of: daar moet ik een stap terug doen. De dingen die ik wel fijn vond of die mij wel het gevoel gaven dat het voor mij goed was konden niet. Ik was bang.

Nu heb ik met kinderen een veel lijfelijker contact. Ik merk dat ik jongere kinderen op schoot kan nemen of daar mee vrij, in ieder geval als zij dat willen. Die kan ik nu goed vastpakken, dat gaat allemaal redelijk goed.

Ik denk dat dat ook te maken heeft met het feit dat je bij *jongere* kinderen veel minder het risico loopt dat het door anderen vanuit een bepaalde hoek bekeken kan worden. Terwijl het *op zich* gewoon prettig is als een kind op je schoot zit of z'n armen om je heen geslagen heeft. Bij grotere kinderen vind ik dat veel moeilijker, niet vanuit mijn eigen gevoel maar veel meer om de reacties van de andere kinderen in de groep, – niet van mijn kollega, dat niet – en de omgeving daarbuiten.'

–Ligt dat bij je (vrouwelijke) kollega anders?

'Ja, makkelijker. Al is het bij de grote jongens wel duidelijk dat daar ook erotiek in meespeelt. Maar in feite denk ik dat dat naar mannen toe ook gebeurt. Maar dat mag zeker geen naam hebben. Bij die jongens van 12-13 jaar zie je dat ze een ontwikkeling doorlopen. Je ziet ze experimenteren met hoe ze met vrouwen kunnen omgaan. Dan zie je ook de invloed van die training naar het heteroseksuele model. Ik denk echter dat die behoefte om lichamelijk te zijn naar mannen toe net zo sterk is, en ook wel zichtbaar is. Maar dat mag in ieder geval geen naam hebben en eigenlijk mag het ook niet zichtbaar zijn.'

–En jij zegt dat het wel zichtbaar is?

'Het is zichtbaar, denk ik. Die grote jongens doen dezelfde dingen. Dat gebeurt eerst zacht en dan gaat het over in stoeien, of je arm omdraaien, of dat soort dingen. Ik denk dat het zo verandert.'

–Dus dat stoeien is een verkapte uiting van wat ze voelen...

'Dat denk ik. Ik weet het niet zeker. Maar dat gevoel heb ik daar wel bij. Ik zie dat ze eigenlijk eerst helemaal zonder schroom op je af vliegen. Dat gebeurt, dat kan. Maar als dat te lang duurt, dus langer dan een paar tellen, dan moet het veranderen. Het is op de een of andere manier niet gangbaar of gepast voor jongens om zo lang op die lieve manier lijfelijk contact te hebben. Want kijk maar hoe lang stoeien eigenlijk vaak duurt en hoe moeilijk het dan is voor ze om los van elkaar te komen. Daar zie je dat ook. Het heeft misschien ook een beetje te maken met de manier waarop ik er naar kijk.'

Een verboden gevoel

Pratend over wat Paul zèlf aan erotische gevoelens beleeft komt hij tot de volgende omschrijving:

'Ik denk dan aan een soort lichamelijke nabijheid, of de gevoelens die daarmee samenhangen, waar een bepaalde spanning bij zit. Dus dat er iets meer is dan dat er iemand op je schoot zit. Ik denk dat ik dat wel herken, bij twee, drie kinderen. Maar die zaten niet in de groep waar ik werkte maar in een andere. Dus dat gebeurde veel meer op afstand eigenlijk. Daar voelde ik me wel geprikkeld of zo bij. Die hadden iets wat wel aantrekkelijk voor me was. Dat waren al wat oudere kinderen eigenlijk, van 12, 13 jaar, die een stuk groter waren dan de andere kinderen. Vóór waren op hun leeftijdgenoten. Ik denk dat ze al duidelijk in de puberteit waren en ook een ander figuur kregen. Meestal gaan ze bij ons op die leeftijd juist weg.

Met een jongen uit mijn eigen groep zelf heb ik ook zo iets gehad. Dat was een jongen van 9 jaar, die zag er gewoon prachtig uit, vond ik. Die was ontzettend mooi, heel mooie ogen, lange wimpers, krullen, klein, dat was een heel mooi kind. Maar dat heb ik niet zozeer als erotisch of zo gezien. Wel als iets wat je heel mooi vindt.'

–Hoe sta je tegenover de gevoelens die je voor die andere jongens hebt gehad?

'Zolang ik die in mijn fantasie heb, dan is er niks aan de hand. Dan kijk ik gewoon, maar daar houdt het mee op. Dan doe ik er verder niets mee. Eigenlijk denk ik dat ik die gevoelens heel snel wegstop bij mezelf.'

–Heb je het idee dat die jongens wel eens gemerkt hebben dat je hen aantrekkelijk vond?

'Dat weet ik niet. Ik kan daar niet ja of nee op zeggen denk ik.'

–Zijn er momenten geweest of situaties waarin die gevoelens voor jou een probleem vormden?

'Ik heb het gevoel gehad dat ik er problemen mee kòn krijgen, in de zin van . . . , als ik ze er leuk vond uitzien heb ik de neiging om er naar te gaan kijken, en te blijven kijken. En als ik dat merkte bij mezelf, dan was ik bang dat ofwel zo'n kind dat zou merken of andere kinderen of andere mensen in de omgeving. En zo werd het een probleem, want dan ga je je gevoel gewoon onderdrukken natuurlijk. Dat is het probleem dan eigenlijk, dat ik die gevoelens dan wegstop.'

–Dus je ervaart die gevoelens wel in je hoofd, maar je doet er niets mee, concreet naar die kinderen toe?

'Nee. Ik denk dat ik de neiging had om me tegen de jongens die ik aantrekkelijk vond, op de vlakte te houden. Al door

het aanwezig zijn van die gevoelens voelde ik me kwetsbaar, ook naar zo'n kind toe. De mogelijkheid dat het kind het zou merken zou het heel kwetsbaar voor mij maken, heel moeilijk. Dus in die zin denk ik dat ik het helemaal afschermde. Ik denk zelfs dat er nog iets bijkomt. Er is alle kans dat ik juist minder aardig tegen hun zal doen, omdat het voor mezelf een verboden gevoel is. Dan moet ik zeker oppassen. Ik zou dan voor m'n eigen gevoel kwetsbaarder zijn wanneer ik ook nog eens aardiger tegen ze zou doen. Ik zou bang zijn dat het op zou vallen. Dus ik denk dat ik er nog een stapje bij doe, bij het wegdrücken.'

-'t Is een verboden gevoel zeg je?

'Voor mij is het een verboden gevoel, door de hele sfeer er omheen. Niet zozeer direkt tussen mij en het kind, maar meer door wat de omgeving ervan vindt en denkt. En van die omgeving denk ik dus dat die dat soort gevoelens heel slecht vindt, of verwerpelijk.'

-En daarom verbied jij het jezelf?

'Ja... Maar als de omgeving er toleranter mee zou omgaan zou het nog wel kwetsbaar kunnen liggen. Als dat gevoel van aantrekkelijk vinden er bij de volwassene het eerst is hoeven de kinderen dat niet ook te willen. Of het kan per kind verschillend zijn. Rond hun twaalfde komen ze ook in een soort fase waarin het sterker speelt dat ze zich als jongens of als meisjes gaan gedragen. Daarom zou het kwetsbaar blijven.

-En waarom word je op dat moment dan kwetsbaar?

'Als het jongens betreft gaat het niet alleen meer om erotiek, of seksualiteit in het algemeen, maar dan krijgt het ook nog een naam. Dan is het ook nog homoseksualiteit. En daarvan is natuurlijk ook niet iedereen gediend.'

-In hoeverre ben je het trouwens met de reacties van de omgeving eens?

'Daar zitten twee dingen aan voor mij. Als ik denk aan relaties met kinderen waarbinnen ook seksualiteit plaatsvindt, dan heb ik in eerste instantie het gevoel dat het goed is, en direkt daarop dat het niet mag, dat het slecht is of zo. Ik kom daar ook niet uit. Ik merk dat het ook in mezelf zit, die norm. Als ik ermee geconfronteerd word, als er over geschreven wordt, of ik hoor er wat van, dan roept het bij mij ook weerstanden op. Weerstanden die in ieder geval wel van mezelf zijn en die niet zozeer direkt bepaald worden door wat anderen vinden.'

-Maar is dat alleen een gevoel of heb je daar ook argumenten voor?

'Nou, volwassenen zullen altijd beter weten wat ze doen met seksualiteit en wat ze willen. Voor kinderen gaat het echter om gevoelens die er wel zijn, maar die nog nauwelijks vorm hebben gevonden omdat ze van die vormen veel minder afweten. Het verschil in leeftijd en in ervaring is dan veel te groot.'

–Maar ik denk dat als je met kinderen werkt dat dat op veel meer terreinen zo is.

'Dat is ook zo. Maar seksualiteit is een gebied dat je so wie so niet met iets anders gelijk kunt stellen. Dat heeft in onze hele cultuur eigenlijk een weggeschoven plaats. Dat merk je dus als het om kinderen gaat ook gelijk. Daar hebben die argumenten ook mee te maken. Seksualiteit is nog steeds iets waar niet zo openlijk mee wordt omgegaan. Dat heeft ook direct zo z'n consequenties als het gaat om erotiek of seksualiteit bij kinderen. Dat kun je bijvoorbeeld ook zien wanneer kinderen dokterje willen gaan spelen. Ze pakken dan die spullen in de huiskamer en willen dan boven gaan spelen. Ik weet dan wat er gebeurt omdat ik dat vroeger zelf ook deed of wilde. Ik weet wat er werkelijk boven gebeurt en dan denk ik heel rationeel: dat is goed, dat is prima. Maar dan komen die normen van buitenaf, en dan mag ik het niet goed vinden. Omdat ik verantwoordelijk ben als het gebeurt en omdat ik in staat ben om dan in te grijpen, wordt het voor mezelf ook heel spannend.'

Veiligheden inbouwen

–Ik wil nog even terug naar de erotische gevoelens die jij voor die drie jongens voelde. Stel dat jij wel wat met die gevoelens gedaan zou hebben, en het was bijvoorbeeld tot seksualiteit gekomen, hoe zouden die jongens dat volgens jou beleefd hebben?

'Dat is moeilijk te zeggen. Ik kan beter zeggen wat ik er naderhand voor gevoelens over zou hebben. Ik zou me heel angstig hebben gevoeld, dus schuldgevoel, zorgen dat het niet uitkomt, en krampachtig gedoe en zo. Dat schuldgevoel zou worden versterkt, doordat je in een gesloten situatie zit en blijvend gekonfronteerd wordt met zo iemand. Het hangt een beetje af van hoe het naar buiten komt en hoe daar door andere mensen op wordt gereageerd. Dat kan nog een heel verschil maken. Maar ik denk dat ik er wel problemen mee gekregen zou hebben. Want ik denk, zelfs als het door iedereen positief beoordeeld zou worden, dan zouden er nog genoeg mensen zijn die zeggen: 'Maar het kan niet

meer en het mag niet meer.' Dat op zijn minst. En... het lijkt me ook niet ondenkbeeldig dat ik ontslag gekregen zou hebben. Het is in ieder geval heel gebruikelijk in de kindbescherming dat je ontslagen wordt indien zoiets uitkomt.'

–Je doet niets met die erotische gevoelens vanwege de gevolgen, maar ook omdat er iets in jezelf is, waarom het eigenlijk niet kan.

'Ja, maar daar ben ik het dan tegelijkertijd ook niet zo mee eens. Het is eigenlijk een beetje tweeslachtig. Aan de ene kant kan ik er wel zo over denken dat het allemaal moet kunnen, maar ik loop ook tegen eigen weerstanden aan. Daardoor komt dat niet in praktijk. Maar als ik er alleen maar over denk, dan vind ik dat het moet kunnen.'

–Wat zou voor jou een reden zijn waarom je meer met die gevoelens zou moeten kunnen doen?

'Ik vind dat het zou moeten kunnen, omdat als ik het zou doen ik juist heel voorzichtig met kinderen zou omspringen. Want in andere dingen ben ik ook voorzichtig met kinderen, daarin ken ik ook de grenzen. Dus ik zou mezelf dan niet zo onverantwoordelijk voelen. En ik kan me ook nog voorstellen, hoewel dat niet in alle gevallen zo hoeft te zijn, dat het een goeie ervaring voor kinderen zou zijn. Nou die dingen kan ik me er allemaal bij voorstellen.'

–Waarom zou het een goeie ervaring kunnen zijn?

'Nou, ik denk dat een ander lijfelijk contact dan stampen en schoppen en vechten op die leeftijd prima is. Vanaf die leeftijd begint er veel te veranderen: op schoot zitten is er niet meer bij, veel meer aanrakingen veranderen zo rond die puberteit van karakter. In die zin zou ik het juist heel goed vinden om lichamelijk anders met de kinderen om te gaan.'

–Lijfelijk contact van vóór de puberteit zou zo ook een soort voortgang vinden?

'Ja, er zou een ontwikkeling zijn. En dan veel meer in vormen van seksualiteit zoals je dat bij volwassenen kent.'

–Dat zou voor jou een overweging zijn om het juist wel te doen?

'Als het tenminste voor mij zou kunnen en als het zou mogen. En je moet er dan natuurlijk wel voor zorgen dat je veiligheden inbouwt; daar bedoel ik verantwoordelijkheid mee. En je moet voorzichtig kunnen zijn. Als je genoeg rekening kan houden met anderen, met het kind in dat geval, en als je 't ook nog een plaats kan geven in de ontwikkeling, dan vind ik dat ook pedagogisch. Maar wat pedago-

gisch wel of niet verantwoord is, dat is ook cultureel bepaald, en daar loop je dan tegenaan.'

Een andere manier van beleven van seksualiteit

Als je volgens Paul praat over de ideale situatie, dan betekent dat niet alleen dat er seksualiteit tussen kinderen en volwassenen kan plaatsvinden:

'Ik denk dat er dan ook een hele andere manier van beleven van seksualiteit is. Als je nu bij volwassenen kijkt, en dan heb ik het niet eens over kinderen, dan is die beleving van seksualiteit ook heel erg gekleurd door wat wel en niet gangbaar is in de samenleving. Omdat ik homo ben sta ik daar eigenlijk een beetje buiten. Maar ik denk dat er aan mij ook heel veel moet veranderen wil ik in die ideale situatie passen. Omdat ik ook uit zo'n hokje kom.'

–Wat zou er voor jou moeten veranderen?

'Kijk, als het om volwassenen gaat dan ben ik ook kieskeurig met wie ik wel of niet wat wil. Dus dat zou met kinderen ook zo zijn. Als ik kijk met wie ik intiemer zou willen zijn hangt dat sterk af van wie aantrekkelijk voor mij is. Maar als je uitgaat van wat pedagogisch gewenst is of wat je in de groep zou moeten doen, dan word je gedwongen – of dat is dan je taak – om daarin minder kieskeurig te zijn en ontvankelijker voor minder aantrekkelijke kinderen. Dan moet er bij mij dus heel wat veranderen.'

–Dan zou de individuele voorkeur van jou eigenlijk geen rol meer mogen spelen?

'Nee, of niet in die mate in ieder geval.'

–Anders vallen bepaalde kinderen uit de boot?

'Eh... ja. Maar eigenlijk denk ik dat dat op veel meer gebieden gebeurt in het werken met kinderen. Ik noem maar een voorbeeld. Het troosten van kinderen of zo. Dat gebeurt eigenlijk vooral bij kinderen die daar toegankelijk voor zijn. Bij kinderen die daar minder makkelijk toegankelijk voor zijn zal je dat minder snel doen. Of dat gebeurt in elk geval op een andere manier.

Ik denk dat die verschillen er gewoon zijn. Kinderen die half en half buiten de groep staan, die hebben het in het algemeen gewoon veel moeilijker. Ik zal maar zeggen dat kinderen die zich meer aanpassen toch wel meer krijgen.

Ik blijf ook een belemmering vinden dat die erotische gevoelens in eerste instantie bij jezelf ontstaan. Als ik iets wil

verhoogt dat bij mij in ieder geval de kans op schuldgevoelens. Maar dat is een veel algemener probleem van mij. Eigenlijk vind ik: als kinderen willen voetballen dan gaan we voetballen. Maar als ik zelf zin heb om te voetballen dan wordt het moeilijk voor mij om hun te vragen: zullen we gaan voetballen. Omdat ik er dan zin in heb. Het is of dat eigenlijk niet kan. Als het niet gaat om zoiets als voetballen maar om dit soort gevoelens, dan zou ik dat heel sterk voelen.'

–Ik kan me voorstellen dat je dit juist in het omgaan met kinderen ervaart, omdat het inbrengen van wensen en verlangens in contact met een partner van min of meer gelijkwaardig niveau veel gemakkelijker is.

'Dat is bij mij niet zo. Of tenminste, laat ik het zo zeggen, ik kom dat bij mezelf overal tegen, ook in contacten met volwassenen. Maar ik kan me wel voorstellen dat dat sterker speelt als het om kinderen gaat.'

–Aan de andere kant kun je, en ik denk met name van de wat moeilijk opvoedbare kinderen, ook zeggen, dat die juist wel heel duidelijk zullen laten merken wat ze wel en niet willen.

'Dat doen ze ook heel goed.'

Homo's in de groep

Niet alleen wat Paul zelf betreft, maar ook wat de praktische omstandigheden betreft is het klimaat nog verre van ideaal:

'Een aantal jaren geleden hebben we in het tehuis gesproken over sex tussen kinderen onderling, dus niet met volwassenen. Toen is daar heel veel over gepraat. Als konklusie kwam daar eigenlijk uit dat we erg veel argumenten hebben waarom het goed zou zijn voor kinderen en om ze wat dat betreft wat vrijer te laten. Maar we zijn ook op veel persoonlijke weerstanden bij mensen en personeel gestoten, waarom het niet zou kunnen. En toen was het een afweging tussen de argumenten die vóór pleiten en de weerstanden er tegenover. De weerstanden bleken sterker dan de argumenten vóór. Dus er werd gezegd dat er in bepaalde zin, eigenlijk niks op tegen is, maar omdat we er allemaal zo veel weerstanden tegen hebben, zullen we het niet openlijk stimuleren.'

–Is er in de afgelopen jaren niets veranderd?

'Vroeger had ik het gevoel dat ik veel minder merkte of wist dat kinderen onderling wel eens seksuele spelletjes deden.

Ik ben me daar nu bewuster van. Maar ik weet niet zeker of ik er anders mee omga. Wel weet ik dat mijn kollega veel minder angstig of kwetsbaar omgaat met seksualiteit van de kinderen onderling dan ik. Dat is wel een verschil. Zij zal in ieder geval heel uitdrukkelijk zeggen dat ze dat een goeie zaak vindt. En dat je dat moet stimuleren. Nou ja, stimuleren is dan een groot woord, maar dat dat moet kunnen. Misschien zijn er wel meer die vinden, dat het moet kunnen. Toch moet je er erg mee oppassen. Vorig jaar hebben we nog problemen gehad. Dat is toen heel hoog opgelopen. Er waren toen twee andere kollega's in dienst. Ik was er gelukkig niet bij. Twee van de jongere kinderen, zeg maar van 8, 9 jaar, waren op de speelkamer boven. Ze hadden eerst doktertje gespeeld, en waren toen gaan vrijen. En de grotere kinderen hadden dat op een gegeven moment gezien. Er is toen grote konsternatie ontstaan, en dat is helemaal geëscaleerd. Er belden ouders, die er een hele toestand van maakten. Wat die twee jongens deden, daar werd gelijk een etiket op geplakt. Door de kinderen zelf ook, van die "kinderen waren homo's", en dan die grotere jongens die riepen ook telkens van: "Wij hebben homo's in de groep." De ouders gebruikten dat etiket niet zozeer, maar wel vonden ze dat dat toch eigenlijk niet kon. Mijn kollega deed daar toen eigenlijk heel tolerant over. Ze probeerde uit te leggen dat er eigenlijk niks aan de hand was en dat het heel normaal was. Toen werd een van de ouders, de moeder van een van de grotere jongens uit de groep, daar heel kwaad over. Dat zij daar zo mee omging! Zij vond het heel slecht. Voor mij zelf zou zo'n incident een hele konfrontatie geweest zijn, wanneer ik daar bij was geweest. Mijn eerste reactie was: goed dat ik daar niet bij was!

Soepel opgelost

—Heb je wel eens meegemaakt dat kinderen zèlf op jou een soort erotisch appèl deden?

'Ja, jaren terug is dat een keer geweest met een kind. Die zat ook aan me op een nogal zwoele manier. Hij was... een jaar of negen. Een heel vrouwelijk jongetje was het en ik denk ook dat het een echt homoseksueel jongetje was.'

—Denk je dat hij jou daarvoor uitzocht of had het ook een andere groepsleider kunnen zijn?

'Nou, er waren toen niet zo veel mannelijke groepsleiders.

Bij de groepsleidsters hing hij ook altijd aan de nek. Maar dat was toch wel een verschil. Ik weet niet precies waarom hij bij mij zo deed.'

–Weet je nog hoe je gereageerd hebt, wat je er mee gedaan hebt met die gebeurtenis?

'Ik heb dat denk ik gewoon soepel opgelost, op m'n nek genomen of zoiets.'

–Afgeleid eigenlijk?

'Soepel oplossen is afleiden.'

–Je kan ook soepel oplossen door er op in te gaan.

'Nee, nee dat heb ik dus niet gedaan.'

–Ik wilde je tenslotte vragen of over de erotische gevoelens die jij wel eens in de omgang met de jongens ervaart op je werk, openlijk gesproken kan worden.

'Zoals ik er met jou over gepraat heb, zo zou ik dat ook in het begeleidingsteam kunnen doen. In die zin lijkt het op hoe wij dit jaar in het begeleidingsteam over agressie hebben gepraat. Dat ging met name over hoe kinderen agressie kunnen oproepen bij jezelf, zodat je in sommige gevallen zelf helemaal van de kaart of buiten zinnen raakt. Omdat er bijvoorbeeld niet verwerkte agressie van vroeger aangevoerd wordt, die niets met dat moment of dat kind te maken heeft, maar die wel losgemaakt wordt. Dat is ook eigenlijk een thema waar een taboe op rust, als mensen bij zichzelf agressie voelen. Nou, die dingen waren heel openlijk bespreekbaar in het begeleidingsteam.

Maar als het erom zou gaan wat we nu met die erotische gevoelens gaan doen, hoe we lichamelijk anders met de kinderen om zouden kunnen gaan, dan ligt dat wel wat moeilijker, denk ik.'

Lex:

'Ik zie wel wat de konsekwenties zijn'

Lex is 28, ongetrouwd. Nadat hij met zwakzinnige jongens heeft gewerkt, werkt hij nu in een opvangstehuis, waar, in de regel voor een korte periode, kinderen worden opgenomen die met hun ouders plotseling in problemen komen. Het gaat om kinderen, die opeens nergens meer terecht kunnen, bijvoorbeeld als moeder naar het ziekenhuis moet, bij kindermishandeling, plotseling overlijden van de ouders of wanneer beide ouders gearresteerd worden. Kinderen komen vaak vrij geëmotioneerd binnen, zo maar weggerukt van vader en moeder, soms midden in de nacht in hun pyama. De nadruk in het werk ligt op de eerste opvang van de kinderen. Ze krijgen niet zozeer een 'behandeling', zoals dat bij de meeste andere geïnterviewde groeps werkers het geval is. In dit tehuis komen kinderen van twee tot veertien jaar. Lex heeft vooral met de kinderen tot zeven jaar te maken. In de groep zitten maximaal twaalf kinderen, jongens en meisjes. De groep wordt begeleid door zes vaste groepsleiders, mannen en vrouwen en stagiaires.

Het is vaak een spelletje

Op de vraag hoe in het werk lichamelijk met de kinderen wordt omgegaan, antwoordt Lex:

'Over 't algemeen zijn veel van onze kinderen al vanaf heel jong verwaarloosd. Als je de achtergronden hoort van die ouders. Dat zijn zelf vaak tehuis kinderen geweest, die van hot naar haar zijn gesleept. Dus die hebben het kind al in een heel vroeg stadium verwaarloosd en de kinderen hebben een groot tekort aan liefde gehad en aandacht. Als mensen op bezoek komen op de dependance, dan willen die kinderen meteen op schoot zitten, geknuffeld worden. Ze zijn ook nieuwsgierig en willen alles bij je voelen. 't Is vaak een spelletje. 't Begint met een appèl, bijna altijd komen ze op je schoot zitten en dan zeggen ze ineens van: "Wat zit er in je broek." Ze weten allemaal best wat dat is. Dan zeg je, "Daar zit mijn plasser", "Oh, mag ik em es zien, mag ik em es zien." En dat gaat dan zo verder.

Of als ze 's ochtends bij je in bed komen liggen. We hebben slaapdiensten en als ik 's ochtends wakker wordt – ze komen je meestal zelf wekken om een uur of acht – dan is het eerste wat ze vragen 'Mogen we bij je in bed komen?' Ze zitten dan meteen bij je in bed, komen tegen je aanliggen, willen alles voelen.

Ikzelf lig alleen in m'n onderbroek in bed. Ze vinden dat natuurlijk reuze spannend en je merkt gewoon dat die kinderen, ook al zijn ze drie of twee, met een stijf pikje naast je liggen. Ze zijn zelf heel erg aanhankelijk, ze klampen je meteen vast. En kietelen, dat vinden ze prachtig. Elk kind heeft zoiets dat ze je pik willen zien of even vasthouden. Maar bij sommige kinderen blijft het daar niet alleen bij. Daar hebben ze dan over gehoord van vriendjes of zo. Het is soms onvoorstelbaar wat kinderen, die wij krijgen, hebben meegemaakt.'

–In welke zin?

'We hebben kinderen, die van de ouders d'r bij hebben moeten zijn, die in hetzelfde bed lagen als moeder met vader een wip maakte. Die gaan dan ook bovenop je liggen en tegen je zeggen: 'Kijk, zo deed mama het' en dan beginnen ze echt zo te rijden. We hebben zelfs kinderen gehad die deden het met speelgoed, op zo'n grote pluche beer. Dan deden ze d'r broekje uit, stopten ze de staart van het beest in d'r kutje en dan begonnen ze, hijg, hijg. En als je dan vroeg: 'God, hoe kom je daar bij, van wie heb je dat gehoord?' 'Van mama, dat deed mama altijd.' Je wist dan zeker dat ze erbij gezeten hadden en precies wisten hoe het moest.'

–De kinderen bij je laten slapen, doen andere groepsleiders dat ook?

'Ja, dat doen ze allemaal. Daar hebben we het ook met elkaar over gehad. 'Hoe doe jij dat?' Bijvoorbeeld, ga je samen met de kinderen onder de douche of ga je er in je kleren bijstaan. Dan zijn toch dingen die je bespreekbaar moet maken, niet dat één het doet en de andere vijf met scheve ogen naar die ene kijken. We zijn tot de konklusie gekomen, dat die kinderen het gewoon nodig hebben, die openlijkheid zoals samen onder de douche gaan.'

–Daar kan ook openlijk over gesproken worden?

'Ja, en het blijkt altijd weer dat er steeds dezelfde ervaringen uitkomen. Het gebeurt ook wel eens dat iemand van de leiding zegt: 'Ja, sorry hoor, als ik dat kind moet douchen, ga ik er niet bijstaan, want dat kind zit meteen overal met

z'n handen aan en dat vind ik niet zo erg, maar die doet het echt al heel seksueel gericht." En daar kunnen vooral de dames niet tegen, die douchen dan ook niet samen met zo'n kind. Als ik zo'n kind naast me heb, die zo irritant doet, dan zeg ik ook: "Nou houden we even op, dat doen we niet".

Omdat we zelf vinden dat het niet vies is

-Heb je een idee wat de kinderen op zo'n moment bij jou zoeken, waar ze op uit zijn?

'Het gaat voor hen dan om ontdekking, denk ik. Als ze bijvoorbeeld bij je in bed liggen en ze willen je pik vasthouden, dan hoor je altijd: "Ooh, wat is die groot" en "Wordt de mijne ook zo groot?" en "Hoe kan dat nou" en "Wat is dit" en "Je hebt daar haar, krijg ik dat ook?" Echt helemaal nieuwsgierig van "Hoe kan dat nou, dat ik zo'n kleintje heb en jij al zo'n grote." Ze willen het gewoon weten, "Krijg ik dat ook en wat gebeurt er dan." Ze willen weten hoe dat kan, 't is een hele ontdekking voor hun. Ze vragen ook: "Ben je al getrouwd?" Ze weten dat ik niet getrouwd ben, maar die vraag komt nog steeds. En "Heb je verkering?" en "Heb je een meisje" of "Neuk je weleens?" Dat vragen ze dan.'

-Zijn er ook andere dingen waar ze op uit zijn op zo'n moment?

'Het gaat hen ook om het fijne gevoel. Ze willen dat je hetzelfde terug doet bij hen. We doen heel vaak het spelletje dat ik wat bij hun op de buik teken en dan moeten ze raden wat het is. En daarna doe je het omgekeerd. Zo'n spelletje loopt heel gauw uit op: "Ik doe wat bij jou en jij doet wat bij mij." Wat ze vaak doen is aan je pik trekken. Ik heb heel vaak het idee dat ze dan willen dat ik dat bij hun ga doen. Ook bijvoorbeeld kriebelen en dat soort geintjes. Ze doen bij mij heel vaak dingen, waarvan ik weet dat ze die zelf leuk vinden in de hoop dat ik het bij hun doe. Ze zeggen ook dikwijls: "Nou jij bij mij." Dan begin je aan wat anders: "Nee, nee, wat ik ook bij jou dee." En dan willen ze precies hetzelfde. Ze vinden het heel plezierig, ze willen niet dat je ophoudt. Als je er toch mee ophoudt en zegt: "Nu is het genoeg geweest", dan zeggen ze: "Nee, nog even, nog één keer." Dan willen ze dat je door blijft gaan.'

-Zou je dat seksuele lust noemen?

'Ik weet niet. Ik denk zeker, dat het voor de kinderen een fijn gevoel is en dat ze ook . . . , meer willen of zo, maar of ze echt

die combinatie leggen: dit is iets seksueels? Ik heb ook vaak het idee, dat ze niet door hebben dat heel veel mensen het niet goed vinden. Want er zijn kinderen, die, al zit het hele huis vol ouders en andere mensen, rustig hun broek omlaag trekken en aan hun piemeltje beginnen te trekken of zoals laatst gebeurde, een tube tandpasta in het kutje zitten te duwen. Ze doen dat zonder enig schaamtegevoel, maar wij verbieden het ook niet. Als ze nou echt heel lang bezig zijn, zeggen we: "Nu is het genoeg geweest, we houden d'r effe mee op." Maar meteen afkappen: "Nee, dat mag niet, dat is vies" dat doen we niet. Omdat we zelf vinden dat het niet vies is. Alleen moet je ze langzaam toch aanleren, dat ze dat niet "en public" kunnen doen.'

-Wat jij merkt van die kinderen aan erotische verlangens en nieuwsgierigheid, dat uit zich dan vooral in spelletjes die zij met jou...

'Met mij, maar ook met de kinderen zelf, onderling. Niet eens zo heel lang geleden vertelde een kollega van mij 's ochtends bij de overdracht, dat ze 's avonds tegen een uur of negen lawaai hoorde. Ze ging kijken: lagen er twee kinderen te neuken in de kast, echt die hele gebaren en hijgen d'r bij.'

-Wat deed ze toen?

'Ze heeft het even aangezien en toen gezegd: "Jongens, 't is nu wel erg laat, naar bed." En de dag erna wordt er wel met de kinderen over gepraat, omdat wij er dan vooral heel nieuwsgierig naar zijn hoe die kinderen er bij komen. Dan wordt er met ze gepraat van: "Heb je dat nou ooit gezien?" en "Vond je het leuk?" en dat soort dingen. Dan merk je heel vaak, dat de kinderen er op zo'n moment helemaal niet meer over willen praten. Dan zitten ze met een verlegen gezichtje naar je te kijken.'

Over zijn overwegingen om op initiatieven van kinderen in te gaan vertelt Lex:

'Ik vind het onzin om naar die kinderen toe te doen alsof het vies is, alsof het eng is terwijl ik het zelf gewoon leuk vind. Kijk, dat een kind steeds hoort dat een piemel vies is en dat je daar moet afblijven, dat het steeds zijn broek aan moet houden, dat vind ik gewoon onzin. Als we met de kinderen gaan zwemmen, dan ga ik ook altijd naar het naakstrand, omdat ik het niet goed vind om nu al te beginnen met dat als taboe te zien, alles wat met seksualiteit te maken heeft, het naaktlopen, het zien, het opgewonden raken, dat is niet goed.'

-Ik denk niet dat het merendeel van de groepsopvoeders daar zo mee omgaat.

'Nee, dat denk ik ook niet. Ik kan me niet voorstellen dat een vrouwelijke kollega van mij met een kind z'n piemel gaat zitten spelen. Maar ze zal 'm heus wel aanraken, "dat is jouw piemeltje". Maar verder ook niks. Ik denk dat ze precies hetzelfde doen, maar zij zullen er een andere naam aan geven. Kijk, ik vind die dingen vaak geil, ik ben zelf dan ook best opgewonden. Dan ga je er ook anders mee om. Ik heb zo'n idee, dat die kinderen dat ook voelen, dat slaat toch op de één of andere manier op ze over. Ik denk dat de kinderen dan bij mij verder gaan, wat meer willen weten.'

Zelf willen ze ook wel

Lex heeft een paar keer meegemaakt dat het met een jongen uitliep op seksueel contact:

'Eén keer was ik met een heleboel kinderen naar het zwembad gegaan. Bij het omkleden ga ik dan altijd met alle kinderen in het gemeenschappelijke hok. Bij het uit het zwembad komen was het me opgevallen, dat die jongen toen, hij was dertien of veertien, meer toenadering tot mij zocht. 't Is een soort wisselwerking. Toen het uur zwemmen voorbij was en we ons weer gingen aankleden, wou ik weer het grote hok ingaan met al die kinderen. Toen vroeg hij of wij ons samen in een klein hokje zouden omkleden. Dat heb ik toen gedaan en toen hebben we elkaar zo'n beetje af zitten trekken. Dat was dus heel duidelijk seksueel gericht. En toen we d'r uit kwamen vroegen al die kinderen meteen "Wat hebben jullie in dat hokje gedaan?" Toen heb ik tegen de kinderen gezegd, "We hebben ons gewoon omgekleed" en daar is verder geen woord meer over gesproken. Ik denk dat ze het niet zo door hadden. Ze denken er verder niet bij na, zoeken er niets achter. Dat is voor hun heel vanzelfsprekend, want ik doe het ook wel eens met hun. Ik lig ook wel eens met zo iemand in bed en dan zeg ik, "Nee, nou ben ik even met die bezig", als ze d'r bij willen kruipen.'

Een andere keer was toen een jongen niet kon slapen en bij Lex in bed kroop:

'Op een gegeven moment merkte ik dat hij een stijve had en dat-ie helemaal tegen me aanlag, dus nou ja, toen ben ik hem ook zo gaan strelen en dat is toen uitgelopen op seks.'

Over dergelijke situaties zegt Lex:

'Als ik merk dat die jongens willen, dan laat ik het toe, maar ik zal ze zeker niks opdringen van "Nu moet je dit doen of dat doen", dat zeker niet.'

-Maar ben je daarin passief, of neem je daarin zelf ook initiatief?

'Ik laat eerst die jongen het initiatief nemen. Als ik dan reageer merk je al heel gauw of die jongen er wat mee doet, of ie wat wil. En, nou ja, dat willen ze meestal wel, tenminste wat ik nu meegemaakt heb, die twee keer en dan ga ik er ook op in. Ze vragen d'r zelf om, ze willen het gewoon. Ze ervaren dat denk ik ook als een vorm van zelfbevestiging, "Goh, toch iemand die van me houdt" en ze vinden het zelf heel lekker. Want ja, die jongens van veertien, vijftien lopen zelf bij wijze van spreken konstant met een stijve pik van geilheid rond. Die zijn gewoon de hele dag bezig met seksualiteit. Ga maar in een zwembad kijken, je hoort die jongens van veertien altijd alle meisjes naschreeuwen en praatjes verkopen als: "Ik heb zo'n pik en de jouwe is kleiner en ik heb een nog grotere" en dat soort dingen.'

-Het heeft ook meer met je eigen seksuele verlangens te maken?

'Jazeker, maar die jongens beantwoorden dat ook. Want ik zal nooit een kind dwingen tot seks, al is-ie veertien of vijftien. Maar ik voel zelf aan, merk het gewoon, dat ze zelf ook wel willen en nou ja, dan doe ik het ook maar en ik zie wel wat de konsekwenties zijn.'

Iets heel dierbaars

Over het verschil tussen deze kontakten en de spelletjes met de kinderen zegt Lex:

'Het ene, toen met die jongen in dat hokje, is veel meer op seks gericht, dan ben je er zelf echt ontzettend geil bij en, ik zeg het nou maar heel eerlijk, je wil ook best die jongen zien klaarkomen, en zelf klaarkomen, terwijl dat bij die kleintjes en die spelletjes absoluut niet is. Nee, dan zit je ook wel aan elkaars pik, maar dan heeft het een heel andere betekenis, dan is het iets heel anders. Dat windt me ook op, maar het gebeurt niet met die intentie. Dan ben je daar helemaal niet op gericht, dan denk je daar eigenlijk niet eens aan.'

-Ik denk dat voor jou seks ook niet iets is wat nou per se met liefde te maken heeft.

'Natuurlijk wel... ik doe het tenminste alleen met iemand die me heel dierbaar is. Het raakt je natuurlijk ontzettend. Ik heb vaak dat ik zo'n jongen mee naar huis zou willen nemen, een kamer geven, een soort pleegvader voor hem wil worden. Maar je weet dat die kans er toch nooit inzit, dat die praktisch nihil is. Dus ga je daar zelf maar niet te ver op in. Die ene jongen uit het zwembad, die is later naar Canada gegaan, naar zijn moeder, die woont daar. Dat afscheid is dan best hard, want je weet dat je die jongen nooit meer ziet, terwijl je toch veel om hem geeft. En die andere jongen ook, die is ook weggegaan. Dat is dan best lullig. Dan neem je je voor dat je hem nog wel eens gaat opzoeken, maar dat komt er toch niet van.'

-Er komen weer andere jongens voor in de plaats.

'Het werk gaat door.'

-Heb je idee dat die erotische situaties je wel eens problemen opleveren?

'Die spelletjes die ik met de kinderen doe absoluut niet, want dat doet iedereen. Maar die paar keer dat het meer wordt, dat het duidelijk seksueel gericht is, dan heb ik liever niet dat anderen dat horen. Ik denk in ieder geval dat ze heel raar zouden hebben opgekeken, als ik ze verteld had: "We zijn lekker klaargekomen", dat kan gewoon niet. Dat ik dus echt seks heb gehad met kinderen van m'n werk, dat ga ik natuurlijk niet aan de grote klok hangen. Ik denk niet dat het direkt ontslag zou inhouden, maar ik denk wel dat ik bij wijze van spreken tot verantwoording geroepen zou worden van, "Wat was dat nou precies?" en "Hoe komt dat nou?" Maar voor mezelf is het geen probleem. Ik heb zoiets van, als het komt dan komt het en ik maak er zelf geen problemen van.'

-Is het ook geen probleem dat je voor het ene kind soms meer voelt dan voor het andere?

'Als ik me heel erg tot een jongen aangetrokken voel, dan zou ik ook het liefst met zo'n jongen alleen naar het zwembad gaan, maar dat kun je niet maken, want ze willen allemaal mee. Dat is soms heel moeilijk. Ik merk aan mezelf, dat je dan toch met die kinderen wat meer doet, wat sneller in de tuin met ze gaat stoeien e.d. Maar daar moet je enorm mee oppassen, want volgens mij hebben kinderen dat zelf ook ontzettend snel door, dat ze zich afgewezen voelen, omdat je konstant met die ene bezig bent. Ze vragen continue aandacht van je. Ik heb ook duidelijk een voorkeur voor

jongens, dat moet ik eerlijk zeggen. Maar het is mijn beroep, dus ik mag meisjes absoluut niet links laten liggen. Maar ik weet dat ik me er wat meer voor moet inzetten, dat ik spontaan wat eerder met jongetjes doe dan met meisjes en dat is niet alleen op het gebied van knuffelen en dergelijke. Maar iedereen heeft zijn eigen voorkeuren, ik weet niet of dat iets met seksualiteit te maken heeft. Het ene kind reageert veel spontaner dan het andere kind. Het ene kind ligt je beter, daar kun je meer mee.'

-Vallen er soms kinderen uit de boot?

'Dat gebeurt en daar wordt bij ons in elke teamvergadering over gesproken, om te zorgen dat daar een beetje naar gekeken wordt. Toen bleek dat bepaalde kinderen nooit bij de groepsleiding in bed kropen of dat eigenlijk ook niet mochten, is daar uitgebreid over gesproken. Dat werd dan afgehouden omdat een meisje bijvoorbeeld altijd 's nachts in haar broek plaste. En iedereen dacht: ik wil niet iemand die naar pis ruikt in mijn bed hebben. We hebben toen afgesproken dat we daar een beetje op moeten letten en desnoods even uit bed gaan om dat kind te wassen en dan in bed te nemen. Want het kind legt die combinatie niet van 'Ik stink naar pis, dus ik mag niet in bed'; die voelt zich afgewezen. Daar is over gesproken en iedereen houdt zich daar zo goed mogelijk aan. We hebben ook een soort mentorsysteem, waarbij ieder speciaal voor één of voor meerdere kinderen zorgt. Dan merk je al heel gauw, dat er ineens drie zeggen, 'Ik wil mentor van die zijn.' Zo'n kind ligt dan goed in de markt, om het zo maar even te noemen. Maar als er een bepaald kind is waarvan niemand mentor wil zijn, dan zit er iets fout en moet er over gesproken worden: hoe komt dat nou?'

-Tot wie je je aangetrokken voelt, is iets wat bij jullie openlijk besproken wordt?

'Ja, maar dat gaat meestal in de trant van 'Ik vind dat kind spontaner, ik vind het een leuk snuitje hebben' en dergelijke. Kijk, ik zeg bijvoorbeeld niet: 'Ik wil mentor van die zijn, want die trekt me seksueel aan.' Dat doe je niet. Dus helemaal eerlijk ben je in wezen niet, maar als je eerlijk moet wezen, dan...'

Het recht om te ontdekken

-Ik kan me voorstellen dat jouw manier van werken ook samenhangt met een bepaalde kijk op kinderen, over hoe ze

zijn en ook met een bepaalde kijk op seksualiteit van kinderen.

'Je kunt op verschillende manieren met kinderen omgaan. Ik heb ook wel kollega's gehad, waarvan ik vond dat ze de kinderen veel te kort hielden. Ze mochten dingen niet. Terwijl ik vind dat kinderen uit eigen ervaring achter dingen moeten komen. O.K., als ze met een scherf spelen, kijk ik dat een tijdje aan, als ze zich snijden, dan weten ze precies wat dat is. Je kunt wel meteen als een gillende erop af rennen, het stuk glas uit hun hand sleuren en kwaad worden, maar ik denk dat ze het dan nog een keertje doen. Ik probeer altijd de kinderen zelf te laten ontdekken: kan dat wel of kan dat niet, en dat is lekker en dat is niet lekker. Laat ze dat zelf maar ondervinden. Natuurlijk moet je ingrijpen als een kind met lucifers zit te spelen. Dan moet je wel. Dan kun je niet zeggen: laat eerst de tent maar afbranden om ze dan op de gevolgen te wijzen. Wat ik een keertje gedaan heb, is de lucifers afgepakt, een lucifer aangedaan, uitgeblazen en gezegd: "Hou je vinger er nu maar eens op." Dat was meteen van "auw". Ik zeg: "Kijk, dat gebeurt er ook met het huis." Ik heb het idee dat die jongen nooit meer met lucifers zal spelen, tenminste dat hoop ik. Er zijn zoveel manieren om met ze om te gaan. Ik denk dat iedereen denkt dat-ie het op een bewuste manier doet. Die manieren zijn verschillend: de één vindt het niet goed als kinderen op de bank spelen, staan, klimmen, terwijl ik zoiets heb van: als ze vallen doen ze zichzelf pijn. En dat hangt natuurlijk ook van de leeftijd af: een kind van twee, daar kijk je wel meer mee uit.'

-En wat seksualiteit van kinderen betreft, heb je daar ook duidelijke ideeën over?

'Ik vind dat je niet kunt ontkennen dat kinderen seksuele gevoelens hebben. Ik hoor mensen dat wel eens doen, maar ik weet zeker dat ze ze wel hebben. Ik heb vaak meegeemaakt dat een kind van drie al met een stijf pikje in bed lag of met haar kutje aan het spelen was en het heel prettig vond. Dan kun je dat verbieden en zeggen: dat mag je helemaal niet doen. Maar dan maak je alles wat met seksualiteit te maken heeft zo angstig, dat het kind er later trauma's aan overhoudt. Ik vind dat kinderen het recht hebben om te ontdekken wat hun lijf hun biedt en wat de mogelijkheden er van zijn. Ik kan daarbij helpen. Als zij mijn pik willen zien of mij willen zien uitkleden of willen zien hoe ik in bed lig,

heb ik daar geen moeite mee. Bij ons is de afspraak dat kinderen in pyama slapen.

Maar ik slaap nooit in pyama. Dus de kinderen zeiden toen: "Waarom slaap jij niet in een pyama?" en "Mag ik ook een keer alleen in m'n onderbroek slapen?" Ik heb toen een keer alle kinderen alleen in hun onderbroek laten slapen. De dag daarna moest ik natuurlijk wel tegen m'n kollega's vertellen: ik heb ze alleen in onderbroek laten slapen, omdat ze dat bij mij gezien hadden. Dat vindt iedereen prima, als je er ook maar een reden voor hebt.'

-De ideeën die jij hebt over je manier van werken, is dat iets wat je vanuit je opleiding hebt, of is het meer iets van jezelf?

'Heel veel van mijn kennissen werken in het groepswerk en je praat erover met elkaar. Dan kom je zelf achter bepaalde dingen, je vormt een mening.'

-In hoeverre speelt die opleiding daarbij een rol?

'In de opleiding is altijd gehamerd op het bespreekbaar maken van dingen. Ik heb daar niet zo'n moeite mee. Op mijn school werd ook veel aandacht besteed aan argumentatie en dat helpt je natuurlijk. Want je moet sommige dingen kunnen beargumenteren. Maar ik ervaar de opleiding niet als erg positief. Ik heb het idee dat ik zonder die opleiding dit werk ook makkelijk had kunnen doen.'

-Heeft de opleiding een rol gespeeld bij de vorming van jouw ideeën over seksualiteit?

'Nee, naar mijn idee niet, je krijgt de verplichte onderwerpen op zo'n beroepsopleiding en dat is luchtvervuiling, integratie gehandikapt, homoseksualiteit, abortus en de vrouwenbeweging.'

-Maar goed, die relaties met kinderen...

'Daar is nooit over gepraat, dat zoiets zou kunnen.'

Een stuk plezier

-Wanneer je over jouw ideeën over kinderseksualiteit vertelt en over hoe je daarmee om moet gaan, laat je je eigen gevoel erbuiten.

'Ja. Zo openlijk zijn met de kinderen geeft mij natuurlijk ook zelf een heel fijn gevoel. Als je seksualiteit zelf naar of vies vindt, dan zou je er nooit aan beginnen en onderdruk je het ook bij die kinderen. Je voedt de kinderen toch een stuk op, je trekt heel veel met ze op, dan draag je toch iets van

jezelf over. Dat is hetzelfde als met het eten: als er iets op tafel komt wat niet lekker is, dan ben ik niet zo hard tegen de kinderen dat ik zeg van: "Nou jongens, toch je bord leeg eten." Als er iets komt, wat ik heel lekker vind, dan ben je al gauw geneigd om te zeggen: "Jongens, het is hartstikke lekker, eet dat bordje leeg." Als het om erotiek gaat, denk ik dat de kinderen, wanneer ze weten dat jij het lekker vindt en dat je er ontvankelijk voor bent ze bij jou er ook veel eerder mee komen. Ik denk, dat als ik de kinderen van het begin af aan had verboden om op mijn kamer en bij mij in bed te komen, dat ze er bij mij ook helemaal niet om zouden vragen, omdat ze gewoon het idee hadden: Lex vindt het vies en het is misschien ook wel vies.'

-Het feit dat jij je zo opstelt, veel meer ruimte geeft voor seksuele ontdekkingen en ook voor seksueel plezier, heeft dat konsekwenties voor jouw verhouding met de kinderen? Wordt jouw verhouding met kinderen anders daardoor?

'Ik denk dat ik wat vrijer met de kinderen omga, wat meer malle dingen met ze doe dan anderen. Voor mij is het ook een stuk plezier. 't Is natuurlijk je werk, je gaat er niet juichend naar toe. Kijk, ik kan m'n werk ook zo opvatten, dat ze goed verzorgd worden, dat ze op tijd hun kopje thee krijgen en daar houdt het mee op. Ik heb ook een andere opstelling dan de anderen als ik er ben. Omdat ik het heel leuk vind, ga ik ook veel vaker met ze weg. Het valt me op dat als ik er ben de kinderen dat erg fijn vinden. Ze vragen ook heel vaak wanneer ik weer in dienst kom. Daar is ook over gesproken, want het werd een heel oneerlijke concurrentiestrijd tussen de groepsleiding. Nu zijn daar afspraken over. Soms ontstaat er ook wel eens een beetje moeilijke situatie, want jongens, tot wie je je aangetrokken voelt en die dat merken, proberen je ook uit. Ze proberen bepaalde voorrechten te krijgen. Maar je moet daar zeker niet in toegeven, dat heb ik ook nog niet gedaan.'

-Je denkt dat sommige jongens dat ook merken dat je op ze geilt?

'Ik denk het wel, misschien niet alleen dat je op ze geilt, maar ze weten ook dat je ze ontzettend graag mag, omdat je veel met ze bezig bent.'

-Heb je het idee dat er door die openheid over seks ook iets gebeurt met de gezagsrelatie tussen jou en de kinderen?

'Nee, daar zijn ze te jong voor. Gezag speelt helemaal geen rol, dat is er automatisch voor hun. Ze weten toch allemaal dat ze afhankelijk van je zijn. Ze weten dat ze, als je boos op ze bent, nog wel een keertje een rotstreek kunnen uithalen. Maar word je dan nóg een keer boos, dan weten ze, dat de emmer vol is en dat ze op moeten gaan passen.'

-En hoe is het bij de oudere jongens?

'Daar is dat gezag ook vanzelf. Hoewel, daar ga je ook wat anders mee om. Kijk, ik spreek een kind van vier heel anders aan dan een kind van tien, die spreek je al meer aan op volwassenheid.'

-Maar denk je niet dat je met die oudere jongens meer autoriteit verliest door op seksgebied open te zijn?

'Nee, dat denk ik niet. Het enige wat ze wel doen is proberen je in verlegenheid te brengen. Als er kollega's bijzitten ineens zeggen: "Wil je mijn pik nog eens zien?" En dan zeg ik: "Nou vooruit laat maar eens zien." Dan krijgen ze al meteen iets van: "Ik vang hem niet", of "Hij vindt het helemaal niet erg, dat ik dit zeg." Nou ja, dan hielden ze er ook wel mee op. Maar als je daar heel panisch onder gaat doen, wordt het anders, denk ik. Bijvoorbeeld wanneer je, nadat je seks gehad hebt met zo'n jongen, tegen hem zou zeggen: "Je mag dit nooit doorvertellen." Dan denk ik juist dat hij dat wel gaat doen, dan geef je hem een machtsmiddel in handen en dat moet je nooit doen, dat deed ik tenminste niet.'

Goed scheef

-Je hebt natuurlijk ook met de ouders van de kinderen te maken?

'Ja, onze manier van werken stuit soms ouders best tegen de borst. Een enkele keer hebben ze de kinderen ook weggehaald. Dan zeiden ze letterlijk: "Het lijkt hier wel een sekshuis," omdat ze toevallig om negen uur 's morgens hun kind komen ophalen. Ze komen boven en zien alle kinderen nog naakt lopen en zeggen dan: "Wat is dit nou voor onzin?" Maar die ouders zijn zelf heel preuts opgevoed: ze moeten een onderbroek aan en dat mag allemaal niet gezien worden. Als ze dan ook nog horen dat de groepsleider samen met de kinderen onder de douche staat, dan wordt het hun teveel; dat kan helemaal niet.'

-Heb je niet het idee dat die kinderen, doordat ze thuis met

*heel andere normen te maken hebben dan in de groep, in
konflikt komen?*

'Nee, ik denk het niet, want het zijn kinderen die eigenlijk hun hele leven verwaarloosd zijn. Voor deze kinderen is het toch een soort bevrijding om hier te komen, om te ontdekken dat iemand steeds terugkomt, steeds voor ze blijft zorgen. Dat elke keer, als ze uit school komen, er toch eten is, dat ze op schoot genomen worden. Soms gaan kinderen ook afgeven op hun ouders.

Het rare is dan, dat zodra ze hier komen, ze ineens wel veel aandacht van vader en moeder krijgen. Dan zie je ze met zakken snoep komen. Dat is dan om die kinderen naar zich toe te trekken. Wanneer hun kind geplaatst is krijgen die ouders ook iets van: godverdorie, ik moet maar eens mijn best gaan doen, want anders raak ik mijn kind helemaal kwijt! Ze worden dan ook heel kritisch. Mij wordt ook vaak gezegd: "Wat denk je wel niet, snotneus, heb je zelf kinderen" en "Hoe durf jij dit tegen mij te zeggen." Ze proberen je van alle kanten af te kraken.'

-Komen die kinderen volgens jou ook niet in konflikt wanneer het echt om seksueel contact gaat?

'Ik denk dat ouders dat zeker niet zullen pikken. Als ze daar achter zouden komen, zouden ze er vreselijk op reageren. Maar, zoals ik al zei, op het moment zelf denk ik daar niet aan, dat kom later. Nee, ik heb zoiets van: ik zie wel wat er gebeurt. Ik maak me er niet zo veel zorgen om. En daar moet ik ook bij zeggen, dat ik geen seksuele relatie zal opbouwen of aangaan met kinderen, waarvan ik weet dat ze vreselijke ouders hebben die alles gaan uitzoeken. Dan zou ik veel terughoudender zijn. Je zoekt op een gegeven moment zelf een stuk veiligheid, welk risico je wel of niet aankan. Ik heb me er altijd nog best veilig bij gevoeld.'

-En daar is natuurlijk ook nog een wet...

'Nou ja, die wet, wat dat betreft weet ik dat ik goed scheef zit als het mocht uitkomen. Die konsekwenties neem ik dan maar. Op zo'n moment heb ik helemaal geen zin om daaraan te denken, dat komt dan naderhand soms wel naar boven.'

Met slagroom bespuiten

Aan het eind van het gesprek vertelt Lex over een ervaring die zijn manier van denken en werken aardig illustreert:

'Met Kerstmis hadden we allemaal van die spuitbussen slagroom. Niks is geweldiger voor die kinderen. Ze vinden het ontzettend lekker en ze kunnen ermee spuiten. We hadden het toetje op en er was nog zoveel van die bussen slagroom over, dat ik tegen de kinderen zei: "Nu gaan we elkaar met slagroom bespuiten." Nou, ik heb nog nooit zo'n feest met ze gehad. Ze vonden het geweldig en... elkaar aflikken, dat is zo leuk als je ze dan ziet. En elkaar onder-spuiten, ze zaten echt helemaal onder. En het leuke is dan, dat wanneer je normaal zegt: "Kom op jongens, we gaan douchen", de kinderen zeggen: "Wij willen niet douchen." Maar hun haren zaten vol, alles plakte van de slagroom en ik zei: "Nou jongens, nou gaan we douchen" en dat vonden ze toen helemaal geen punt. Dan hebben ze zo genoten van iets, dat ze geen moeite hebben om te gaan douchen. Dan is het voor hun iets heel logisch geworden. Je kunt dan ook zeggen: kijk, nu plakken jullie helemaal, dat moet er allemaal af. Terwijl als ze met pikzwarte voeten naar bed gaan dat geen enkel probleem voor ze is. Ze hebben het nog vaak over die keer. Kijk, zoiets kun je natuurlijk niet elke dag doen, maar ik vind, Kerstmis is een feest. Ik vind het gewoon leuk om dit soort dingen met ze te doen. Mijn kollega, die zou dat nooit doen. Die zou denken: "Oh, dan moet ik ze weer allemaal douchen, daar heb ik geen zin in hoor." En het was inderdaad al vrij laat. Het was na het kerstdiner, dus het was al een uur of acht, half negen. Voor ze er in lagen was het inderdaad tien uur. Voor mijzelf zou het veel gemakkelijker zijn geweest om het niet te doen en ze meteen na het kerstdiner nog even t.v. te laten kijken en ze dan in bed te stoppen. Maar ik weet dat die kinderen er ontzettend van genieten.'

Yvonne:

'Voor mij zijn niet alleen volwassenen
lijfelijk belangrijk'

Yvonne is 27 jaar en woont alleen. Ze heeft eerst een tijd met volwassen zwakzinnigen gewerkt. Dat ging niet zo lekker, ze kon daar 'haar ei niet kwijt', ze vond de werkstructuur te hiërarchisch. Nu werkt ze bijna drie jaar met meisjes van veertien tot zestien jaar. Dat spreekt haar enorm aan: 'Meiden met erg grote bekken, die enorm impulsief reageren. Aangezien ik zelf ook wel een beetje zo ben, voel ik me daar heel erg toe aangetrokken.' Ze vertelt dat de meiden meestal uit sociaal zwakke milieus komen. Ze worden 'zwakbegaafd' genoemd, wat volgens Yvonne praktisch betekent dat ze verbaal agressief zijn, moeilijkheden hebben in de omgang met leeftijdsgenoten, thuis mishandeld zijn, of een moeder hebben die het na de zoveelste scheiding met een nieuwe vriend probeert, die dan door de kinderen niet geaksepteerd wordt. De meiden hebben totaal geen interesses. Ze lezen vrijwel niet, interesseren zich vrijwel alleen voor knullen, disco, muziek en kleren, vertelt ze.

Meestal zijn de meiden tijdelijk uit huis geplaatst, voor een half jaar tot een heel jaar. Daarna gaan ze terug naar huis of krijgen begeleide kamerbewoning, maar het komt ook voor dat ze langer in het tehuis blijven. In normale omstandigheden zitten er tien meiden in de groep, die dan begeleid wordt door drie vrouwen en één man, die op gelijkwaardige basis samenwerken. Er zijn echter veel wisselingen in de leiding en vakatures worden niet altijd direct weer opgevuld.

In menselijk opzicht belangrijk

Pratend over haar dagelijkse werkzaamheden zegt Yvonne dat ze het naar bed brengen eigenlijk het mooiste moment van de dag vindt:

'Je bent dan nog een half uurtje druk met babbelen, nachtzoentjes geven. Je maakt vaak mee, dat het heel andere meiden zijn wanneer ze in bed liggen. Niet dat stoere, vaak heel klein, kwetsbaarder. Dan beginnen ze ook echt over dingen, waar je nog uren over door zou kunnen praten. Of ze slepen je bijna het bed in. Ze verlangen dan echt naar een

stukje warmte. En als ze boos zijn, dan draaien ze zich om en willen ze geen nachtzoen geven. Op die manier proberen ze dan een ingang te vinden om toch over hun boosheid te praten. In de groep lukt ze dat niet, omdat ze zich dan te kwetsbaar op moeten stellen.'

-Hoe gaan jullie lichamelijk met de meiden om?

'Ik vind ze erg lijfelijk. Ik heb in het eerste jaar, dat ik hier werkte, een groep gehad waar gold: hoe grotere bek, des te liever kropen ze bij je op schoot. Ik merkte toen ook dat ik een hele goede band had met die meiden. Vandaar dat ik ook heel veel lijfelijk contact met ze had, in de vorm van stoeien, knuffels. Dat was echt heel fijn. Bij de andere groepsleiders was dat ook wel aanwezig, de behoefte om ze aan te raken en met ze bezig te zijn. Maar ook vanuit die meiden was die behoefte er om een stukje warmte te voelen. Ik merkte dat ze met vrouwen anders omgaan dan met mannen. Met mannen is dat vaak heel stoer. Slaan, stoeien, heel onbenullig stoeien. Bij vrouwen doen die meiden dat vaak heel wat liever. Eigenlijk ben ik zelf toch wel heel stoeierig; rollebollen, dat vind ik zelf erg leuk. Wat dat betreft pas ik dus niet zo in dat vrouwelijke patroontje. Het laatste jaar ben ik me wat afstandelijker gaan opstellen en heb ik dat veel minder gevoeld. Dat heeft met de werkomstandigheden te maken. Mijn houding is nu wat autoritairder, afstandelijker. Ik voelde me eerst vaak meid onder de meiden, terwijl ik me het laatste jaar echt groepsleidster heb gevoeld. Heel afstandelijk, heel regulerend.'

Op de vraag of ze in haar omgang met de meiden ook wel eens erotische gevoelens heeft, antwoordt Yvonne:

'Nou, wanneer een kind bij je op schoot zit en zo heel lekker dicht bij je is, dan voel ik me vaak heel warm. Van, goh, wat ben je toch een lekker mens. Of: ja, eigenlijk geef ik best veel om je. Zo voelt dat dan. Ook op die momenten dat je afscheid van ze neemt, voor het slapen gaan. Vooral dan spelen die gevoelens, omdat ze juist dan vaak heel kwetsbaar zijn en heel lief. Toch om een knuffeltje vragen of een beetje liefde. Ik merk dat dat me erg goed doet.'

-Zijn die gevoelens belangrijk voor jou?

'Ik denk dat die best belangrijk voor me zijn. Met name omdat je vaak geneigd bent erg negatief te kijken naar dit soort meiden. Ze hebben dikwijls ook karaktertrekken die behoorlijk moeilijk zijn. Vaak ben je toch geneigd om eerst de negatieve dingen eruit te pakken. Dit zijn dan juist de

momenten dat je 'n kind heel positief beleeft, van, goh, wat fijn dat ik je zo voel! Dat is vaak heel non-verbaal. Daar zijn geen woorden voor nodig. Je voelt dat gewoon. Ik heb ook het idee dat je dat op ze overbrengt: "Ik hoef niet te zeggen dat ik je aardig vind, want dat voel je op dit moment!" Vandaar dat ik dat heel erg belangrijk vind.'

-Vind je dat ook om pedagogische redenen belangrijk?

'Nou, ik vind het in menselijk opzicht belangrijk, dat je op die manier kan laten blijken van, nou, kind, je bent goed zoals je bent op dit moment en ik aksepteer je.

Ik denk ook dat je kinderen op die manier kan leren om toch goed met hun lijf om te gaan, en met het lijf van anderen. En dat dat lijf er niet alleen voor is om geneukt te worden – en dat geldt met name voor deze meiden – maar dat het ook een lijf is waar ze zelf van kunnen genieten. Dat er andere plekken zijn die fijn zijn, die mooi zijn, behalve hun kut. Ik herinner me nu ook opeens dat ik meiden wel eens door de haren kriebel of in hun oor, dat vinden ze heel lekker. Maar daar blijft het dan ook bij. Dat zijn voor hun vaak heel fijne plekjes. Ik denk dat het heel goed voor ze is om dat te voelen, dat ze die plekken hebben en dat die ook door anderen aangeraakt kunnen worden.'

-Hoe belangrijk is het voor jou persoonlijk om die gevoelens te hebben en die situaties te beleven?

'Wat ik heel belangrijk vind is om op zulke momenten te ervaren, dat niet alleen volwassenen voor mij lijfelijk belangrijk zijn, maar ook kinderen. En dat ik daar net zo goed iets aan beleef als bij het lijfelijk contact met volwassenen. Ik vind dat kinderen daar vaak erg in onderdrukt worden. Die momenten geven mij de kans om me gelijkwaardig te voelen met de kinderen, van mens tot mens in plaats van van kind tot volwassene. Het is een kinderlijf, maar wat maakt dat uit? Je voelt de warmte van elkaar en dat is belangrijk. Niet of je een volwassene bent of een kind. En dat vind ik heel belangrijk voor mezelf.'

-Leveren die erotische gevoelens wel eens problemen op? Doen zich wat dat betreft wel eens problematische situaties voor?

'Ik denk dat ik een prima mechanisme heb, wat dat betreft. Ik kan mezelf daar heel duidelijk in remmen. Van, nou laat ik niks meer toe, en, nou kan het beslist niet verder gaan. Ik heb wel eens een keer gehad dat ik een meisje echt heel erg aantrekkelijk vond. Daar had ik toen wel even mee te

kampen hoor. Ik had het daar echt ook wel eens moeilijk mee. Ik had de neiging om altijd naar haar toe te trekken, haar altijd aan te raken. Maar op een gegeven moment kreeg ik dat zelf goed in de gaten. Daardoor kon ik het ook veranderen, bewust mezelf eens voor haar afsluiten. Het was een kind dat heel moeilijk op mij reageerde, dat eigenlijk helemaal niet open stond voor lijfelijk contact. Het was vrij veel eenrichtingsverkeer. En ik denk dat kinderen, die veel naar jou toe trekken, zichzelf op een gegeven moment ook wel afremmen. Die voelen het zelf op een gegeven ogenblik wel aan, doordat ze daarop aangekeken worden door andere groepsgenoten. Dan weten ze op welk moment ze moeten stoppen.'

Een kind met veel puistjes

–Voelde je je tot dat ene meisje, waar je het over had, ook lichamelijk aangetrokken?

'Ik vond het gewoon een hele gave meid. Niet zozeer om het uiterlijk, maar om haar taalgebruik en de manier waarop ze met andere meiden omging. Ze had een heel bemiddelende rol. Ik vond dat ze zo goed met die andere meiden omging. Ik genoot daar zo van dat ik iedere keer de neiging had om dat bij haar te bevestigen. Van: Goh meid, wat ben je toch goed, of, wat vind ik je toch aardig, of, wat vind ik je toch leuk. En daardoor voelde ik me best tot haar aangetrokken.'

Wat Yvonne ervaart is niet bij alle kinderen hetzelfde:

'Wat ik heel eng vind om toe te geven is dat je je tot het ene kind veel meer aangetrokken voelt dan tot het andere. Dat heeft ook dikwijls met het uiterlijk te maken. Een kind met veel puistjes zal je bijvoorbeeld minder snel aanraken dan een kind dat een gaaf gezicht en een heel mooi lijf heeft. Ik vind het eigenlijk heel afschuwelijk dat ik dat nu zeg. Maar het heeft ook veel te maken met de band die je met een kind hebt. Sommige kinderen kunnen uiterlijk heel erg mooi zijn, maar tegelijkertijd ook klieren. Misschien interpreteer ik "mooi" op een andere manier dan anderen dat doen.'

Hoewel Yvonne nooit met jongens heeft gewerkt, denkt ze dat ook een rol speelt dat ze met meisjes werkt:

'Ik denk gewoon dat ik met meiden veel vrijer omga. Als je met jongens verder zou gaan dan alleen een zoentje – ik weet niet of ze daar überhaupt wel ontvankelijk voor zijn –

dan speelt bij mij meteen weer die heteronorm weer hè, dat neukgerichte. Zouden die knulletjes nou van je denken dat je met ze wil neuken of zo? Meisjes zullen dat toch niet gauw denken.'

—Jongens zullen er sneller het etiket 'seks' op plakken, omdat jij een vrouw bent?

'Ja, dat komt ook omdat ze daar op veertien-, vijftienjarige leeftijd erg mee bezig zijn, denk ik. Je merkt bij die meiden ook, dat ze ontzettend bezig zijn met hun eigen seksualiteit. Ze zitten konstant aan elkaar te kleven. En over hun vriendjes praten ze met elkaar wanneer ze bij elkaar in bed liggen, maar "lesbisch is maar vies hoor". Dat vinden ze zo smerig.'

Yvonne is zelf lesbisch en dat werkt op verschillende manieren in haar werk door. Over een vrouwelijke kollega vertelt ze:

'Ik merk dat sommige dingen voor haar toch wel makkelijker zijn. Daar heb ik het ook wel eens met haar over gehad. Zij zegt dan: "Ja, ik ben niet kwetsbaar, want ik woon met een vriend samen!" Hoewel ze heel erg feministisch ingesteld is. Maar ze durft op dat punt veel sterker op de voorgrond te treden dan ik. Zij doet dan dingen die ik niet zou durven.'

Ze zegt dat wanneer ze een hetero-relatie zou hebben, ze de omgang met de meisjes waarschijnlijk ook heel anders zou beleven. Als 'pot' bekijkt ze een lichaam van zo'n meisje anders.

'In een vorige groep viel het kollega's wel eens op dat die meiden ontzettend vaak bij mij op schoot zaten en veel lijfelijk contact zochten met mij. In verhouding meer met mij dan met hun. Ze vonden dat heel opvallend. Zij wisten namelijk dat ik lesbisch was en dachten dat het er wel mee te maken zou kunnen hebben. Dat die meiden dat misschien op de één of andere manier aanvoelden en zich daardoor heel erg veilig voelden. Op de één of andere manier wist ik kennelijk toch over te brengen "Je hebt een lichaam dat goed is, en aksepteer het maar, want ik aksepteer het ook".'

Hoe het zou kunnen zijn

Er zijn momenten dat Yvonne in het lichamelijke contact met de meisjes verder zou willen gaan:

'Ik denk dan, goh, waarom blijft het eigenlijk bij drie zoenen. Waarom kan ik je op dit moment niet meer geven, je hebt het zo nodig. Maar meteen speelt dan door je hoofd, ojee, alsjeblieft, het is een minderjarige en jij blijft volwassene en bovendien ben je nog lesbisch ook. En zorg alsjeblieft dat je geen trammelant krijgt. Dat speelt dan meteen door je hoofd.'

-Aan wat voor soort dingen denk je bij wat je meer zou willen geven?

'Ik denk nog niet eens zozeer aan seksuele dingen. Maar gewoon aan even lekker bij zo'n meisje in bed kruipen of zo, er even lekker tegenaan liggen, elkaar een beetje warmte geven. Lijfelijke warmte. Ja, daar zit ik dan wel eens aan te denken.'

-Dat is iets wat niet kan?

'Nou, het is in het verleden wel eens gebeurd dat ze me in het week-end om een uur of tien wakker kwamen maken, en dan met z'n tweeën bij mij in bed kropen. Dat is dan heel leuk, dat gebeurt op een heel speelse manier. Ook de laatste keer op een kamp, vond ik dat eigenlijk heel leuk. Toen vroegen twee meiden aan een kollega of er eentje in een tent welterusten wilde komen zeggen. En toen zei die kollega tegen een griet: "Wat heb jij toch een lekkere erwtes op een plankje." Zij lag dus met haar hoofd op haar borsten. Dat kind genoot er enorm van. Dat vond ik zo leuk eigenlijk.

Dan denk ik, verdomme, waarom kan je niet vaker wat vrijer zijn met dat soort dingen, zonder dat er meteen bij gedacht hoeft te worden, dat je op een sensuele of seksuele toer gaat. Daar wordt vaak zo negatief naar gekeken. Volwassenen hebben toch een eigen beleving van seksualiteit, denkt men. Maar dat geeft toch een heel vertekend beeld van hoe het in werkelijkheid zou kunnen zijn. Ik denk dat volwassenen denken, dat je van iemand met wie je geen relatie hebt, samenwoont of getrouwd bent, niet lijfelijk mag genieten. Vooral hetero's - nou misschien is dat toch mijn eigen beleving ten aanzien van hetero's. Ik denk dat er op die manier ook naar kinderen wordt gekeken: "Op die manier mag je niet met kinderen omgaan."

-In hoeverre denk jij dat ook en gedraag je je ook zo?

'Ik gedraag me wat dat betreft precies volgens de normen hoor, ik zal daar niet buiten gaan.

Ik denk dat dat ook mijn eigen prut is, waar ik nog mee zit. Ik ben zo hetero opgevoed dat ik daardoor ontzettend veel slik en

ook nog steeds volgens die normen denk. Ik heb daar nog dagelijks last van. Dat zit me nog steeds in de weg.

Oh, ik denk dat ik dit eng vind! Ik denk dat ik op dit moment eigenlijk nogal schrik van het feit dat ik eigenlijk heel erg aangepast bezig ben. Toch mijn verwachtingen op nul zet en me volledig aanpas aan de dingen die de anderen van mij verwachten. En dat zijn met name de kollega's, de directie, de ouders, de heteronormen, eigenlijk de maatschappij. Maar als ik het anders zou doen, zou ik me ook heel kwetsbaar voelen, denk ik. Ook het feit dat die meiden met zijn vijven op één kamer slapen. Ze zullen toevallig maar iets meemaken wat negatief is. Daar kunnen ze je later op pakken. Dat ze, wanneer je ze bijvoorbeeld straf geeft zeggen: "Ja, maar toen en toen heb jij me aangeraakt," of wat dan ook. Ik denk dat er best een stukje angst meespeelt bij het bepalen van mijn houding. Wat ook speelt is dat de andere groepsleiders niet op een andere manier met de meiden omgaan. Tenminste, wat ik ervan zie en hoor. Over dat soort dingen wordt eigenlijk nooit gesproken.

De ouders spelen ook een rol. In mijn geval des te sterker omdat ik lesbisch ben.'

-Als je getrouwd zou zijn en je was hetero, zou je gemakkelijker dingen anders doen? Dan zou je het anders ervaren?

'Ik zou dan misschien een hele andere beleving bij die dingen hebben. Ik denk dat mijn lesbisch zijn heel erg belemmerend werkt.'

-De angst dat, wanneer je anders met de meiden zou omgaan dan je nu doet, ontdekt zou worden dat je lesbisch bent?

'Ja.'

-Ouders zouden dat niet pikken?

'Ik denk het niet. Ze pikken het ook niet als een groepsleider bij een kind in bed kruipt.'

-Dat lijkt me een graadje erger, of niet?

'Nou, ik stel me dan nog niet eens het ergste voor hoor. Maar ik denk dat het ouders al ontzettend af zou schrikken als een groepsleider bij een meid in bed zou kruipen en haar gewoon een beetje warmte zou geven. En nog niet eens op seksueel gebied. Daar vergelijk ik het mee. Als ouders zouden weten dat ik lesbisch ben en ik zou dit soort dingen doen, dan zou dat veel erger afschrikken dan wanneer een groepsleider het zou doen. Want lesbisch zijn wordt toch altijd nog gezien als afwijkend.'

Over de manier waarop ze het anders zou willen, waar voor haar de grens ligt als het om erotiek gaat, zegt Yvonne:

'Ik zal een voorbeeld geven. Een kind komt naar je toe, 's avonds om 11.00 uur. Je ligt zelf in je bed. Het kind heeft het ontzettend moeilijk. Weet helemaal niet wat het met zichzelf aan moet en je zou zeggen, nou, kom vannacht maar bij mij in bed slapen, dan voel je je veilig. Dat zou kunnen. Je zou de keuze aan dat kind zelf over kunnen laten. Dat zou wel moeten kunnen volgens mij. Een kind zou dat ook kunnen bij de eigen moeder en waarom word ik daarin dan buiten gesloten. Met dat soort dingen ben ik eigenlijk meer bezig. Waarom kan dat niet. Waarom moet je dan meteen angst voelen, van ojee, ojee.

Maar er zijn voor mij wel bepaalde grenzen. Ik zou me nooit voor kunnen stellen dat ik met een meisje van 15, 16 jaar naar bed zou kunnen gaan, bijvoorbeeld, naar bed gaan wat dan gericht is op klaarkomen. Het blijft dan wel bij puur aanraken en strelen. Daar zou het dan wel bij blijven, maar niet meer.'

—Je wilt per se niet verder?

'Nee. Dat zou ik heel erg vinden. Omdat ik toch vind dat dat ook iets onderdrukkends kan hebben. Daar heb ik voor mezelf nog geen duidelijkheid over in hoeverre dat speelt tussen een volwassene en een kind. In hoeverre een kind zoiets als onderdrukkend kan ervaren. Dat is voor mij helemaal niet duidelijk.'

—Dus je vindt eigenlijk: op het gebied van erotiek en seksualiteit zou ik zover willen gaan tot het moment dat de kans bestaat dat de jongere het als onderdrukkend ervaart?

'Maar dat kan je bij een kind nooit nachecken, denk ik. Een kind kan dat heel moeilijk aangeven. Ik denk dat een kind een volwassene al so wie so als onderdrukkend ervaart. Als je bekijkt hoe er doorgaans met kinderen wordt omgegaan. Nog niet eens met betrekking tot seksualiteit. Daarin moet eerst wat veranderen. Want als andere dingen wel onderdrukkend zijn, hoe kan je dan niet onderdrukkend met seksualiteit omgaan? Als je nagaat ben je doorlopend onderdrukkend bezig. Het is konstant een machtsstrijd waar je inzit. En ik kan me niet voorstellen dat je van daar uit, wat seksualiteit betreft, heel gelijkwaardig met een kind kan omgaan. Het moet voor een kind heel ongeloofwaardig zijn. Dat zou het voor mij althans wel zijn.'

Ik zal eens een voorbeeld geven. Als een vrouw konstant onderdrukt wordt door een man, dan kan ik me niet voorstellen dat de seksualiteit gelijkwaardig is. En zo zou ik dat ook zien bij een kind.

Ik denk dat het ook te maken heeft met mijn eigen strijd tegen mijn onderdrukking als vrouw en als pot. Dat soort dingen wordt dan ook heel herkenbaar naar andere "minderheden". Als pot ervaar je zo veel onderdrukking, dat je dat ook naar kinderen toe doortrekt. Wat dat betreft ben ik best achterdochtig naar mannen toe. Die vertrouw ik voor geen cent.'

–Bedoel je met achterdocht 'Ik weet niet zeker of het zo is, maar ik houd er goed rekening mee dat het zo kan zijn.'?

'Ja, ik merk bijvoorbeeld ook dat mannelijke kollega's kicken op onzekerheden van vrouwen. Ik zie het ook terug in de werkverdeling: vrouwen moeten voor het moederlijke zorgen. Vrouwen laten zich ook graag in dat patroon drukken, ze zijn weinig strijdbaar.'

Vrouwen die zich aan vrouwen vergapen

'Ik heb het idee dat mannen zo'n meidenlichaam toch heel anders bekijken. Als je kijkt hoe ze over het algemeen praten over seksualiteit, hoe sommige mannen praten over het uiterlijk van zo'n kind. Dat maakt me soms woest, van "Nou, dat is een lekkere griet" of "Dat is een mooie meid, zeg, godsiemijne, wat een pracht kind is dat" of "Bah, met dat luchtkussen zul je toch maar in bed liggen" en dat soort uitlatingen. Ik merk dat dat me woest maakt. Dat bevestigt zo hoe ik denk dat mannen naar vrouwen kijken. En dit zijn jong volwassen vrouwen, tenminste, lijfelijk. En denk maar dat ze vanuit dat beeld ook met meiden omgaan. Tenminste, de mannen met wie ik gewerkt heb.'

–Als mannen dat soort uitspraken doen, dan herken je daar niks in?

'Nee, ik zet me er eerder tegen af.'

–Als ik het nu omdraai hè, en je denkt aan het gevoel dat jij had bij dat ene meisje, waar je over vertelde. Kun je je voorstellen dat mannen bij dat meisje dezelfde soort gevoelens kunnen hebben?

'Ik kan me dat heel goed voorstellen, maar daarbij speelt bij mij altijd nog die heterogedachte van "Dat is 'n mooie griet, haar lijf is mooi, dus ze is mooi en ze kan door ieder-

een geneukt worden. Ze is goed genoeg om met knullen naar bed te gaan, ze zal wel aantrekkelijk gevonden worden.' En daar zit bij mij weer de gedachte van dat neukgerichte.'

–Je hebt bij bepaalde meiden soms ook niet het verlangen om verder te gaan? Niet dat je het dan per sé hoeft te doen, maar dat je het toch wel leuk zou vinden om iets seksueels te hebben?

'Nee, ik denk niet dat ik die verlangens heb. Dat komt ook doorgaans helemaal niet bij me op. Misschien ben ik daar wel zo ontzettend geremd in, dat ik die verlangens al niet eens meer durf toe te laten. Dat ik ze meteen afkap. Wel eens een fantasie of zo, van, goh, hoe zou dat zijn, maar meer ook niet.'

–Heb je wel eens dat je op straat een vrouw ziet waar je wat mee zou willen. Of gebeurt dat niet bij jou en heb je dat gevoel alleen wanneer je iemand goed kent, het andere uiterste?

'Ik belemmer mezelf daar heel erg in. Ik vind ook dat ik dat niet mag. Ik vind het héél slecht om op het uiterlijk van iemand af te gaan. Om het daarvan af te laten hangen of je daar wel of niet mee zou kunnen vrijen. Dat vind ik heel slecht van mezelf. Dat laat ik ook niet toe. Als andere vrouwen zich vergapen aan vrouwen, kan ik daar heel woest om worden. Dat vind ik in het algemeen naar mensen toe ontzettend onderdrukkend. Als je mooi bent krijg je aandacht, dan trekken mensen naar je toe. En als je er lichamelijk wat minder gaaf uit ziet, dan ben je minder in trek of word je afgestoten. Ik vind dat eigenlijk heel slecht, dat dat zo werkt. En vandaar dat ik het bij mezelf niet toelaat.'

–Zijn er wel eens momenten geweest waarop die meiden een soort erotische toenadering zochten tot jou?

'Ja, er was een meisje, dat kan ik me nog goed herinneren, dat begon me altijd in m'n nek te bijten en m'n rug te strelen. Die ging dan heel lijfelijk doen. Ja, lijfelijk in andere zin dan hè. Niet stoeien of zo, maar echt naar je borsten grijpen en zo. Maar dat deed ze ook bij mannen hoor. Die was zo ontzettend plakkerig.

Wat ik wel merk, is dat de meiden heel graag je nek willen masseren of je rug. Dat ze dat heel lekker vinden om te doen. Volgens mij is dat een verkapte vorm om je ook op andere plaatsen aan te raken dan alleen je gezicht of je armen. Dat is ook een hele tijd een modeverschijnsel geweest

hoor, elkaar masseren in de groep. Ik heb ook wel eens het gevoel gehad dat er een op schoot klaarkwam, maar niet zo vaak hoor.'

–Schrik je je dan dood of is dat gewoon voor je?

'Nee, want dan komt het puur vanuit zo'n kind en ik leg niks op.'

Lacht – 'Als ze dit op het internaat zouden horen, dan zou ik akuit worden ontslagen.'

–Wat wij nu bepraten kan je daar niet op dezelfde manier bespreken?

'Daar wordt heel giebelig over gedaan. Je moet structuren en pedagogische aanpak en bla bla bla. En geselecteerd omgaan met jongens. Nou nou nou. En over dit soort dingen wordt nooit gesproken. Dat is voor henzelf ook ontzettend kwetsbaar. Dat is het voor mij zelfs nog. Terwijl ik toch het gevoel heb dat ik met dit soort dingen toch vaak wat bewuster omga dan de meesten.

Dit interview vond ik ook best eng om te doen. Maar wel leuk. Zoiets van, nou eindelijk wordt er eens iets mee gedaan. Ja.'

Ben:

'Zolang kinderen zich veilig voelen,
denk ik dat er heel veel kan'

Ben is 32 jaar, woont zeven jaar met een vrouw samen. Hij werkt twaalf jaar met kinderen, eerst als groepsleider, nu een paar jaar als hoofdleder. Als hoofdleder begeleidt hij één groep van zes kinderen, jongens en meisjes in de leeftijd van zeven tot twaalf jaar en het team van groepsleiders.

De kinderen worden in het tehuis, waar Ben werkt, opgenomen omdat ze leer- en gedragsmoeilijkheden hebben; ze worden daarvoor 'behandeld'. In vergelijking met de andere geïnterviewde groeps werkers is Ben minder intensief bij de kinderen betrokken. Naast de begeleiding van het team en de individuele leden volgt hij wat er in de leefgroep gebeurt en houdt hij het behandelingsklimaat in de peiling. Hij ziet de kinderen dagelijks, heeft gesprekken met ze wanneer dat nodig is en hij valt ook regelmatig in wanneer er bijvoorbeeld zieken zijn.

Aanbieden en gebruikt worden

Over de wijze waarop de groepsleiding lichamenlijk met de kinderen omgaat vertelt Ben:

'Het verschilt erg van persoon tot persoon. De één is lichamenlijker ingesteld dan de ander. Anderen zijn weer verbaler ingesteld. Maar over het algemeen, op schoot zitten, even knuffelen, een aai over de bol geven, kinderen, als ze onder de douche vandaan komen, afdrogen, dat soort lichamenlijke kontakten zitten er sowieso wel bij. Dat is ook vrij algemeen. En als kinderen verdrietig zijn, trek je ze vaak op schoot, dan wordt er wat over de rug geaaid en over de bol gestreken. Het ene kind komt meer tegen je aan zitten dan het andere kind, daar laat je de kinderen tamelijk vrij in. Als kinderen weggaan voor een weekend-bezoek of een dagbezoek thuis, dan wordt er toch wel regelmatig een afscheidsozen gegeven. En als ze weer terugkomen wordt er ook wel gezoend. Maar dat is verschillend per kind en dat hangt ook een beetje af van de situatie natuurlijk. Er zijn ouders die het ontzettend ingewikkeld vinden als de groepsleiding een kind zoent waar ze zelf bij staan en andere ouders die dat

helemaal geen punt vinden. Dus er is wel een aantal vanzelfsprekende lichamelijke contacten ingebouwd, die ik zelf gewoon vind. Die er in een gewone thuissituatie ook in zitten.

Het is natuurlijk ook erg afhankelijk van het kind en de problemen die het heeft. Zo is er op het moment een jongen, die aan de ene kant wel erg afhankelijk is en geniet van tegen je aan zitten – van de warmte die hij dan voelt – maar zijn hoofd altijd de andere kant ophoudt, dus van je afdraait. Hij zit dus ook het liefst op je schoot met zijn rug tegen je aan. Andersom vindt ie ontzettend ingewikkeld. Dus dat verschilt nogal per kind. En er zijn ook kinderen, waarbij je weer net het tegenovergestelde hebt, die je bij het minste of geringste om je nek vliegen, en dat dan tien keer per dag. Op een gegeven moment is dat wel ingewikkeld. Dat gaat dan irriteren. Het is ontzettend leuk als iemand je om je nek vliegt, maar als je het gevoel hebt dat je alleen maar wordt gebruikt als een paal om omheen te draaien, dan is dat minder leuk. Dus er zitten ontzettend veel verschillen in, maar het op schoot zitten, een nachtzoentje geven, over de bol aaien, enzovoort, dat hoort bij het ritueel.'

–Vinden jullie het ook belangrijk?

'Wij vinden het wel belangrijk. Er wordt ook met elkaar besproken hoe de lichamelijke contacten verlopen. Er wordt over gepraat en ook wel gekeken hoe je je zelf daarin kunt aanbieden, bijvoorbeeld bij sommige kinderen, die het erg moeilijk vinden. Of er wordt besproken wat je bijvoorbeeld met dat jongetje waar ik het net over had moet doen, die voortdurend iedereen om de nek vliegt; want je voelt jezelf gebruikt, als het ware. Aan de andere kant, op ieder moment dat je zegt: 'Ik wil het niet' kan hij zich afgewezen voelen. Over dat soort dingen praten we dus wel.'

–Waarom vinden jullie het belangrijk?

'Het waarom is denk ik toch niet zo duidelijk uitgesproken. Een soort van algemene erkenning dat het belangrijk is, dat het een manier is van communiceren, die tussen mensen speelt, die tussen volwassenen en kinderen belangrijk is. In het algemeen is het zo, dat mensen de affektieve kant, in dit geval de lichamelijke kant, van het contact als essentieel ervaren. Als je daar niks mee kan, dan mis je iets in het contact. Als het teveel is, dan is het ook niet goed in het contact. Op één of andere manier wordt er veel over gepraat, omdat de mensen het toch ervaren in het werken met

kinderen. Ze ervaren het zelf en de kinderen ervaren het. Van daaruit is het belangrijk.

Het is niet een soort beleidskeuze, of een behandelingskeuze. Als wij met de groepsleiding praten over wat de ervaringen met de kinderen zijn, dan gaat het niet alleen over hoe het kind speelt, of hij wel of niet netjes eet, maar we vinden vooral wat er gebeurt tussen die kinderen en de groepsleiding erg belangrijk. En dan gaat het niet alleen om de ideeën die de groepsleiding er over heeft, maar ook om wat er lichamelijk met het kind gebeurt. Als zo'n jongetje zich altijd omdraait, z'n gezicht afwendt als ie op schoot zit, dan vertelt de groepsleiding daar ook over: Nou, je merkt dat hij er ontzettend van geniet, dat-ie het ook ontzettend graag wil, graag op je schoot kruipt, dicht tegen je aan zit, maar je merkt ook dat hij het eng vindt, er bang voor is. Op die manier wordt het dan besproken.'

-Dus verondersteld wordt dat die lichamelijke omgang er op de één of andere manier moet kunnen zijn, op zo'n manier dat je ziet dat kinderen daar ook op een goede manier gebruik van maken.

'De veronderstelling is dat lichamelijk contact één van de manieren is van communiceren met elkaar en als daar iets in spaak loopt, proberen we dat toch op de één of andere manier te analyseren, zo van 'Hoe komt dat, hoe gaat dat?'' We doen dat door duidelijk te krijgen wat de groepsleiding er aan beleeft. Dat zegt vaak een heleboel over hoe het kind met jou doet, of over het kind zelf. Het zegt natuurlijk ook veel over de groepsleiding, dat komt ook ter sprake, althans, voorzover dat bespreekbaar is. Het komt wel voor dat sommige dingen heel moeilijk bespreekbaar zijn. Dat hangt ook weer van de situatie af. Soms wordt het in de teams besproken of in groter verband of in de individuele werkbegeleiding, wanneer de mensen daar heel moeilijk over praten, of zich in het team daar niet veilig genoeg voor voelen of dat daar niet durven uiten. Er zijn natuurlijk ook dingen die ze niet zo ontzettend gauw kunnen benoemen. Maar over het algemeen komt dat wel ter sprake. Wij zien het als een invalshoek om naar het kind te kijken en onze plannen op ze af te stemmen.'

Warmte, erotiek en seksualiteit

Wanneer we praten over zijn eigen belevingen, vindt Ben het

'ontzettend ingewikkeld' om grenzen aan te geven tussen erotiek en seksualiteit:

'Wat heb je als een kind op schoot zit en het zit lekker tegen je aan? Dat geeft je dan een gevoel van warmte, van "samen". Een sfeer van... , ik weet er geen woord voor. Het kan lekker zijn dat een kind tegen je aan zit, en intussen zit hij televisie te kijken en hij voelt zich er behaaglijk bij en jij voelt je er ook prima bij. Het kan je een warm gevoel geven. Maar dat is dan toch weer iets anders dan wanneer je er allebei min of meer van bewust bent dat je daar op zo'n moment van geniet. Voor mijn gevoel heb je eerst warmte, dan erotiek en daarna seksualiteit. En voor mij zit in erotiek dan toch iets van dat je beiden bewust bent van het lichamelijke contact. Dat je er beiden ook van geniet, dat je het prettig vindt. Ja, een soort warme doorstroming of zo, ja, dat zit er wel bij. Je voelt je gewoon lekker. Voor mijn gevoel is het dan een stapje verder dat er ook seksuele verlangens bijkomen.'

Ben probeert zijn verhaal met voorbeelden toe te lichten:

'Wanneer kinderen bij je op schoot komen zitten, dan merk ik dat ik geniet van de warmte. Je neemt dan ook zelf het initiatief om ze eens over de bol te aaien, over de rug te strelen. Je merkt ook dat kinderen daarvan genieten. Als je dan de seksualiteit eruit laat, zou je kunnen zeggen dat is iets van warmte, een soort samen zijn, waar ik dan erg van geniet en waarvan ik ook het idee heb dat het kind er erg van geniet. Dat soort situaties. Ik denk dat die trouwens het meeste voorkomen, dagelijks. En dan hangt het heel sterk af van het contact wat je daaromheen met een kind hebt. Het is niet een gebeuren wat je uit een kontekst kunt halen.

Een ander voorbeeld, dat mij te binnen schiet, is een meisje dat bij ons in de groep is geweest, dat op een gegeven moment in bad zit. Het is een ontzettend mooi meisje om te zien, in het begin van haar puberteit, dus de borstjes beginnen te groeien, 12 jaar. En die zie je dan op een gegeven moment in bad zitten en dan is dat gewoon ontzettend mooi om te zien en ja, dan krijg je ook wel behoefte om haar aan te raken, om haar te strelen of soms ook alleen maar kijken, het mooi vinden om te zien.'

Een soort verlegenheid

-Is het dan zo dat je je erotisch aangesproken voelt, of voel je dat dat meisje een erotisch appèl op je doet?

'Zo, haal dat maar even uit elkaar.

-Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat zij mooi zit te zijn, maar jij je erotisch niet aangesproken voelt.

Bij dat meisje komt dat erg vanuit mezelf. In die badkamer kwam ik dan ook toevallig. Ik voel dat ook niet als een uitdaging van dat kind, zij is daar dan niet bewust mee bezig. Die andere situaties ken ik ook wel. Vooral meisjes van die leeftijd kunnen je "verleiden", tenminste, zo voel ik dat dan hè, dat je verleid wordt. Dan heb ik het gevoel dat het initiatief van het kind afkomt. Dat het in ieder geval iets met je doet, waardoor die gevoelens opgeroepen worden. Ik vind het heel moeilijk om die situaties in woorden te vangen. Het zit een beetje in de sfeer. Ik heb dat dus met name met de meisjes met wie ik gewerkt heb. Of eigenlijk alleen maar. Met de jongens heb ik dat niet. Maar, ik ben me er ook van bewust dat het mijn eigen inkleuring kan zijn. Misschien doen jongens het wel, maar merk ik het niet, of pik ik het niet op, of geef ik er automatisch een andere betekenis aan dan bij meisjes.

Ik kom bijvoorbeeld een slaapkamer in, waar twee meisjes slapen. Dan voel ik dat in de sfeer; ze zijn giechelig, of ze staren van onder uit de deken of de manier waarop een meisje dan op bed ligt, met een stuk van haar pyamajasje omhoog. Ik voel dan "Dit is niet zomaar." Dat zijn soms ingewikkelde situaties. Zo is er een meisje, waarvan ik dan echt het gevoel heb, "Nou, meid, doe maar gewoon." Dan spreekt me dat helemaal niet aan. En bij een ander meisje, dat spreekt je wel aan, dat brengt je dan in een soort verlegenheid.

Sommige situaties liggen dicht bij seksualiteit dan bij erotiek. Bijvoorbeeld zo'n badkamersituatie. Maar je voelt het ook in de sfeer zitten bij meisjes die je een nachtzoen komen brengen. Dat roept ook seksuele gevoelens bij je op. Meisjes die je plotseling in je kruis pakken.'

-Doen jongens dat trouwens niet?

'Die doen dat ook, ja.'

-Heeft dat voor jou een andere betekenis?

'Dat hangt van het contact af en wat ik met dat kind heb. Wanneer het ene kind het doet kan er een andere bedoeling achter zitten dan bij het andere kind. Ik maakte een keer mee, dat ik een groep binnenliep, terwijl de kinderen aan tafel zaten. Ja, dat realiseer je je niet, maar dan sta je en zij zitten aan tafel en dan kijken ze zo tegen je kruis aan. Dus

een meisje pakt mij zo in mijn kruis. Dat is dan een situatie, waarin ik denk: die is daar in één keer op gericht en in een impuls schiet haar hand uit, een soort reflex. Zo ging dat ook. Terwijl ik ook meisjes heb meegemaakt, die dat vrij bewust doen, dan is het weer wat anders. Maar ik denk dat het in zo'n situatie toch ook te maken heeft met het appèl dat het meisje in de dagelijkse omgang en bij het naar bed toe brengen op je doet en wat het zien van het meisje in bad bij je oproept. Ik denk dat dat hetzelfde is als met de erotiek. Dat is niet iets wat op het ene moment er is en op het andere moment helemaal weg is. Dat ene meisje is gewoon een bloedmooi kind. Als je haar ziet lopen, dan denk je, jeetje wat een ontzettend mooi meisje. En als het dan geaccentueerd wordt, doordat zij in bed ligt, dan geef je haar een nachtzoen, je knuffelt haar eens lekker. Of je ziet haar in bad zitten of ze doet haar bloesje omhoog om haar nieuwe bh te laten zien. Dat soort situaties. Dat roept ook seksuele gevoelens op.'

-Wat vind je van die gevoelens?

'Nou, die zijn er. Wat ik ervan vind? Ik keur ze niet af. Met anderen praat ik daar vrij makkelijk over. Die gevoelens heb ik, die zijn er en die aksepteer ik. Dat hoort gewoon bij je. Een tweede is hoe je ermee omgaat. Maar ik doe daar sowieso niets mee, hooguit in mijn eigen fantasie, achteraf. Als ik die situaties meemaak, dan weet ik ook van mezelf dat ik daar later over zal fantaseren, of kan fantaseren.'

-En dat is dan prikkelend, of niet?

'Ja, daarom fantaseer ik er ook over. Maar ik ben me heel bewust dat ik daar een grens leg, dat ik het los zet van de werkelijkheid.'

-Levert je dat wel eens problemen op?

'Nee, zo'n situatie kan ik me niet herinneren. Ik denk dat het me dan zou verwarren.'

Terughoudendheid bij meisjes en jongens

Seksuele prikkeling ervaart Ben alleen bij meisjes. Maar ook als het om erotiek gaat is er voor Ben een verschil tussen jongens en meisjes:

'Voor mij is het zo dat het met jongens makkelijker is, omdat je daar niet zo snel op die grens van erotiek en seksualiteit zit, althans ik niet. Bij jongens hoef je er niet bang voor te zijn dat je per ongeluk over die grens gaat. Ja, ik weet dat

dat best nog zou kunnen gebeuren, maar dat heeft dan heel erg te maken met hoe je je daar persoonlijk in voelt. In theorie sluit ik niet uit dat ik ook pedofiele gevoelens voor jongens heb – nou, ik denk dat ik ze so wie so heb, maar dan meer in seksuele zin. Maar op de één of andere manier voel ik dat bij jongens niet zo. In mijn gevoelsleven gebeurt dat niet. Dat, kun je zeggen, is mijn taboe, dat gevoel krijg ik wel eens. Maar bij meisjes is de kans veel groter dat het van erotiek in seksuele belevingen overgaat. Daarom ben ik ten opzichte van meisjes terughoudender. Dat hangt ook erg van de leeftijd van het meisje af.'

–Naarmate ze ouder worden, word je terughoudender?

'Ja. Ik denk dat dat bij jongens ook wel zo is, maar dan meer vanuit het idee dat zij dat niet prettig vinden. Daar houden ze niet van. Ook omdat je dat merkt. Zo van "Dat hoeft nou niet meer, daar ben ik te groot voor, doe niet zo gek," of dat soort dingen. Nou, dan word je daar sowieso wat terughoudender in. Maar bij meisjes is het meer vanuit jezelf, denk ik, dat je dan de grens voelt. En mijn eigen grens is dan dat ik in die erotische situaties kinderen aanraak bij de genitaliën. Dat zou ik niet doen. Dat is een duidelijke grens voor mij. Dat durf ik niet aan. In een andere situatie, bijvoorbeeld als kinderen onder de douche vandaan komen en je droogt ze af, dan doe je het wel, binnen die functie van het verzorgen. Maar wanneer het een meisje is van twaalf jaar, dan zou ik dat niet doen. Daarbij schat je nog wel in waar dat kind in zijn emotionele groei zit. Er is een jongetje van twaalf jaar, waarvan ik denk, goh, het is eigenlijk nog een jongetje van acht. Dan merk je ook onmiddellijk dat dat in het contact minder problemen geeft. Dat afdrogen en nadouchen doe je dan vanzelfsprekend, zonder dat je het gevoel hebt dat dat een speciale spanning bij je geeft. Bij kinderen die zo langzaam maar zeker de puberteit ingaan wordt het wat ingewikkelder. Dan voel ik duidelijk een grens. En ik denk toch ook dat wanneer zo'n meisje aan mij zou vragen of ik haar af wil drogen, dat ik misschien ook bang ben dat ik wat bij mijzelf op zou roepen en dat ik dat niet aandurf. Maar ik heb daarbij altijd het idee dat wanneer ik zelf kinderen zou hebben, dat dat anders zou verlopen. Dat dan die grenzen verder zouden liggen. Dat kan ik niet uit ervaring zeggen, maar dat idee is er ergens.'

–Nog even over die jongens: jij kunt je geen situaties herinneren waarin je het idee had dat die jongens toch iets op

erotisch of seksueel gebied wilden met jou?

'Op erotisch gebied wel, op seksueel gebied...., ik zie dat zelf meer als nieuwsgierigheid. Dat ervaar ik dan wel bij jongens, dat ze nieuwsgierig zijn. Wat bijvoorbeeld in ons huis niet gebeurt is dat de leiding met kinderen onder de douche gaat. Ik merk dat kinderen daarover fantaseren. Je geeft ze dan geen zekerheid over "Hoe zie ik er nu eigenlijk uit". Ze zien je dan op z'n hoogst in een zwembroek lopen, maar daar blijft het bij. Dan merk ik wel dat appèl van: "Goh, ik zou wel eens willen weten hoe je er nu uitziet".'

-Ze fantaseren daarover?

'Ja, jongens, die dan aan je vragen "Als ie stijf staat is ie zeker wel zo groot." Of het gebeurt dat ze mensen goed aankijken en het idee hebben, van "Pieter heeft een grotere penis dan Jantje." Maar dat is dan meer nieuwsgierigheid naar hoe het eruit ziet. Maar fantasieën over seksuele kontakten met de volwassenen herken ik niet, althans niet tussen de jongens en mij. Wel tussen de meisjes en mij en andere mannelijke groepsleiding en ook wel tussen jongens en vrouwelijke groepsleiding.'

Nare situaties die kunnen kwetsen

-Kun je wat meer vertellen over die fantasieën van meisjes naar de mannelijke groepsleiding, hoe zich die uiten?

'Dat uit zich heel verhuld. Ik bedenk me nu ineens dat dat ook wel een invulling van mij zal zijn, maar dat zit hem in de sfeer, in het gegiechel, je armen strelen, je aanraken. Waarbij dan het initiatief heel erg van de meisjes uitgaat. Dan komen er ook wel zeurvragen. Ze kennen mijn vrouw ook en dan willen ze op zo'n moment weten: "Goh, ga jij met Els naar bed", en "Wat doen jullie dan." Alhoewel ik bij meisjes merk dat ze daar veel terughoudender in zijn dan jongens. Dat zou natuurlijk ook wel met mij te maken kunnen hebben, maar ik heb dat al die jaren twee keer meegeemaakt, dat meisjes daar expliciet naar vroegen en dan inderdaad in de sfeer van je hand vasthouden, aan je armen zitten, aan je zitten frunniken. Dat soort manieren van je aanraken. De jongens die vragen dat bijna wekelijks. Dat gebeurt ook wel eens op een heel vervelende manier. Ik merk dat je wat dat betreft wel eelt op je ziel krijgt. Dat is trouwens iets wat ik nog niet gezegd heb, maar als je het hebt over grenzen op het gebied van lichamelijke en ero-

tiek, dan speelt ook mee dat je op dat gebied zelf vaak heel kwetsbaar bent. Het is iets wat nog niet overal zo openlijk wordt besproken.

Op het moment dat Els en ik de kinderen duidelijk maakten dat wij samenwoonden, kwamen daar een heleboel vragen over. "Ga je dan ook met elkaar naar bed?", Ja, je gaat ook met elkaar naar bed, en "Wat gebeurt er dan?" Nou, daar probeer je dan zo goed mogelijk op te reageren. En de volgende ochtend heeft Els een ruzietje met één van de kinderen. Ik kom toevallig naar buiten en dat kind gaat op een afstand staan gillen "Ga jij maar neuken met Ben." Dat maakt je heel kwetsbaar, heel machteloos. Heel vervelend ook. Dat zijn nare situaties die heel kwetsend voor je kunnen zijn. Ja, dat is toch ingewikkeld in zo'n vrij grote leefgemeenschap.'

-Waarom is het kwetsend, want ik denk dat je voor alles en nog wat wordt uitgescholden?

'Er zijn meerdere dingen kwetsend, maar net wat ik zeg, het gaat om iets waar niet zo makkelijk over gepraat wordt, om iets intiems van ons wat je dan deelt met de kinderen en wat dan een halve dag later op straat wordt gegooid. In die zin is het kwetsend. Of dat kind heeft je zien verkleed in het zwembad en dan hoor je door de grote gang van het holle gebouw opeens: "Ben die heeft een grote pik!" Misschien is kwetsend een te zwaar woord, maar het is toch niet leuk om te horen. Je voelt je er wat ongemakkelijk bij. Terwijl iedereen weet dat Els en ik samen naar bed gaan. Maar het is niet iets wat je uit het raam schreeuwt of zo. Je vertelt het de kinderen. Je gaat er gewoon mee om, maar kennelijk houdt het ze toch ontzettend bezig, wanneer dat het eerste is wat in hun opkomt als ze gaan schelden. Dat is veelzeggend. Op de één of andere manier roept het iets op, houdt het ze bezig. En dan kunnen daar weer allerlei belevingen achter liggen. Het is niet zo maar even iemand een grote bek geven. Het is meer. Ik denk opeens dat het in die zin kwetsend is, omdat het ook bedoeld is om te kwetsen.

Ik denk ook dat het erg afhangt van de manier waarop je de kinderen vertelt dat je met je vriendin naar bed gaat. Als je het vertelt als iets intiems en heel waardevols, dan is het tegelijkertijd voor kinderen iets wat ze niet zo erg makkelijk kunnen begrijpen, en daardoor iets wat toch spanning oproept. Maar tegelijkertijd merken ze dat het voor die volwassene iets heel bijzonders en teers is. Dus als je dan

daarna op straat iemand achterna schreeuwt, weet je ook dat je iets heel intiems aanpakt.'

Glad ijs en linke soep

Volgens Ben is er tussen kinderen en volwassenen best een bepaalde vorm van erotiek mogelijk:

'Ik denk dat dat in het algemeen met kinderen heel goed mogelijk is. Om kinderen te strelen en als kinderen uitdagen om daarop in te gaan, zonder dat het die seksuele kleur krijgt. Dat is dan weer een ander gebied waar je over praat, alhoewel het er wel dicht bij ligt. Wanneer bij een kind het erotische contact aanwezig is, is het ook makkelijker om uit te leggen wat die hele seksualiteit inhoudt. Je kunt dan samen uitgaan van wat er tussen het kind en jou gebeurt. Van "Goh, dat vinden we allebei prettig". En van daaruit kun je ook de emotionele kant erin betrekken. Dat vind ik ook het moeilijke van die seksuele opvoeding: de emotionele kant. Dingen goed over te brengen, dat vind ik erg ingewikkeld. Ik heb kinderen seksuele voorlichting moeten geven, waarbij ik dacht "Hoe breng ik dat in godsnaam over." Dan ben je meer de meester van de klas, die met een stok aanwijst waar eh...'

Hoewel dat met kinderen buiten het tehuis best zou kunnen, zou Ben wat de lichamelijke omgang betreft op zijn werk niet verder gaan dan hij gebruikelijk doet:

'Nou, op mijn werk zit er nog al veel aan vast. Ik denk dat ik mijn eigen grenzen heb, wat dat betreft. Dat ik dat niet aandurf, ook al zou ik dat op een bepaald moment misschien wel willen. Maar dat willen is dan ook iets wat ik tussen aanhalingstekens zet. Ook al zou er een verlangen zijn, dan zou ik het toch niet durven. Het is een terrein waar ik me ontzettend onzeker ga voelen. Ik heb het idee van "Je moet toch weten waar je mee bezig bent." En ik denk dat het toch ook wel komt doordat je in ons werk, in zo'n behandelings-situatie, alles bijna superbewust gaat maken, hè. Aan de ene kant zeg je opvoeden is toch een soort vanzelfsprekendheid, nou, in de behandeling gaat die vanzelfsprekendheid wel eens weg. En soms moet je dingen doen, net alsof het vanzelfsprekend is, maar zo vanzelfsprekend is het niet. In zo'n situatie heb ik het gevoel dat ik me wat de behandeling betreft op glad ijs begeef. Ik heb dan het gevoel van "Even pas op de plaats", van "Wat moet ik hiermee". Wat dan

ook meespeelt is dat het niet je eigen kinderen zijn. Het zijn andermans kinderen, die aan mijn verantwoording zijn toevertrouwd. In die situaties gaat dat sterker spelen. Op de één of andere manier is dit spannender. Nee, gevaarlijker. Ik ben voorzichtiger in mijn optreden.

Bij dat meisje in de badkamer kwam ook nog dat je er tamelijk in uitgespeeld kon worden. Dat de volgende dag de prachtigste verhalen de ronde zouden gaan over wat ik niet allemaal had gedaan. Dat zou kunnen gebeuren. Dat was echt een meisje wat voor je kon gaan staan en rats boem, d'r trui omhoog trekken en zeggen "Kijk 's, ik krijg al borstjes," en dan echt met slimme oogjes kijken van "Nou, hoe reageert hij nou." En als je haar dan aan zou raken, dan is het vrijwel zeker dat dat verhalen gaat geven, met hele ingewikkelde gevolgen, want het is al ingewikkeld genoeg om dat in een groep te hanteren. Nou, daar kunnen de ouders ook nog eens een keer een heleboel problemen over maken en dat gebeurt. Dat is een hele ingewikkelde situatie.'

-Dat maakt het gevaarlijker en geeft je ook het idee dat je je meer moet verantwoorden?

'Ja, en misschien toch ook wel dat je jezelf moet beschermen tegen dingen die kunnen gebeuren. Als het meisje daar uitdagend op bed ligt en je voelt dat dat erotische in de sfeer zit, dan ben ik vrijwel zeker niet de enige die dat voelt.

Het is dan natuurlijk ontzettend linke soep om een hele plaatsing daarmee op de tocht te zetten, omdat het kind thuis zou komen met het verhaal van "Hij streelt me en hij aait me en hij zit aan mijn tieten" en weet ik veel wat. Dat is gewoon linke soep. Dat maakt je best wat terughoudend in dat contact. Naast mijn eigen grenzen is er dus ook een soort grens, die er in het algemeen ligt, in de maatschappij: "Dat kun je niet maken in een kinderkuis, want daar krijg je groot gedonder mee." Een gevleugelde uitdrukking is "Pas maar op, het staat zo op de voorpagina van de Telegraaf."

Kijk, op andere gebieden maak je ook wel eens fouten. Bijvoorbeeld wanneer een kind zijn ouders gescheiden zijn en hij durft daar niet over te praten, dan kun je op een gegeven moment het idee hebben "Ik heb een geweldig contact met dat kind, ik begin er eens over." Met als gevolg dat het kind zo schrikt dat het de eerste zes weken weer zijn mond niet open doet. Dat kun je ook verkeerd inschatten.

Ik denk dat het verschil met andere terreinen en erotiek inderdaad is dat die buitenwereld eromheen zit. Als ik wat het praten over die scheiding betreft in de fout ga is dat ontzettend zonde en jammer en heel vervelend voor het kind. En je doet dan eigenlijk een stap terug in het contact. Maar het gebouw staat verder niet te schudden op zijn grondvesten. Iedereen zal zeggen "Wat jammer", "Wat zonde", "Niet goed ingeschat." In het andere geval, als het om erotiek of seksualiteit gaat, krijg je toch andere reacties. Afwijzend. Van "Ja, dat mag je ook niet doen," "Dat zijn dingen die doe je niet met kinderen," "Dat kun je niet maken." En ik denk dat je er daardoor voorzichtiger mee bent.'

—Andere groepsleiders kijken over je schouder mee?

'Er zijn mensen van wie je weet wanneer je over dit soort dingen praat, zeker weet, dat ze er geen punt van maken. Er zijn er die het wel begrijpen, maar die zeggen "Je kunt het niet maken", "Dat kun je niet doen," en er zijn er die dat ook vanuit zichzelf veroordelen, zo van "Zulke dingen kun je niet doen."

In mijn vorige werksituatie was dat anders. Daar kon je op elk moment van allerlei dingen beticht worden (afgezien van de vraag of mensen je daarvan mógen betichten), terwijl je intentie gewoon heel goed was. Dat is heel bedreigend. Dan staat ineens ter discussie of je daar nog wel kan blijven werken. Heel vervelend. Je creëert daardoor een klimaat, waarin lichamelijke contacten veel minder voorkomen, omdat iedereen zichzelf daartegen beschermt. Maar zo is de sfeer waar ik nu werk niet.'

Geintjes en banale opmerkingen

—In hoeverre kun je nu op je werk over dit soort dingen openlijk praten?

'In het team wordt over die seksualiteit eigenlijk weinig openlijk gepraat, tenminste in teamverband. Wat dat betreft zijn we denk ik te bang om daar met elkaar over te praten. Het komt wel aan de orde, maar dan vaak vanuit het kind. Het kind is dan de invalshoek. Omdat het kind bepaalde dingen met de volwassene doet. Als over de eigen beleving gepraat wordt merk je dat er grenzen zijn: dat laten we liggen, dat is te eng. In de contacten buiten het teamverband wordt er wel over gepraat, maar dan kies je je gesprekspartners.'

–En die fantasieën, waar je over vertelde?

'Er zijn mensen die dat weten, ja. In het team is dat niet bespreekbaar, nee hoor, daar wordt hooguit een grapje over gemaakt, dat verschijnsel ken je. Of iemand maakt eens kwasi grappige opmerkingen, zo van, 'Nou, dat of dat meisje lag gisteren, toen ik bovenkwam, weer zo demonstratief...' Dan voel je dat dat ook een seksuele beleving voor hem is geweest. Maar dat wordt dan nooit besproken. Er wordt wat om gelachen of op ingegaan van hoe dat nou in dat beeld van dat kind past.'

–In de grappes is het eigenlijk heel manifest aanwezig, maar het wordt niet expliciet aan de orde gesteld.

'Nee, maar de seksualiteit in kontakten ligt ook eigenlijk al in de taboesfeer van zo'n heel huis, denk ik. De meeste mensen zullen die seksuele gevoelens wel eens hebben en ik weet ook van een aantal mensen dat het ze hier overkomt. Ik hoor trouwens nooit van vrouwen dat er seksuele gevoelens zijn naar jongens of naar meisjes, misschien vertellen ze dat wel onder elkaar. Wel van de kinderen uit naar vrouwelijke groepsleiding. Ik denk dat dat bij de mannen meer in de sfeer zit om daar toch eens over te praten. Dat kan natuurlijk aan mezelf liggen, maar ik praat er zelden over met vrouwen. En in het mannensfeertje komen die dingen wel ter sprake. Voor mij geldt dat ik een aantal collega's heb, waar ik al vanaf het begin mee samenwerk. Dat zijn kontakten, waarin die dingen ook heel goed bespreekbaar zijn. Een enkele keer ontstaat er het mannensfeertje van de gein daarover, 'n beetje elkaar met verhalen zitten opgeilen. Maar er zit vaker toch een ondertoon in van serieusheid en dingen met elkaar uitwisselen en daar mee bezig zijn. Maar ik merk wel heel vaak dat je ontzettend op moet passen dat die sfeer niet wegglijdt naar geintjes en banale opmerkingen.'

De grenzen van het kind

Het zijn niet alleen de omgeving en zijn eigen grenzen die een rol spelen:

'Wat ik in dat soort situaties ook moeilijk vind, is dat ik niet weet wat zo'n kind met erotische ervaringen moet. Wat haar fantasie daarmee doet en wat voor gevolgen dat heeft... En ik denk dat ik daarom óók die terughoudendheid noemde. Ik kan niet inschatten wat het op dat moment voor het meisje betekent en wat ze er verder mee doet.'

Bij dat meisje uit de badkamer speelde ook mee dat ze met volwassenen heel snel in een soort oedipale toestand terecht kwam, die op zich heel onveilig voor haar is, waar ze nauwelijks mee om kan gaan, maar waar ze wel voortdurend in zit. Op dat moment heb je al het gevoel van "Dit moet niet," "Dit kan niet, want dan gaan er dingen gebeuren, die wij niet onder controle hebben." Dat is dan weer specifiek dat meisje, maar ik denk dat dat in andere gevallen ook zou kunnen spelen.

Ik denk ook dat je naar het kind een verantwoording hebt, iets wat je op dat moment natuurlijk persoonlijk inschat, in de zin van "Wat een kind wel of niet aankan." Je kunt je volwassen ideeën over erotiek wel hebben en je hebt daarin je eigen grenzen, maar daarbij moet je, vind ik, ook proberen in te schatten wat de grenzen van het kind zijn.'

—Hoe zou je dat nu invullen bij de kinderen met wie je werkt?

'Nou, een grens in een lichamelijk contact is wanneer kinderen daar zo opgewonden of gespannen van worden, dat, en ik heb dat van kinderen gezien, ze rond gaan rennen met een rood hoofd, of zich onder hun bed gaan verstoppen. Wanneer je echt het gevoel hebt, dat het ze angstig maakt, denk ik dat je over die grens heen bent. Ik vind niet dat je kinderen met lichamelijk contact angstig of bang moet maken. Ik vind dat een grens. Ik denk dat dat de belangrijkste grens is, dat je het idee moet hebben dat het kind er zich veilig in kan voelen.

Ik ga er niet vanuit dat erotiek bij kinderen altijd angst zal veroorzaken. In principe ga ik ervan uit dat intiemer lichamelijk contact best zou kunnen. Ik denk dat wanneer ik daarin zou stappen, ik heel zeker zou moeten weten dat dat geen angst veroorzaakte. Die grenzen van het kind, die moet je wel in de gaten houden. Die veiligheid is erg belangrijk. In een hele veilige situatie, zolang kinderen zich veilig voelen, denk ik dat er heel veel kan. Op het moment dat je die grens overschrijdt, denk ik ook dat je een grens overschrijdt die je niet zou moeten overschrijden. Maar dat geldt niet alleen voor erotiek, dat geldt voor andere dingen ook.'

—Je zit er natuurlijk wel mee dat het steeds j uw inschatting is van hoe dat kind dat ervaart. Ik denk dat je dat eerder terughoudend maakt dan minder terughoudend.

'Dat denk ik ook, ja. Maar dat komt waarschijnlijk ook doordat ik altijd met kinderen gewerkt heb die angstig zijn. Je kunt allerlei mooie ziektebeelden van kinderen op gaan noemen en

de prachtigste diagnoses maken. Maar of een kind nou ontzettend uitdagend en schreeuwerig is of de hele boel in elkaar trapt of juist in een hoekje gaat zitten en daar niet uit durft te komen, de gevoelens die daar achter zitten hebben toch ontzettend vaak met angst te maken, zich bedreigd voelen, niet durven. Ik voel zelf ook heel duidelijk dat ik voorzichtig ben in de omgang met de kinderen, omdat ja, bij kinderen die in hun leven al ontzettend vaak afgewezen zijn ligt de afwijzing elk moment op de loer. En kinderen die ontzettend angstig zijn, zijn ook geen kinderen die in eerste instantie zeggen: "Oh, leuk, een volwassene, ik vertrouw je en kom er gezellig bij zitten." Daar zul je ontzettend veel voor moeten doen. En het is dan ook voortdurend inschatten van wat je wel en wat je niet kan doen.'

Niet van levensbelang

'Het is natuurlijk ook zo, dat ik me die redenen van buitenaf voor een groot gedeelte eigen gemaakt heb. Je kan er wel eens over nadenken of er mee bezig zijn. Met die normen kan je wel eens stoeien, zoals met alle andere normen, maar je hebt ze toch. Ik heb ze tot nu toe niet aan de kant gezet, ze zitten erin. Maar ik heb wel eens het idee dat ik het ook heel veilig houd voor mezelf. Het is een mechanisme van mij om eerst de dingen op een rij te hebben, en me er dan pas lekker bij te kunnen voelen. Als er dingen gebeuren, die mij verwarren, dan probeer ik daar zo snel mogelijk greep op te krijgen. Dat is mijn manier van omgaan met spanningen. De spanning van onzekerheden, daar ben ik niet zo gek op. Dat is niet alleen op seksueel gebied, maar ook op andere terreinen. Maar als er gezegd wordt, dat alles maar moet kunnen, dan voel ik dat aan de ene kant wel aan, maar aan de andere kant ben ik bang dat we onze volwassen ideeën aan kinderen opleggen, of opdringen. Als je als ouder bijvoorbeeld kinderen bij je in bed neemt, dan kan je dat zelf heel leuk vinden. Je kunt denken, dat dat allemaal moet kunnen, maar ik denk ook, misschien vergis je je wel, en misschien vindt dat kind het wel eng of griezelig, en durft het dat niet te zeggen – want het zijn tenslotte je vader en je moeder. Dat soort dingen, daar moet je ontzettend voorzichtig mee zijn. Of ik dat soort ideeën heb, omdat ik werk met kinderen, die vrij angstig zijn, of dat daar toch iets van die maatschappelijke norm in verborgen zit, dat zou allemaal kunnen. Een echt duidelijk idee heb ik daar niet over.

Ik heb wel het gevoel dat als ik ooit in een erotisch contact met een kind verwickeld zou raken ik dan wel reageer en probeer aan te voelen hoe de situatie is. Daar probeer ik het maar bij te houden en dan maar hopen dat het goed is. En toch zou ik me ook blijven afvragen in hoeverre je je volwassen seksualiteit op de kinderen projekteert en het op dat moment alleen je eigen behoefte of verlangen is. Ja, misschien zou je daar ook meer ervaring in moeten hebben. Maar wanneer weet je dat kinderen diezelfde behoeften en verlangens hebben? Je experimenteert denk ik te weinig met zo'n situatie om te weten wat wel en wat niet kan.'

–Juist doordat je zo weinig van die kinderlijke seksualiteit weet is het ook een gebied waar je je aan onttrekt, waar je niet instapt?

'Ja, dat is ook een reden. Kijk, je weet natuurlijk wel wat over kinderlijke seksualiteit, maar op het gebied van vrijen met kinderen, als er ook seksuele gevoelens bij komen – ik heb daar geen ervaring mee en durf die ervaring ook niet op te doen, om de buitenwereld, om mijn eigen grenzen, omdat ik niet in kan schatten wat kinderen daarmee doen, dat ik niet weet of dat nu wel zo het verlangen van het kind is. Je kunt zeggen, waarom zouden kinderen daar niet mee mogen experimenteren en waarom zou je je daar niet voor open stellen, daar denk je best geregeld over, zeker als je met seksuele gevoelens in het werk geconfronteerd wordt. Maar je doet daar niets daadwerkelijk mee. Misschien ook, omdat het niet van levensbelang is. Ik denk dat als ik een sterke behoefte had aan erotiek met kinderen, dan was dat al lang eens gebeurd en dan misschien niet op mijn werk maar op andere terreinen. Terwijl je misschien wel kan bedenken dat het heel fijn zou kunnen zijn, dat het dingen zou kunnen verrijken, heb ik ergens een grens voor mezelf getrokken. Ik heb niet het idee dat ik daar last van heb, dat me dat belemmert in de omgang met de kinderen.'

Nabeschouwing

Inleiding

In de interviews met de groepsopvoeders komen uiteenlopende aspecten aan de orde. In de nu volgende bijdrage worden de uitspraken van de groepswerkers met betrekking tot een aantal van deze aspecten samengevat. Voorzover relevant worden daarbij gegevens uit de literatuur vermeld. Dat kunnen gegevens zijn die middels empirisch onderzoek zijn verzameld, of interpretaties van dergelijke gegevens. Op dit gebied is echter nog maar op beperkt gebied onderzoek gedaan. Verwijzingen naar de literatuur hebben zodoende vaker te maken met opinies van wetenschappers. Dat zijn dan meestal wel 'autoriteiten', maar hun meningen zijn niet altijd gebaseerd op harde feiten. Dat maakt wat ze te zeggen hebben echter niet altijd minder interessant.

Eerst komt het belang en de betekenis van lichamelijk contact aan de orde, zowel voor de kinderen als voor de groepsleiders, waarbij de laatsten een grotere mate van lichamelijke intimiteit blijken voor te staan. Vervolgens wordt duidelijk dat lichamelijk contact in het werk met de kinderen beperkt wordt door grenzen; grenzen die te maken hebben met leeftijd en geslacht, maar ook met het etiket 'seksualiteit'. Vanuit de kinderen geredeneerd zijn er voor de groepswerkers ook grenzen die volgens hen niet overschreden zouden mogen worden. Dan komen de grenzen aan de orde zoals die door de groepswerkers vanuit de ouders en de kollega-groepswerkers ervaren worden. Die grenzen hebben te maken met niet altijd duidelijke normen. Maar ook de onzekerheid over hoe anderen het gedrag van de groepswerker zullen interpreteren, maakt hen terughoudend. Daarna komen de grenzen en de mogelijkheden van de groepswerker zelf aan de orde. Enerzijds is er vertrouwen in de eigen mogelijkheden om intiemer met de kinderen om te gaan. Anderzijds ervaren de groepswerkers vanuit henzelf verschillende redenen die hen terughoudend maken. De angst voor het overtreden van de grens tussen affektie en seksualiteit is daar één van. Een andere grens heeft te

maken met de positie van de groepswerker als opvoeder. Tot besluit worden enkele aanbevelingen gedaan om problemen op dit gebied te voorkómen en om een gewenster klimaat te bevorderen.

Lichamelijk kontakt: belang en betekenis

Hoe belangrijk is lichamelijk kontakt? De geïnterviewde groepsleiders gaan er vanuit dat lichamelijk kontakt voor de kinderen waarmee zij werken belangrijk is. Waarom dat zo is, is niet zo duidelijk voegt Ben eraan toe; het is meer een intuïtieve zaak.

Over aanraken en aangeraakt worden is onder andere geschreven door Montagu⁵ en met name over de invloed van ervaringen met de tastzin op de ontwikkeling van mensen. Wanneer mensen geboren worden is hun huid volgens hem het orgaan waarmee ze hun eerste ervaringen opdoen. De tastzin is het zintuig dat zich het eerst ontwikkelt. Het gehoor en het gezichtsvermogen ontwikkelen zich later en spelen in eerste instantie niet zo'n grote rol. Is de tastzin aanvankelijk het belangrijkste zintuig, later in de ontwikkeling wordt dat het gezichtsvermogen⁶. Door taktiele ofwel aanrakingservaringen leren mensen volgens Montagu onder andere wat ruimte, tijd, grootte, vorm en diepte zijn⁷.

Via de tastzin maakt het kind ook voor het eerst kennis met de sociale wereld. Dat gebeurt in het lichamelijke kontakt met zijn moeder, wanneer hij gezoogd wordt. Door die lichamelijke kontakten krijgen zijn ervaringen een nieuwe dimensie: de wereld van andere individuen. Dit lichamelijk kontakt met anderen is belangrijk voor het kind. Door dit kontakt ervaart hij troost, zekerheid en warmte, een basis van waaruit hij nieuwe ervaringen kan opdoen⁸.

Montagu vindt het belangrijk dat de ontwikkeling van de tastzin wordt gestimuleerd, onder andere door lichamelijk kontakt. Kinderen zijn zelf ook uit op taktiele prikkeling. Wanneer kinderen lichamelijk kontakt zoeken moet dat ook niet worden belemmerd. Indien dat wel gebeurt zoekt het kleine kind toevlucht in substituten, zoals zichzelf omarmen, op de vingers zuigen, zichzelf wiegen, heen en weer zwaaien⁹.

Prikkeling van de huid door lichamelijk kontakt is niet alleen van belang voor de ontwikkeling van het kind als zodanig. Het is volgens Montagu ook van fundamentele betekenis voor de ontwikkeling van het vermogen om op latere leeftijd bevredi-

gende emotionele of affektieve relaties te hebben, van het vermogen om lief te hebben¹⁰. Of zoals hij het zelf zegt: 'Om teder, liefhebbend en zorgzaam te kunnen zijn moeten menselijke wezens in hun vroegste jaren teder zijn liefgehad, en met zorgzaamheid bejegend vanaf het moment van hun geboorte'¹¹.

Aangeraakt worden heeft mogelijk ook gevolgen voor de houding die mensen later ten opzichte van hun eigen lichaam hebben. Veel aangeraakt worden als kind blijkt namelijk samen te hangen met zichzelf aantrekkelijk vinden. Het kan zijn dat ouders door middel van aanrakingen hun waardering voor het lichaam van hun kind laten blijken¹². Het affektieve klimaat waarin men opgroeit lijkt ook van invloed te zijn op de beleving van seksualiteit op latere leeftijd. Deze beleving is positiever naarmate thuis op fysieke wijze meer affektie is geuit¹³. Lichamelijke contacten die kinderen hebben kunnen ook onplezierig zijn, bijvoorbeeld wanneer ze geslagen worden of een pak voor hun broek krijgen. In plaats van met plezier gaan ze hun huid en die van anderen dan associëren met pijn. Op latere leeftijd zal lichaamscontact dan vermeden worden¹⁴. Geen plezier beleven aan lichamen contact hoeft niet alleen door ekstreme ervaringen te worden veroorzaakt. Het vervelend vinden om aangehaald te worden kan ook ontstaan doordat volwassenen kinderen te stevig of op een pijnlijke manier liefkozen, wanneer dat op een dubbelzinnige manier gebeurt, of op momenten dan het kind er geen zin in heeft¹⁵.

Montagu onderstreept het belang van plezierige lichamelijke contacten door te wijzen op de mogelijke gevolgen van een gebrek aan taktiele ervaringen in de kinderjaren: vervreemding, geringe betrokkenheid, gebrek aan identiteit, isolatie, emotionele oppervlakkigheid en onverschilligheid¹⁶.

Voor een deel komen deze achtergronden terug bij de kinderen waar de geïnterviewde groepsopvoeders mee werken. Volgens Frits, Gerda en Lex zijn deze kinderen vroeger thuis en op school om verschillende redenen vaak warmte en lichamelijke intimiteit te kort gekomen. Dat sommige kinderen een tekort aan liefde hebben gehad is voor de groepsleiders niet zo onbegrijpelijk: de voorgeschiedenis van hun ouders is ook niet altijd even gunstig. Wat deze kinderen hebben meegemaakt leidt volgens de groepswerkers vaak tot een relatief groter verlangen naar lichamen contact. Maar dat verlangen is niet bij alle kinderen even sterk. Het ene kind doet een sterker appèl op de oudere dan het andere kind; ook maken ze verschillend

gebruik van de mogelijkheden die de groepsleider hun biedt. Maar er zijn ook kinderen die het lichamenlijk contact uit de weg gaan, of het als bedreigend ervaren.

Een tekort aan affektie kan op latere leeftijd niet zomaar worden ingehaald. Latere plezierige ervaringen kunnen wel korrigerend werken. Ze kunnen kinderen leren dat lichamenlijke aanraking plezierig kan zijn en dat ze zich veilig kunnen voelen in lichamenlijke kontakten. Een sterkere behoefte aan lichamenlijk contact kan ook voortkomen uit een gegroeid basisgevoel van onveiligheid. Het kan zijn dat pas nadat in daadwerkelijk contact veiligheid ervaren is, die veiligheid ook op symbolische wijze kan worden beleefd.

Lichamenlijke kontakten zijn niet alleen voor later belangrijk. Ze dragen ook bij aan het huidige lichamenlijk welzijn van kinderen. Lichamenlijk welzijn is volgens Maier één van de elementen van de 'zorg' die kinderen nodig hebben om te ontwikkelen: 'Wie zich lichamenlijk goed voelt, staat meer open voor en is nieuwsgieriger naar ervaringen die uitgaan boven de directe eisen die het lichaam stelt'¹⁷. Door het lichamenlijk contact ontstaat volgens hem een gevoel van aanhankelijkheid en vertrouwen, van wederzijdse betrokkenheid. Vanuit de zekerheid over een dergelijke basis kunnen kinderen tot onafhankelijkheid uitgroeien.

Aangezien lichamenlijk contact belangrijk is voor kinderen en de meeste kinderen voor een belangrijk deel in gezinnen opgroeien, wordt het voorzien in fysieke en emotionele behoeften als een centrale taak van het gezin gezien. Dat moet natuurlijk ook gebeuren in andere situaties waarin kinderen opgroeien, bijvoorbeeld die waar de groepsopvoeders over spreken. Renshaw¹⁸ laat zien dat die fysieke en emotionele behoeften een verzamelnaam zijn voor talrijke meer specifieke behoeften. Ze noemt de behoefte aan bescherming, warmte, rust, veiligheid, persoonlijke ruimte, privacy. En verder het verlangen en de behoefte om aan te raken en aangeraakt te worden, om te accepteren en geaccepteerd te worden, om affektie te geven en te ontvangen om een gevoel van eigenwaarde en autonomie te ontwikkelen, enz.

Pratend over de betekenis van lichamenlijk contact moet worden opgepast voor overdrijving. Dat gebeurt volgens mij bijvoorbeeld bij Colton die zegt dat we 'geen grotere bevestiging kunnen krijgen van onze waarde en onze beminnelijkheid dan door affektief aangeraakt te worden en gekoesterd te worden in de wieg van het gezinsleven'¹⁹. Volgens haar is het on-

waarschijnlijk dat kinderen die leven in een tactiele, liefheb-
bende omgeving, er vandoor zullen gaan door weg te lopen of
drugs te gebruiken²⁰. Ik vind dat een beetje naïef. In ouder-kind
relaties komen net als in alle andere relaties ook tegenstrijdige
belangen voor. Wanneer dergelijke conflicten onder de mantel
der aanraking bedekt blijven, lijkt me dat een weinig gezonde
situatie.

*Lichamelijk contact: communicatiemiddel voor verschillende
boodschappen*

Ervaart het jonge kind in lichamelijke contacten primair
warmte en veiligheid, wanneer hij ouder wordt gaat hij ontdek-
ken dat lichamelijk contact ook verschillende, meer gediffe-
rentiëerde betekenissen kan hebben. In de loop van hun ont-
wikkeling leren kinderen dat met lichamelijk contact verschil-
lende emoties en verlangens kunnen worden uitgedrukt. Zoals
we straks nog zullen zien, wordt tegelijkertijd geleerd dat
lichamelijke aanraking onderworpen is aan kultuurgebonden
regels, die samenhangen met leeftijd, geslacht en seksualiteit.
Volwassenen weten dat wat uiterlijk gezien eenzelfde lichame-
lijk contact is, op verschillende manieren kan worden geïnter-
preteerd. Vaak zijn ze met een grote mate van akkuraatheid in
staat om, wanneer ze aangeraakt worden, de nuances in de
bedoelingen van anderen waar te nemen. Ook bij kinderen is
soms al een sterk besef van de intenties waarmee anderen hen
aanraken aanwezig: een aanraking die hen min of meer dwin-
gend wordt opgelegd, verschilt voor hen van een contact dat
oprecht, liefdevol en niet manipulerend is²¹.

Volgens de groepsopvoeders hangen de betekenissen van li-
chamelijk contact voor de kinderen samen met de verschil-
lende situaties waarin zij die contacten hebben, zoals bij het in
bad doen, op schoot zitten voor de televisie, en knuffelen bij het
naar bed gaan. Er is dan een verschil tussen het routinematig op
schoot zitten, zoals tijdens het eten, en het meer intiemere,
wanneer er bijvoorbeeld naar de televisie gekeken wordt, zegt
Gerda. In de laatste situatie is het volgens haar meer iets dat je
met z'n tweeën hebt. Wanneer het kind met de groepsleider
alleen is, bijvoorbeeld bij het naar bed brengen, kan het nog
intiemer zijn. Het wordt dan ook 'erotischer' zegt ze. Uit wat de
groepswerkers vertellen blijkt dat lichamelijke contacten niet
alleen wat betekenis betreft, maar ook wat emotionele intensi-
teit van elkaar verschillen.

Wanneer duidelijk wordt dat lichamelijk contact verschillende betekenissen kan hebben, wordt het ook een communicatiemiddel. Volgens Musaph heeft lichaamstaal zo'n rijke vocabulair, dat het soms meer kan uitdrukken dan woorden, zoals de eenheid van verliefde mensen die hand in hand lopen of de macht in een handdruk van een hogergeplaatste²². Soms lukt het in een contact met een kind niet om met praten dingen duidelijk te maken, maar met lichaamstaal wel²³. Affektie en betrokkenheid worden volgens Montagu ook niet zozeer door woorden, maar door daden overgebracht²⁴. Vanwege de troostende en steunende betekenis die lichamelijke contacten kunnen hebben vinden hulpverleners het aanraken van cliënten zinvol²⁵. Lichamelijke aanraking biedt mensen volgens Musaph een zo'n groot scala van mogelijkheden voor het uitdrukken van gevoelens, dat de emotionele waarde ervan in intermenselijk contact moeilijk kan worden overschat²⁶.

De geïnterviewde groeps werkers herkennen dat het lichamelijk contact één van de manieren is om met de kinderen te communiceren. Bij sommige kinderen is het zelfs de enige manier om 'contact' te hebben. Zo vertelt Gerda over een jongen met wie ze op verstandelijk niveau niet zoveel heeft, maar op het lichamelijke juist wel. Lichamelijk kun je sommige dingen beter uitdrukken, het is volgens haar een manier om onzegbare dingen te zeggen. Zonder woorden kun je bij het kind overbrengen: 'die ander mag me', 'die ander accepteert me' of 'toch iemand die van me houdt'. Volgens Lex kunnen die lichamelijke contacten voor het kind ook 'een stuk zelfbevestiging' betekenen.

De groepsleiders zien het lichamelijke contact als een noodzakelijk bestanddeel van de relatie met het kind. 'Als je met het lichamelijke niets kan, mis je iets in het contact', zegt Ben. Voor Gerda is het lichamelijk contact een voorwaarde om ook geestelijk contact met kinderen te hebben. Door dat lichamelijke contact ontstaat er volgens Frits een basis voor de relatie: ondanks dat je als groepsleider ook wel eens vervelende dingen moet doen schept dat lichamelijke contact een vertrouwen, 'wij mogen elkaar wel', van waaruit alles mogelijk wordt.

De manier waarop een kind zich in lichamelijke contacten gedraagt kan verschillende betekenissen hebben. Het is volgens Ben dan ook een invalshoek om naar het kind te kijken. Het kan iets zeggen over de problemen van het kind. Terwijl het ene kind naar het idee van de groepsleider overmatig licha-

melijk contact zoekt, kan het andere kind er 'panisch' voor zijn. Wanneer het in het lichamelijke contact 'fout' loopt, moet geanalyseerd worden wat dat wil zeggen. Het lichamelijke gedrag van het kind vormt volgens Ben tevens een aanknopingspunt om een 'behandelingsplan' op af te stemmen. Daarbij moet niet worden vergeten dat het ene kind meer behoefte heeft aan lichamenlijk contact dan het andere, en dat er ook kinderen zijn, die, zonder dat er wat aan de hand hoeft te zijn, lichamenlijk contact minder plezierig vinden.

De betekenis van lichamenlijk contact voor de groepswerker

Bij het vaststellen van het belang van lichamenlijk contact en van de mogelijkheid om er verschillende boodschappen mee te delen, is tot nu toe steeds uitgegaan van het kind. Hoe zit het echter met de volwassenen? Hoe ervaren zij het lichamenlijk contact met kinderen? Wat betekent dat contact voor hen? Met deze vragen komen we op een onontgonnen terrein; daar is, uitgezonderd wanneer het om ekstreme zaken gaat zoals seksueel misbruik, vrijwel nog niets over geschreven. Dat gebrek aan informatie was ook één van de redenen om met de groepsleiders te gaan praten.

De groepsleiders vinden de lichamenlijke kontakten met de kinderen ook voor zichzelf van belang. Ze geven hen een zekere bevrediging, een gevoel van warmte. Die kontakten doen hen goed, en ook van hun kant is er een behoefte om intimiteit met het kind te ervaren. 'Een prettige, ontspannende spanning', zegt Frits, terwijl het voor Gerda om 'een voller gevoel dan opwinding' gaat. Zonder die gevoelens zou het werk voor haar veel minder leuk zijn. Net als op geestelijk niveau verwacht ze op lichamenlijk niveau soms ook wat terug van het kind. Voor haarzelf zijn de gevoelens die Gerda in de lichamenlijke kontakten met de kinderen beleeft, niet problematisch. Maar omdat het om een sterk persoonlijke ervaring gaat, vindt ze het wel eens moeilijk om er met anderen over te praten; ze kan er verlegen van worden. Frits geven die kontakten een warm gevoel, een gevoel van 'wij samen'. Voor Yvonne zijn het belangrijke momenten in de zee van momenten in het werk die vaak toch al negatief uitvallen. Die kontakten doen haar ontdekken dat niet alleen volwassenen erotisch belangrijk voor haar zijn en geven haar de kans om zich gelijkwaardig met haar meiden te voelen, zegt ze.

Wat de groepsleiders wel voor de kinderen noemen maar niet

voor zichzelf, is: bevestigd worden. Ook voor hen kan dit een belangrijke rol spelen. De afhankelijkheid en misschien ook afhankelijkheid die ze in de lichamelijke contacten ervaren kan hen het gevoel geven 'Ik beteken wat voor het kind, het kind heeft mij nodig'.

Montagu vindt het erg belangrijk dat volwassenen aan de lichamelijke contacten met kinderen zelf ook plezier beleven. Als dat niet het geval was zou volgens hem aanraking van het kind niet of veel minder voorkomen. De tastzin van het kind zou minder geprikkeld worden en dat zou volgens hem desastreus zijn²⁷. Opvallend is dat de groepsleiders zeggen dat het lichamenlijk contact ook plezierig is, omdat ze merken dat het kind het zelf ook prettig vindt en er plezier aan beleeft.

Wanneer gesproken wordt over lichamelijke in de omgang met kinderen lijkt het me noodzakelijk om niet te doen alsof dat alleen voor kinderen belangrijk is. Die contacten zijn ook voor volwassenen van betekenis en ook zij hebben daar op de een of andere manier behoefte aan. Het is goed dat te herkennen.

Meer lichamelijke intimiteit

De groepsleiders zouden in het lichamenlijk contact met de kinderen verder willen gaan dan ze in feite doen. Wat ze precies zouden willen blijft een beetje vaag. Dat zal aan de interviewer liggen maar ook aan de aard van het onderwerp en de ongebruikelijkheid om erover te spreken. Genoemd worden: het samen op of in bed liggen, samen slapen of in bad gaan, en minder problematisch met naaktheid omgaan. De groeps werkers geven verschillende redenen aan waarom ze intiemer met de kinderen willen omgaan. Die redenen hebben met de kinderen en met henzelf te maken. Wat haarzelf betreft noemt Yvonne bijvoorbeeld de lijfelijke warmte die ze zou kunnen geven en ontvangen wanneer ze met één van haar meiden lijfelijk tegen elkaar zou liggen. Gerda zou niet alleen maar omdat het goed voor de kinderen is, maar ook voor haar eigen plezierige gevoelens verder willen gaan. Als ze zelf die plezierige gevoelens niet zou hebben, zou een andere manier van omgaan volgens haar naar de kinderen toe ook weinig overtuigend zijn. Ook Ben zegt dat het heel fijn zou kunnen zijn, 'dat het dingen zou kunnen verrijken'. Dat geldt ook voor Frits, maar bij hem gaat het dan vooral om zijn eigen beleving: zijn plezier is het ontdekken van de mogelijkheden op lichamenlijk gebied en het vrijer worden om daarvan te genieten. Voor Paul gaat het om dingen die 'wel goed' voor hem zouden zijn.

Niet alleen voor henzelf maar ook voor de kinderen zou een intiemere lichamelijke omgang niet ongewenst zijn. Je zou een kind meer warmte kunnen geven, zegt Yvonne; door bijvoorbeeld bij je te slapen zou het kind zich in moeilijke situaties veiliger kunnen voelen. Voor Gerda zou het de lichamelijke basis die noodzakelijk is om op geestelijk niveau contact met het kind te hebben, kunnen versterken.

Andere argumenten hebben te maken met hoe kinderen later met hun lichaam en met seksualiteit omgaan. Yvonne zou door intiemer contact haar meiden een positieve houding ten opzichte van hun lichaam willen bijbrengen, laten zien 'dat hun lijf er niet alleen voor is om mee te neuken', en dat je er ook op andere manieren van kunt genieten. Hoewel ze als lesbienne aan de ene kant kwetsbaarder is dan haar kollega-groepsleidsters, denkt ze dat ze daardoor aan de andere kant echter ook beter in staat is om waardering ten opzichte van het lichaam van het meisje over te brengen. In tegenstelling tot bij haar mannelijke kollega's zouden deze meisjes zich daarbij ook niet onveilig gaan voelen.

Voor de jongens in zijn groep geeft Paul als reden: het zou een goede ervaring voor ze zijn om te ontdekken dat er meer plezierige vormen van lichamen met elkaar omgaan zijn dan het op een bepaalde leeftijd alleen nog maar toegestane slaan, schoppen en stoeien.

Lex noemt het ontdekken van lichamelijke en seksuele mogelijkheden. Kinderen hebben volgens hem het recht om te ontdekken welke mogelijkheden hun lijf biedt. Indien hij daarbij kan helpen dan is dat voor hem geen probleem, dat is eerder een manier om seksueel gedrag en het gebeuren er omheen voor het kind niet zo angstig te maken. Wel moet je kinderen volgens hem leren dat seksueel gedrag in sommige situaties minder gepast is, maar het is 'onzin om te doen alsof het vies is'.

Ook Frits zou kinderen schroom op het gebied van lichamen willen besparen, leren dat het heel gewoon en ook heel prettig kan zijn. Gerda zou het plezierige en het vanzelfsprekende van lichamen aan kinderen willen overdragen. Ze zou de schuldgevoelens die zij heeft gehad ten opzichte van seksualiteit willen voorkomen. Kijkend naar vroeger ging het volgens haar toen verkeerd: aan de ene kant werd seksualiteit opgehemeld en aan de andere kant werd elke ervaring je onthouden, zodat je op het grote moment in de eerste huwelijksnacht je er op geen enkele manier mee uit de voeten kon. Zij vindt het dan ook belangrijk dat kinderen leren hun eigen wensen kenbaar te maken. Verder zou ze met haar gedrag willen bevorderen dat stereotiepe verwachtingen

gen die mensen ten opzichte van vrouwen, mannen en kinderen hebben, zouden worden doorbroken.

*Grenzen bij de lichamelijke omgang:
leeftijd, geslacht en seksualiteit*

De geïnterviewde groepswerkers zouden allen op intiemere wijze met de kinderen willen omgaan, zowel voor henzelf als voor de kinderen. Toch gebeurt dat niet, en dat komt doordat ze in hun lichamelijke omgang met de kinderen van verschillende kanten grenzen ervaren. Die grenzen komen vanuit de kinderen, de kollega's en de ouders, maar ook vanuit henzelf. Die grenzen hebben onder andere te maken met de betekenissen die aan verschillende vormen van lichamelijk contact worden gegeven door het kind, de oudere zèlf en door buitenstaanders, en met normen die aan die betekenissen gekoppeld zijn. Het gaat hierbij niet altijd om duidelijke grenzen. Die grenzen zijn er wel, maar waar ze precies liggen is vaak een beetje vaag. Dat is één van de redenen waarom lichamelijke omgang met de kinderen voor de groepsleiders zo'n onzeker en netelig gebied is. Afgezien van beperkende grenzen die de groepswerkers onwenselijk achten, zijn er natuurlijk ook grenzen waarvan men vindt dat die ook niet overschreden behoren te worden.

Om te beginnen zijn de betekenissen die mensen aan lichamelijk contact geven en daarmee ook de grenzen, seksegebonden. Mannen lijken lichamelijk contact sneller dan vrouwen met seksuele opwinding te associëren, terwijl vrouwen lichamelijk contact gemakkelijker los kunnen zien van seksualiteit en seksuele gevoelens²⁸. Deze tegenstelling kan er volgens Hollender²⁹ toe leiden dat vrouwen seksuele kontakten niet zozeer aangaan vanuit seksuele interesse, maar vanuit een zoeken naar bevrediging van de behoefte om aangeraakt te worden³⁰. Als verklaring voor gegevens in een ander onderzoek wordt geopperd dat mannen, wanneer zij door vrouwen worden aangeraakt geneigd zijn dat te interpreteren als: zij wil mij domineren. Wanneer vrouwen daarentegen aangeraakt worden door mannen, denken zij: hij vindt me aardig of aantrekkelijk³¹.

Sekseverschillen spelen ook door in de omgang tussen volwassenen en kinderen. Zo wordt in een onderzoek gevonden dat volgens beide ouders het meestal de moeder was die fysieke affektie toonde of zich emotioneel expressief uitte naar

het kind toe³². Er is ook een onderscheid naar de kinderen toe: meisjes ontvangen meer duidelijk aanwijsbare affektie dan jongens³³. Dochters worden meer aangehaald als zonen. Deze verschillen doen zich echter al voor wanneer deze jongens en meisjes nog baby's zijn³⁴. Zoals we al gezien hebben bestaat er ook een relatie tussen veel aangeraakt worden en zichzelf aantrekkelijk vinden. Deze verschillen kunnen ertoe leiden dat aanraking voor vrouwen later een belangrijkere dimensie is dan voor mannen. In tegenstelling tot mannen die meer op visuele prikkels reageren, zijn voor vrouwen tactiele prikkels belangrijker om seksueel opgewonden te raken. De verklaring voor deze verschillen wordt vaak gezocht in genetische aanleg, culturele invloeden lijken echter ook een belangrijke rol te spelen³⁵.

Grenzen vanuit de kinderen: leeftijd en geslacht

Geslacht, en dan vooral in verband met leeftijd, blijkt ook een rol te spelen in de grenzen die de geïnterviewde groepsopvoeders wat de lichamelijke omgang betreft vanuit de kinderen ervaren. Wanneer de kinderen ouder worden komen de grenzen die bepalen welke lichamelijke intimiteit nog is toegestaan minder ruim te liggen. Lichamelijk contact wordt dan minder vanzelfsprekend. Oudere jongens vinden het zelf niet meer prettig, zegt Ben, ze voelen zich daar te groot voor. Als volwassene ga je je dan volgens hem ook terughoudender opstellen. Het is echter de vraag of oudere jongens lichamelijk contact werkelijk niet prettig meer vinden. Niet uitgesloten is dat de sociale normen zoals die onder de jongens in de groep heersen, hier doorklinken. Frappant is in dit verband wat in een onderzoek bij tien- tot vijftienjarige kinderen wordt gevonden: 89% van deze kinderen zegt knuffelen een belangrijke eigenschap van ouders te vinden, terwijl maar 51% zegt werkelijk geknuffeld te worden³⁶.

Volgens Paul verdwijnt de behoefte aan lichamelijk contact ook niet als jongens ouder worden, maar wordt die in de relatie met een mannelijke groepsleider anders geuit, en wel op een manier die binnen de normen van de groep wel is toegestaan: vechten en stoeien³⁷. Vermoedelijk dringt op dat moment het besef door van wat over het algemeen als mannelijk en vrouwelijk wordt gezien en dat het afwijken van je geslachtsrol met name voor mannen met een hoge prijs betaald wordt. Kwetsbaarheid, emoties, seksualiteit, het uiten van je

gevoelens zijn tekenen van vrouwelijkheid en moeten door mannen vermeden worden. Dat geldt in het bijzonder voor intimiteit met andere mannen, want kwetsbaarheid ten opzichte van een konkurrent kan er toe leiden dat hij misbruik van je maakt of het kan wijzen op verwijfdheid of homoseksualiteit³⁸. Ten aanzien van de vrouwelijke groepsleiding staan de oudere jongens volgens Paul zichzelf meer ruimte toe. Dat komt waarschijnlijk doordat zorg en affektie juist als een kenmerkend bestanddeel van de vrouwenrol gezien worden.

Ook Yvonne merkt op dat de meisjes in haar groep op de mannelijke groepsleiding anders reageren dan op de vrouwelijke. Bij de laatste zijn ze 'liever', terwijl ze ten opzichte van de mannelijke leiders eerder stoer zijn. Het is best mogelijk dat te lief en aanhalig contact met mannen door de andere meisjes als 'seksueel' geïnterpreteerd zou kunnen worden en dat het daarom taboe is. Lichamelijk contact kan dan alleen plaatsvinden op een manier die duidelijk niet-seksueel is. Volgens Paul bestaat er ook een kans dat oudere jongens bepaalde lichamelijke contacten als 'homoseksueel' zullen labelen, en een zwaardere beschuldiging lijkt niet denkbaar. Toen twee jongens in zijn groep seksueel contact hadden gehad, werden ze direkt als 'homo's' bestempeld.

Het omgekeerde komt echter ook voor: de wat oudere meisjes gaan bij Yvonne op een manier met elkaar om die je als buitenstaander 'lesbisch' zou kunnen noemen. Zelf ervaren die meisjes dat volgens haar echter niet zo. Wanneer hun gedrag wel zo benoemd zou worden, zou er onmiddellijk een eind aan komen, want 'lesbisch is maar vies'. In de groep staan de meiden zichzelf weinig intimiteit met de groepsleiding toe, omdat ze zich volgens Yvonne dan kwetsbaar zouden moeten opstellen. In het contact met haar wordt affektie dan op een verkapte manier geuit: door haar rug en nek te masseren. Op momenten waarin het meisje alleen is met de groepsleidster wordt affektie openlijker geuit, en dan blijkt wel degelijk dat ze 'een stukje warmte' in dat contact verlangen. Eenmaal in de groep remmen de meisjes volgens Yvonne elkaar weer af. Doordat ze er op zullen worden aangekeken voelen de meiden in haar groep op een gegeven moment wel aan wanneer bepaalde grenzen overschreden worden.

In de groep kunnen lichamelijke contacten voorkomen die in de beleving van het kind afwijken van de normen thuis. Kinderen zullen dat gauw vreemd vinden, zegt Frits. Maar zoals

in sommige interviews duidelijk wordt kan van de normen die in de groep heersen ook een faciliterende werking uitgaan. Wanneer kinderen in de lichamelijke omgang een zekere gêne ervaren, gaat dat volgens Gerda voorbij wanneer zij merken dat andere kinderen en de volwassenen in de groep die omgang vanzelfsprekend vinden. De kinderen maken de groepsleiding wel terughoudend wanneer het om intiemere vormen van lichamelijk contact gaat, omdat onvoorspelbaar is wat het voor het kind betekenen zal, en hoe hij erop zal reageren. Zo weet Paul niet wat kinderen zullen denken en voelen en daarom is hij voorzichtiger in het lijfelijke contact met de kinderen. Wat doet het kind ermee, vraagt Ben zich af, en hij verwacht dat er wel eens dingen zouden kunnen gaan gebeuren die hij niet langer onder controle heeft. Je kan er in uitgespeeld worden zegt hij; er kunnen praatjes van komen, en kinderen kunnen met verhalen naar hun ouders gaan. Frits houdt er rekening mee dat kinderen gezien hun voorgeschiedenis bepaalde gedragingen op lichamelijk en seksueel gebied wel eens anders kunnen interpreteren of anders ervaren dan ze werkelijk zijn³⁹. Dat zou dan problemen kunnen geven. Yvonne zegt dat meer intiem gedrag met de meiden haar kwetsbaarder zou doen voelen, ze kunnen je daar later op pakken. Dat is natuurlijk zeker het geval zolang je zelf onzeker bent over je gedrag. Met jongens zou Yvonne het nog moeilijker vinden: wat zouden die gaan verwachten, vraagt ze zich af, zouden ze dan met je willen 'neuken'?

Het etiket 'seksualiteit'

Uit de laatste voorbeelden blijkt dat er iets bijzonders aan de hand is wanneer bepaalde lichamelijke contacten voor kinderen een seksuele betekenis krijgen, of door hen of door de buitenwereld op de een of andere manier met 'seksualiteit' geassocieerd worden. Het lichamelijk contact dat aanvankelijk vanzelfsprekend en akseptabel was, krijgt opeens een lading die het daarvoor niet had. Door het etiket 'seks' wordt het opeens taboe voor het kind⁴⁰.

Wanneer het om 'seksualiteit' gaat wordt bijzonder duidelijk dat betekenissen die volwassenen geven aan lichamelijke contacten met kinderen niet altijd identiek hoeven te zijn aan de betekenissen die dergelijke contacten voor kinderen zelf hebben. Bepaalde initiatieven van kinderen kunnen door volwassenen als erotisch of seksueel worden ervaren, zonder dat

dat voor het kind ook een dergelijk initiatief is, zonder dat hij uit is op erotisch of seksueel contact. Zo vertelt Frits bijvoorbeeld over een jongen die geaaid wil worden, wat soms 'wat seksueler' is. Voor het kind gebeurt dat volgens Frits gedachteloos, maar als volwassene weet je wel beter. Ook Lex merkt op dat een heleboel gedrag dat wij als volwassenen als seksueel beschouwen, door de kinderen zelf niet zo wordt ervaren. Daardoor is het volgens hem ook mogelijk om bij jonge kinderen veel ongeremd 'seksueel' gedrag waar te nemen.

Vaststellen of er op een bepaald moment nu sprake is van 'seksualiteit' is geen woordspelletje. Belangrijk is om in te zien dat volwassenen geleerd hebben dat bepaalde lichamelijke aanrakingen onder de noemer 'seksualiteit' vallen. Die aanrakingen krijgen daardoor opeens een sterkere lading en worden op het moment dat ze als seksualiteit beschouwd worden strenger genormeerd. Jonge kinderen geven die betekenis nog niet aan lichamelijke contacten, zodat bij hen die geladenheid en sterkere normering ook nog geen rol spelen. Ze leren dat in etappes.

Verschil in betekenisgeving kan zich voordoen wanneer een kind naar de borsten van een vrouw of in het kruis van een man grijpt, situaties waar Yvonne en Ben over vertellen. Hoewel je als volwassene misschien geneigd bent om dat als een seksuele handeling te zien, hoeft dat door het kind niet als zodanig bedoeld te zijn of ervaren te worden. Volgens Ben kan zoiets in een reflex gebeuren.

Op een gegeven moment kunnen kinderen leren dat bepaalde aanrakingen of gedragingen in de ogen van volwassenen een bijzondere betekenis hebben, zonder dat ze zelf nu precies weten wat er zo bijzonder aan is. Ze gaan dan inzien dat het voor volwassenen uitmaakt waar ze aangeraakt worden, en dat ze op bepaalde plaatsen diep (aan)geraakt kunnen worden. Wanneer een kind dan in je kruis grijpt kan dat gedrag bedoeld zijn om de ander te provoceren, uit te proberen of te kwetsen. Kinderen kunnen, zoals Gerda vertelt, volwassenen op het gebied van seksualiteit ook provoceren door bepaalde toespelingen of 'neukbewegingen' te maken. Zolang volwassenen daar dan geschokt op reageren heeft het kind weer zijn plezier en wordt hij bevestigd in zijn vermoeden dat er iets bijzonders aan de hand is.

Frits en Ben vertellen weer over een andere situatie, waarin een meisje, in overeenstemming met de traditionele vrouwenrol, met haarzelf koketeert en zich als lustobject presenteert.

Terwijl Ben zegt dat het gedrag van het meisje hem wel als zodanig kan aanspreken, gaat het vanuit het meisje gezien niet om 'echte' erotische toenadering. Frits zegt dan ook dat het ook op een onplezierige manier kan overkomen. Beiden zien het als een provocatie: 'Hoe zal hij daar op ingaan'. Het is voor hen onduidelijk wat het meisje zou doen wanneer ze daar als volwassenen op in zouden gaan. Frits acht het risico niet klein dat hij dan wordt uitgescholden voor 'ouwe viezerik', of dat hij erin 'uitgespeeld' wordt.

Ook de nieuwsgierigheid van kinderen naar hoe een volwassen lichaam eruit ziet, kan door volwassenen als seksueel worden ervaren, terwijl dat voor kinderen die betekenis niet heeft⁴¹. Ben, Gerda en Lex vertellen over dergelijke situaties. 'Of je grote of kleine borsten hebt, je buik plat of hol is', dat willen sommige kinderen weten, vertelt Gerda. Kinderen zijn nieuwsgierig of de groepsleider samenwoont, getrouwd is, 'het doet', maar volgens Lex ook naar hoe een stijve pik eruit ziet⁴². 'Ze willen alles voelen' zegt hij 'je pik vasthouden'. In de vorm van spelletjes laat hij dat ook toe en dat is volgens hem voor de kinderen 'een heel stuk ontdekking'. Volgens Lex gaat het in de blote, lichamelijke contacten die hij met de kinderen heeft echter niet alleen om nieuwsgierigheid. Kinderen vinden het spannend, maar ze zijn ook uit op 'het fijne gevoel', ze vinden het lekker. Daarnaast vinden kinderen in die contacten volgens hem ook een vorm van zelfbevestiging: 'toch iemand die van me houdt'. Ook al hebben dergelijke contacten in de ogen van buitenstaanders iets onontkoombaars seksueels, daarmee is niet gezegd dat kinderen daar ook een identieke 'seksuele' betekenis aan geven en die contacten ook beleven zoals volwassenen die beleven⁴³.

Welke betekenis kinderen er ook aan geven, de groepsopvoeders herkennen wel dat kinderen aan hun eigen lichaam en dat van anderen plezier kunnen beleven. Dat wordt ook bedoeld wanneer de groepsopvoeders zeggen dat kinderen seksuele gevoelens hebben. Voor Frits is kinderseksualiteit zoals volwassen seksualiteit eigenlijk zou moeten zijn. Die volwassen seksualiteit zit volgens hem vol met frustraties, gevangen in heterokodes, wat daarin ontbreekt is openheid, spontaniteit en eerlijkheid. Kinderen zijn volgens hem dan ook veel ontvankelijker voor aanraking dan volwassenen. Het gevaar bestaat om de kinderlijke manier van omgaan met en beleving van seksualiteit te idealiseren. Niet vergeten moet worden dat kinderen aanvankelijk alleen van hun eigen, niet altijd liefde-

volle, verlangens en behoeften uitgaan, zonder zich te bekommeren om wat hun gedrag voor anderen kan betekenen. Anderzijds kunnen ook kinderen wanneer zij ouder worden leren dat seksualiteit kan worden ingezet om andere beloningen te krijgen.

*Grenzen vanuit de omgeving:
ouders en andere groepswerkers*

De grenzen die groepswerkers in de lichamelijke omgang met de kinderen ervaren hebben volgens hen niet alleen met de kinderen in de groep te maken, maar ook met de ouders van de kinderen. Het zijn andermans kinderen, zegt Ben, dus je gedraagt je verantwoordelijker. Dat speelt sterker naarmate de band tussen de ouders en het tehuis nauwer is, naarmate men afhankelijker is van de ouders, of meer verantwoording ten aanzien van ouders moet worden afgelegd. De setting waarin men werkt of de 'soort' kinderen waarmee men werkt speelt zodoende ook een rol.

De meeste kinderen waar de geïnterviewde groepswerkers mee werken gaan weer terug naar het gezin waar ze vandaan komen. Als dat niet het geval is, is er meer ruimte in de inrichting om eigen normen en waarden te ontwikkelen, ook op het gebied van de lichamelijke omgang. Frits vertelt over zijn ervaring met het werken met zwakzinnige kinderen. Daar werd met lichamelijke en naaktheid veel spontaner omgegaan. Het gaat er natuurlijk niet alleen om dat de kinderen waar hij nu mee werkt weer terug naar hun ouderlijk huis gaan. Ze worden ook geacht om, voor zover dat mogelijk is, deugd-zame burgers te worden, die zich naar algemeen heersende regels weten te gedragen.

Wanneer de kinderen niet in de inrichting verblijven, maar 's avonds naar huis gaan, werken de normen en waarden van de ouders, volgens Paul sterker door. Ook wanneer het kind vrijwillig door de ouders en niet via een uitspraak van de rechter geplaatst is, zal men meer rekening houden met de normen en waarden van de ouders. Door een sterke afwijking van die normen en waarden kun je de plaatsing van het kind op het spel zetten, en dat is 'linke soep' volgens Ben. Dat geldt des te sterker wanneer tehuizen hun best moeten doen om hun plaatsen zoveel mogelijk bezet te krijgen en te houden. Kwetsbaarheid ten opzichte van de ouders wordt door homoseksuele groepswerkers nog sterker ervaren.

Sommige groepsworkers vinden het voor het kind van belang dat er een zekere continuïteit is in de normen en waarden zoals die thuis en in de groep gelden. Lex betwijfelt dat. Thuis hebben 'zijn' kinderen vaak zekerheid en veiligheid moeten ontberen. Voor sommige kinderen is het dan ook 'een soort bevrijding' om in het tehuis geplaatst te worden. Op zijn werk ervaren die kinderen die zekerheid en veiligheid wel en dan is continuïteit wat waarden en normen betreft volgens hem niet zo belangrijk. Praktisch betekent dat voor hem een grote mate van openheid rond lichamelijke en seksualiteit. Hoewel hij weet dat de ouders van de kinderen waarmee hij werkt 'echte seks' niet zullen pikken, sluit hij, onder bepaalde voorwaarden ook seksueel contact met een van de kinderen niet uit. Om niet al te grote risico's te lopen past hij er daarbij wel op om welk kind en om welke ouders het gaat.

Verschillen in normen en waarden bij de kinderen thuis en in het internaat zullen meestal aanwezig zijn, en niet alleen als het gaat om de lichamelijke omgang tussen kinderen en groepsopvoeders. Terwijl er ouders zijn die er moeite mee hebben dat groepsleiders en hun kind elkaar kussen, is het voor anderen een probleem dat hun kind met een ander kind 'homoseksueel' contact heeft gehad. Ben vertelt dat met de groepsleiding onderling bepaalde onderwerpen wel te bespreken vallen; met de ouders kan dat niet altijd, omdat ze daar heel anders over denken. Verschillen in waarden en normen kunnen er inderdaad toe leiden dat ouders hun kind uit het tehuis weghalen; Lex vertelt dat hij heeft meegemaakt dat ouders zeiden: 'Het lijkt hier wel een sekshuis'⁴⁴.

Onduidelijke normen van andere groepsworkers

Wanneer een volwassene en een kind elkaar aanraken hebben ze niet alleen te maken met hun eigen normen, maar ook met de normen die in hun directe omgeving gelden. Ook wanneer ze besluiten om zich niets van die normen aan te trekken zullen ze in hun beleving vaak toch doorspelen.

Voor de groepsleiders spelen naast de normen van de kinderen zelf en hun ouders ook de normen van hun kollega's, de andere groepsleiders een rol. Vrijwel alle geïnterviewden ervaren de normen die zij denken dat hun kollega's hebben, als beperkend. Wanneer een intiemer lichamenlijk contact met de kinderen gewenst wordt, lijken de andere groepsleiders dan ook één van de eerste hindernissen te vormen.

Groepsleiders hoeven niet altijd dezelfde normen te hebben met betrekking tot lichamelijke contacten met de kinderen⁴⁵. Frits, die in zijn vorige baan bij zwakzinnigen veel vrijer in de omgang was en dat thuis met zijn eigen kinderen nog is, wijst op de afwijkende normen van zijn kollega's en de beperkende invloed die die normen op hem hebben. Voor Frits die met grenzen van zijn kollega's geconfronteerd wordt, is enigszins duidelijk wat wel en niet kan. Over het algemeen is dat echter niet zo duidelijk, en weet men niet van elkaar waar men vindt dat de grenzen liggen. Bepaalde vormen van lichamelijk contact mogen zeker niet. Maar waar de grens precies ligt blijft in de lucht hangen. Dat brengt onzekerheid met zich mee. Maar daardoor gaat men lichamelijke contacten met de kinderen ook voor elkaar verbergen. De lichamelijke contacten krijgen daardoor ook iets heimelijks. In zijn begeleiding van een team groepsworkers stelde Gieles⁴⁶ vast dat momenten van persoonlijke warmte in de omgang met de kinderen wel voorkwamen, maar dat men dat niet van elkaar wist; men vertelde het niet tegen elkaar en het werd ook niet in het logboek opgeschreven. Dergelijke momenten bleken vaker voor te komen wanneer de groepsleider alleen in dienst was; als er één andere groepsleider was begon het taboe al te werken. Ten opzichte van anderen ging het vooral over het succes en de mislukkingen in de rol van oppasser en ordehandhaver. Toen men samen ontdekte hoe dit in elkaar stak, was dit 'verrassend en bevrijdend'.

Onzekerheid over interpretaties door anderen

Het is echter niet alleen een kwestie van onduidelijkheid van normen die mensen op dit gebied onzeker ten opzichte van elkaar maakt. Normen hangen ook samen met hoe gedrag geïnterpreteerd wordt, wat men erachter zoekt of welke betekenis er aan gehecht wordt. Wanneer twee mensen elkaar aanraken hebben ze zodoende niet alleen te maken met de betekenis die zij zelf aan dat de contact hechten, maar ook met hoe anderen dat gedrag zien, of de betekenis die buitenstaanders aan dat gedrag toekennen.

De betekenis die aan lichamelijk contact wordt toegekend en daarmee de 'toelaatbaarheid' van dat gedrag, hangt samen met de situatie waarin dat contact plaatsvindt. Het aanraken van bepaalde lichaamsdelen kan bij het wassen van de kinderen volslagen vanzelfsprekend en akseptabel zijn, terwijl

wanneer dat in een andere kontekst gebeurt omstanders op z'n minst hun voorhoofd zullen fronsen. Zolang het functioneel is, is er geen probleem, maar het aanraken van geslachtsdelen in een affektieve kontekst is taboe.

Ook hier spelen stereotiepe voorstellingen over mannen en vrouwen een rol. Heel duidelijk wordt dat wanneer je kijkt naar het verschil in reacties van mensen wanneer zij zien dat een vreemde vrouw of een vreemde man een kind aanhaalt. Terwijl men in het gedrag van de vrouw vriendelijkheid en moederlijkheid ziet, loopt de man een grote kans uitgemaakt te worden voor smeerlap of pedofiel. Vandaag de dag weten ook kinderen dat etiket al met onderscheid te hanteren.

In het laatste geval ziet men vaak meer dan er is. Hoe buitenstaanders lichamelijk contact interpreteren hoeft in ieder geval niet altijd samen te vallen met hoe de betrokken personen dat contact zelf interpreteren. Op zich is dat niet zo vreemd. Terwijl buitenstaanders alleen de buitenkant zien, beschikken de betrokkenen zelf over meer informatie: zij kennen vaak hun eigen intenties, en alleen zij ervaren de sensaties en de belevingen die zich daarbij voordoen.

In de interviews valt op dat de groepsopvoeders onzeker zijn over hoe de anderen een eventuele grotere intimiteit met de kinderen zullen interpreteren. De lichamelijke omgang met de kinderen blijkt een terrein waarop de groepsleiders zich ten opzichte van elkaar kwetsbaar voelen en waarop men het gevaar loopt verdachtmakingen naar het hoofd te krijgen. 'Wat zullen anderen denken', vraagt Gerda zich af als ze in de groep heersende grenzen zou overschrijden. Ze is bang om door anderen 'betrapt' te worden. Anderen zullen het misschien overdreven vinden, of zich afvragen of het wel nodig is en het niet veel meer iets voor Gerda zelf is. Een dergelijke reactie verwacht ook Frits wanneer hij zijn intiemere omgang met de kinderen als voorbeeld met de anderen zou willen bespreken. Yvonne verwacht dat wanneer ze zichzelf intiemer lichamelijk contact met de kinderen zou toestaan, anderen zullen zeggen 'Wat ben je toch op een sensuele of seksuele toer'. Ze is bang dat een intiemere lichamelijke omgang met de meiden door de anderen sneller als 'seksualiteit' gezien zal worden, terwijl daar voor haarzelf geen sprake van is.

Wat soms in seksuele zin betekenisvol is voor een buitenstaander hoeft dat geenszins te zijn voor de betrokkenen die noch seksuele intenties noch seksuele gevoelens ervaren⁴⁷. Toch is het niet vreemd dat buitenstaanders lichamelijk kon-

takt, wanneer dat tenminste niet plaatsvindt in een functionele kontekst zoals bij het wassen, met seksualiteit associëren. Mensen raken elkaar volgens Montagu voornamelijk aan in een seksuele kontekst⁴⁸; aangezien aanraken grotendeels beperkt is tot en geassocieerd is met sex leidt elkaar aanraken buiten die seksuele kontekst vooral tot verwarring. Dat lichamelijke contact nogal eens verward wordt met seksueel contact, zou ook een van de redenen zijn waarom mensen elkaar weinig aanraken⁴⁹.

Misverstanden over intenties van waaruit mensen lichamen contact hebben kunnen vervelende gevolgen hebben. 'Iedereen' schrijft Davis over personen die in een residentiële setting werken, 'die contact maakt of te dicht bij durft te komen, kan het slachtoffer worden van de impliciete of de expliciete labelling die zich dan voordoet, zelfs in die mate dat men het etiket 'krimineel' opgeplakt krijgt'⁵⁰. Brongersma schrijft dan ook: 'Een jeugdleider die een kind knuffelt staat met een been in de gevangenis'⁵¹.

De kwetsbaarheid voor interpretaties van anderen wordt door de homoseksuele groepsleiders als groter ervaren. Zij zijn meer bezorgd wat anderen zullen vinden wanneer ze in de lichamelijke omgang verder zouden gaan dan ze nu doen. Voor Paul verminderde de aanvaarding van zijn homoseksualiteit die kwetsbaarheid. Hij werd minder argwanend over wat er zou kunnen gebeuren en had minder behoefte om lijfelijke contact met de kinderen af te houden. Yvonne realiseert zich in dit verband dat ze zich aanpast aan wat de anderen van haar verwachten. Ze gedraagt zich volgens 'beperkende heteronormen', volgens welke wederzijds lichamen plezier thuisheert in de huwelijksrelatie; op die manier mag je niet met kinderen omgaan.

De onduidelijkheid over elkaars normen en de onzekerheid over de interpretaties van het gedrag door anderen, de kwetsbaarheid en de angst die dat met zich mee brengt, zijn niet bevorderlijk voor spontaniteit in de lichamelijke omgang met de kinderen en staan een door de geïnterviewden gewenste intiemere omgang in de weg. Daarnaast wordt een open discussie over de eigen gevoelens, een belangrijk aspect van de pedagogische omgang, onmogelijk⁵². Over zijn vorige werk vertelt Ben dat doordat men elkaar daar van onzuivere bedoelingen betichtte, iedereen zichzelf ging beschermen en er een klimaat ontstond waar lichamelijke kontakten veel minder voorkwamen. Een dergelijke situatie heeft natuurlijk niet al-

leen invloed op het daadwerkelijk voorkomen van lichamelijk contact. Het beïnvloedt ook de manier waarop verlangens en ervaringen rond lichamelijkheid beleefd worden. Deze krijgen iets heimelijks en men moet zich er schuldig over voelen⁵³.

Een dergelijke sfeer kan om verschillende redenen ontstaan. Het kan zijn dat groepsleiders bezorgd zijn dat bepaalde grenzen worden overschreden, grenzen die aangeven wat normaal is, hoe het hoort of grenzen die te maken hebben met wat (men denkt dat) goed of gezond is voor kinderen en daarom verantwoord is. Het is natuurlijk ook niet uitgesloten dat men door een grotere vrijheid op lichamelijk gebied meer risico loopt om problemen met de buitenwereld te krijgen. Het kan ook zijn dat men vindt dat je er als groepsleider primair voor de kinderen bent en dingen die je zelf plezierig vindt daarom uit den boze zijn. Of men is bang dat wanneer het eigen plezier van de groepsleider een rol gaat spelen dat wel eens ten koste van de kinderen kan gaan. Het kan natuurlijk ook afgunst zijn of angst dat door de grotere intimiteit van de ander met het kind tussen hen een hechtere band zal ontstaan, die ten koste kan gaan van de eigen verhouding met het kind. Intimiteit wordt dan ingezet in de strijd om de gunst van het kind.

De invloed van andere groepsleiders moet niet verabsoluteerd worden. De geïnterviewde groepsleiders komen weliswaar niet uit het zelfde team, maar het valt te verwachten dat er binnen teams vaak meerdere groepswerkers zijn die een intiemere omgang voorstaan. Zolang deze wensen niet worden uitgesproken blijft het beperkende klimaat ongewijzigd, terwijl de beperkende normen van de anderen gebruikt kunnen worden om de eigen onzekerheid over het uiten van deze verlangens te verbergen.

De invloed van het behandelingsplan

Naast de andere groepswerkers zijn er nog andere factoren die de mogelijkheden tot lichamelijke intimiteit met de kinderen beperken. Bijna alle geïnterviewden werken in een setting waarin kinderen voor bepaalde gedragsproblemen 'behandeld' worden. Dat gebeurt dan meestal volgens een behandelingsplan, dat door de groepsleiders en andere deskundigen voor een bepaald kind wordt opgesteld. Dat behandelingsplan schrijft voor hoe de groepsleiding met specifieke kinderen om moet gaan. Volgens Ben, Frits en Yvonne werkt dat behande-

lingsplan ook belemmerend voor een intiemere lichamelijk omgang met de kinderen, terwijl hen een dergelijke omgang wel beter lijkt. Gerda vertelt dat dat behandelingsplan ook voor kinderen onderling gevolgen heeft. Door de sterke structurering van de leefwereld van de kinderen wordt volgens haar de ruimte bedreigd voor kinderen om onderling seksuele spelletjes te doen en lichamelijk plezierige gevoelens te ontdekken en te verkennen. Gieles wijst er in dit verband op dat uitgaan van de 'gestoordheid' van kinderen een kontaktbelemmerend effect heeft, en werkt als een zichzelf waarmakende voorspelling. Dat geldt ook voor de opvatting dat kinderen structuur nodig hebben. Kinderen voelen zich daar volgens hem echter niet veilig bij; dat doen ze wel bij mensen met wie ze kontakt hebben. Lichamelijkheid kan daarbij een belangrijke rol spelen⁵⁴.

Een belangrijke bron van beperkingen wat een intiemere lichamelijke omgang met de kinderen betreft is tenslotte de groepsopvoeder zelf.

De groepswerker zelf: grenzen en mogelijkheden

De geïnterviewden vinden de grenzen die zij vanuit hun collega's en verdere omgeving ervaren ongewenst en eigenlijk ook niet nodig. Niet de omgeving, maar het kind zelf zou moeten bepalen hoever hij in dat lichamelijke kontakt wil gaan, zegt Gerda. Volgens Frits zou intiemer lichamelijk kontakt eigenlijk ook geen problemen op hoeven te leveren: het gebeurt geleidelijk en in de kontekst van een goede relatie. Wanneer Paul lichamelijk intiemer met de kinderen zou omgaan, zou hij dat héél voorzichtig doen en hij zou zichzelf daarbij niet onverantwoordelijk voelen; wat dat betreft zou hij er wel vertrouwen in hebben. Toch merk je bij alle groepswerkers een zekere, zo niet sterke terughoudendheid. Op een bepaald moment gaan ze zich in het lichamelijke kontakt onzeker voelen; soms stuiten ze bij zichzelf op grenzen. Aan de andere kant vindt men ook dat er bepaalde grenzen zijn die ook niet overschreden zouden mogen worden.

Een paar groepswerkers noemt vooral 'veiligheid' als voorwaarde waaraan bij intiemer lichamelijk kontakt moet zijn voldaan. Zo vindt Paul het belangrijk dat je 'veiligheden inbouwt'; intiemer lichamelijk kontakt moet je een plaats kunnen geven in de ontwikkeling van het kind. Ook Ben vindt veiligheid voor het kind belangrijk: je moet goed inschatten wat een kind wel of niet aankan. Hij wijst er daarbij op dat de

kinderen waar hij mee werkt vaak al enorm angstig zijn. Intiemer lichamelijk contact mag een kind volgens hem niet opgewonden en gespannen of angstig maken. Daar ligt voor hem een grens die je niet mag overschrijden. Maar zolang kinderen zich veilig voelen kan er volgens hem veel.

Waar de groepsleiders echter al gauw op stuiten zijn hun eigen normen en waarden. Ze hebben normen geleerd met betrekking tot wie ze waar en op welke manier wel en niet mogen aanraken. Een intiemere lichamelijke omgang zou kunnen betekenen dat je normen die je jezelf hebt eigen gemaakt overtreedt. Dat kan angst en schuldgevoelens veroorzaken. Je kunt tegen die normen ageren, zegt Ben, maar je hebt ze toch. Ook al ziet Paul zijn eigen normen als onwenselijk, wanneer hij wat met zijn erotische gevoelens zou doen, zou dat alleen maar tot schuldgevoelens en krampachtig gedoe leiden.

Ideeën over hoe het anders zou kunnen, zijn kennelijk niet voldoende om zich anders te gedragen. Opvattingen op het gebied van lichamelijke en seksualiteit zijn weliswaar gewijzigd, maar angst en onzekerheid belemmeren dat het eigen gedrag in overeenstemming wordt gebracht met die nieuwe opvattingen. Natuurlijk speelt ook een gebrek aan vaardigheden een rol: op een andere manier lichamelijk met kinderen omgaan, hoe doe je dat precies? Ben denkt dat wanneer hij zelf kinderen zou hebben hij gemakkelijker andere manieren van omgaan uit zou kunnen proberen. Nu ontbreekt die ervaring, zodat hij konkludeert: 'misschien kan het anders'. In hun onderzoek onder hulpverleners stuiten Hendriks en Van Son-Schoones op eenzelfde probleem: 'Er bestaat een duidelijke geneigdheid bij de hulpverleners om hun cliënten 'lijfelijk' te benaderen (positief denken), maar kennelijk weet men voor het slaan van die brug tussen denken en doen in onvoldoende mate hoe die gedachte omgezet moet worden in de praktijk'⁵⁵.

Speciale voorkeuren

Terughoudendheid in de lichamelijke omgang hangt ook samen met speciale voorkeuren van groepswerkers voor bepaalde kinderen. Soms blijken kinderen een sterke aantrekkingskracht uit te oefenen op de groepswerkers. Yvonne vertelt daarover. Ze had een sterke behoefte om naar een bepaald meisje toe te trekken en haar aan te raken. Dat meisje stond daar niet voor open en pas na een tijdje kreeg Yvonne zicht op

de situatie en kon zij haar gevoelens beter hanteren.

Ook Paul kent dergelijke gevoelens voor bepaalde jongens. Volgens hem gaat het niet zozeer om seksuele aantrekking, maar eerder om een esthetische geraaktheid. Het is voor hem dan ook aantrekking op afstand. Die gevoelens maken hem heel kwetsbaar. Tegen dergelijke jongens gaat hij dan ook minder aardig doen, omdat hij zich anders nog kwetsbaarder voelt. Wat men er in de omgeving van vindt, maakt die aantrekking voor hem tot een verwerpelijk, verboden gevoel, waardoor hij deze gevoelens wegstopt en onderdrukt. Daarnaast bestaat wanneer hij wel wat met die gevoelens had gedaan, natuurlijk ook het risico van ontslag, zegt Paul. Ook zou hij pas wat met die gevoelens willen doen wanneer hij zelf minder kieskeurig is; wat dat betreft zou er heel wat bij hem moeten veranderen. Ook Frits ervaart gevoelens ten opzichte van kinderen zoals Paul die soms heeft in het contact met of bij het zien van bepaalde jongens. Frits noemt die gevoelens eerder erotisch dan seksueel.

Niet alle groeps werkers ervaren een dergelijke speciale erotische aantrekking ten opzichte van bepaalde kinderen. Wat ze echter wel allemaal opmerken is dat wat ze in het lichamelijke contact met het kind beleven ook een beetje van het kind afhangt. Enkele geïnterviewden zeggen dat het een verschil maakt wat je voor het ene kind en het andere kind voelt. En dat heeft volgens Yvonne ook met het uiterlijk te maken: het ene kind raak je gemakkelijker aan dan het andere. Voor Paul is het ene kind wel aantrekkelijk en het andere niet. Hoewel hij constateert dat er ook op andere terreinen verschillen zijn in reacties van groepsleiders op kinderen, vindt hij dat pedagogisch onverantwoord. Idealiter zou je geen verschil moeten maken en zouden die voorkeuren geen rol mogen spelen. Ook Lex merkt vaak een verschil tussen wat hij voor het ene kind en wat hij voor het andere kind voelt, waarbij voor hem het 'ene' kind dan vaker een jongen is, en het 'andere' een meisje. 'Iedereen heeft z'n voorkeuren', zegt hij en hij ziet ook dat dat tot verschillen in de behandeling leidt. Nuchter konstatierend dat dat gebeurt, vindt hij ook dat je dat niet kunt maken. Je loopt namelijk het risico dat bepaalde kinderen zich afgewezen gaan voelen⁵⁶. Wanneer er dergelijke verschillen in behandeling zijn, en kinderen te kort dreigen te komen, dient dat volgens hem met de andere groeps werkers besproken te worden.

In feite gaat het hier natuurlijk om een veel breder probleem: in hoeverre is het verantwoord om met het ene kind anders om

te gaan als met het andere kind en hoe zit het met bijzondere vriendschappen? Verschillen in behandeling zijn eigenlijk niet zo vreemd. Mensen verschillen en omdat ze van elkaar verschillen gaan we ook met ieder mens anders om. Maier beschouwt verschil in behandeling als een belangrijk element van de zorg die kinderen nodig hebben⁵⁷. Dat speelt volgens hem ook op het gebied van de lichamelijke omgang: door veel met elkaar om te gaan kun je ontdekken welke kinderen behoefte hebben aan directe lichamelijke aanraking als een uitdrukking van een hecht en persoonlijk contact, en met welke kinderen een hechter persoonlijk contact beter op enige afstand bereikt kan worden, bijvoorbeeld via oogcontact. Betekent dat dat verschillen in behandeling bepaald moeten worden door verschillen tussen kinderen of mogen voorkeuren van de groeps werkers hier ook een rol spelen? Het is in ieder geval irreal om te doen alsof die voorkeuren er niet zijn. Die voorkeuren kunnen tot bijzondere relaties met kinderen leiden. Op zich is dat niet ongewenst. Niet alle groeps werkers kunnen voor elk kind precies evenveel en hetzelfde betekenen. Kinderen kunnen gebaat zijn bij een bijzondere behandeling. Maier schrijft in dit verband: 'Kinderen leren het snelst van degenen die een grote betekenis voor hen hebben. Zij richten zich tot de personen die zij hebben ervaren als degenen op wie men aankan, en dat zijn de mensen die door de kinderen worden gezien als personen die aan hun kant staan'. Bijzondere behandelingen kunnen naast gewenste echter ook ongewenste effecten hebben.

Dirkse wijst op een gevaar wanneer er vanuit een groeps werker een sterk persoonlijk gevoel van betrokkenheid op een pupil bestaat. Doordat die pupil zich met de gevoelens van de groeps werker belast voelt, kan een pedagogisch-therapeutische mogelijkheid volgens hem een onmogelijkheid worden. 'Wanneer wij een relatie omwille van onszelf zoeken wordt het een bedreiging'⁵⁹. Op een ander gevaar wordt bij de bespreking van incestueuze contacten gewezen: ouders die de emotionele en seksuele afhankelijkheid bevorderen, dwarsbomen de sociale ontwikkeling en de groei naar psychologische zelfstandigheid door het kind op een ongepaste manier in een gesloten (gezins-)band vast te houden. Spel met leeftijdsgenoten en toenaderingsgedrag, wat onderdeel uitmaakt van de psychoseksuele ontwikkeling, wordt hierdoor onmogelijk gemaakt⁶⁰. Intiemer contact tussen een groeps leider en een bepaalde pupil hoeft echter op zichzelf niet tot problemen te leiden. Die

problemen kunnen wel ontstaan door het eventuele geheim en stiekume karakter van dergelijke kontakten. En dat ligt niet alleen aan de groepsleider maar ook aan de omgeving. Wat volgens Gieles kwalijk is, is de sfeer waarin die bijzondere vriendschappen terecht komen: iedereen weet 't, maar niemand zegt het. De kunst zou zijn om intieme kontakten uit die sfeer te halen en bespreekbaar te maken. Dan pas kun je er volgens hem beter en zorgvuldiger mee omgaan en hoeven andere kinderen er niet aan tekort te komen⁶¹.

Wiens verlangens en gevoelens?

Terughoudendheid in de lichamelijke omgang met de kinderen heeft wat de groepsopvoeders betreft niet alleen te maken met de als onwenselijk beschouwde speciale voorkeuren. Een andere reden is de onduidelijkheid om wiens verlangen het eigenlijk gaat. In hoeverre projekteer je je eigen gevoelens niet op de kinderen, vraagt Ben zich af. Hij weet niet welke behoeften kinderen eigenlijk hebben; hij heeft gebrek aan ervaring op dat gebied, experimenteert daar ook te weinig mee, zegt hij. Voor Paul is het feit, dat erotische gevoelens in eerste instantie bij hemzelf beginnen, een belemmering. Vanuit zijn eigen gevoelens kan hij geen interacties met kinderen aangaan, zegt hij, dat vergroot de kans op schuldgevoelens. De kans dat erotische gevoelens bij de groepswerkers leven is niet klein. Er zijn in het groepswerk met kinderen veel factoren die het ontstaan van erotische gevoelens ten aanzien van kinderen bevorderen⁶². Van Spanje beschreef in 1956 een aantal van deze factoren: 'De vereenzaming, de psychische oververmoeidheid door het constante opvoedingsproces, de affektieve uitdaging door pupillen, die nimmer geheel te voldoen zijn, de te langdurige achtereenvolgende omgang, de altijd aanwezige zorg voor allerlei hygiënische en het lichaam betreffende details, welke het 'geestelijke' karakter van het werk kunnen vervlakken, de sterke verenging van het levensontwerp door de zeer weinig gedifferentieerde groepsconstellatie (zelfde leeftijd en geslacht) alsmede de mogelijkheid tot ondergraving van eigen genormeerd leven zijn alle factoren, welke tezamen een rol kunnen gaan spelen bij een steeds grotere hunkering naar contact binnen het arbeidsveld, naar samenzijn en bezit nemen, hetgeen de grenzen uiteindelijk kan doen vervloeien'⁶³. Deze factoren kunnen leiden tot 'deformaties van het affektieve contact', waarbij een 'afglijding

naar het driftmatige' plaatsvindt en de 'pupil als bevrediging-smiddel' dienst doet. Wanneer volwassenen erotisch en seksualiteit in hun werk ervaren spreekt Van Spanje van 'desintegratie van seksuele en erotische ontplooiing'.

Dirkse schrijft er op een minder 'pathologische' manier over⁶⁴. Hij zegt dat de groepsleider telkens in verschillende rollen en hoedanigheden wordt benaderd: als moeder, vader, vriendin en vriend. Dat maakt de omgang heel verwarrend. In het voortdurend gevecht om met de kinderen tot wederkerige relaties te komen, spelen erotische en seksuele gevoelens en de onzekerheid daarover volgens hem een belangrijke rol. Doen alsof groepswerkers zich moeten isoleren ten opzichte van de erotische en seksuele krachten zoals die in residentiële settings bestaan, is volgens Davis dan ook onverstandig⁶⁵.

Helmer beschrijft waarom en in welke omstandigheden het voor de groepswerkers verstandig kan zijn, hun gevoelens te uiten⁶⁶. Het gaat in zijn verhaal niet om affektieve of erotische gevoelens, maar om woede, misschien een gevoel dat in het groepswerk met evenveel taboe's omgeven is. Volgens hem zijn het speciaal de negatieve gevoelens zoals afkeer, schaamte, jaloezie en angst, maar ook de gevoelens in het algemeen die groepswerkers ten aanzien van kinderen hebben, die onbesproken blijven. Het uiten van gevoelens is volgens Helmer belangrijk omdat je ermee communiceert, en omdat kinderen een model wordt aangeboden: zo kun je gevoelens uiten⁶⁷. Dat uiten van gevoelens moet dan wel op een konstruktieve manier gebeuren: een volle en oprechte maar ook gekontroleerde uitdrukking. Dat het ook op een destruktieve manier kan is natuurlijk snel duidelijk wanneer het om 'woede' gaat: de werker ervaart dan subjektief of werkelijk verlies van controle, het kind wordt verbaal of fysiek gekwetst of vernederd en het resulteert in zeurende vervelende gevoelens bij zowel de groepswerker als het kind. Of het uitdrukken van de eigen gevoelens op destruktieve of konstruktieve wijze plaatsvindt, hangt volgens Helmer met een aantal zaken samen. De kans op konstruktieve uitdrukking is volgens hem onder andere groter wanneer de groepswerker een duidelijke definitie heeft van zijn rol, over vaardigheden in het omgaan met kinderen beschikt, en een redelijke mate van zelfvertrouwen en eigenwaarde heeft. Bevorderlijk zou verder zijn dat de groepswerker zijn gevoelens begrijpt en aksepteert en dat voor hem duidelijk is om wiens behoeften het gaat wanneer hij zijn gevoelens uit⁶⁸.

Onderkennen dat ook eigen verlangens een rol spelen en in de gaten houden om wiens behoeften het gaat bij het uiten van gevoelens, is belangrijk omdat in de relaties tussen groeps werkers en kinderen ook machtsaspecten een rol spelen. De geïnterviewde groeps werkers realiseren zich dat ook, en ook dat maakt hen terughoudend. Paul zegt: wat een volwassene wil hoeft het kind nog niet te willen. Bovendien weten volwassenen volgens hem altijd beter wat ze doen en wat ze willen. Kinderen hebben weinig ervaring, weten er minder van en hebben nauwelijks een vorm gevonden om erotische gevoelens te uiten. Durft het kind het wel te zeggen als het iets niet leuk vindt, vraagt Ben zich af. Het is een zaak die volgens Gerda hoe dan ook van twee kanten moet komen. Wanneer je het kind in deze iets opdringt, tast je zijn rechten aan. Misbruik van macht is duidelijk aanwezig bij seksuele mishandeling van kinderen binnen het gezin. Maar machtsverschillen kunnen ook op een veel subtielere manier doorwerken. Hendriks en Van Son-Schoones schrijven dat degene met meer macht zich gemakkelijker toegang kan verschaffen tot het territorium van de ander die minder macht heeft. Terwijl degene die hoger in de machtshierarchie zit meer aanraakt, zal de ander meer en gemakkelijker aanraking toelaten⁶⁹. De eerste moeten zich volgens hen dan ook goed bewust zijn van het hoe en waarom van het aanraken, en zorgvuldig omgaan met de persoonlijke ruimte van degene die 'ondergeschikt' is. Dat geldt voor volwassenen onderling maar natuurlijk ook tussen volwassenen en kinderen.

Het werkt echter ook andersom: initiatieven van minder machtigen kunnen door meer machtigen ook eenvoudiger genegeerd of afgewezen worden. Onderzoekers hebben dat geconstateerd in de omgang tussen ouders en kinderen⁷⁰. Door hen te observeren op stranden en speelplaatsen, in parken en winkels kwamen zij er achter dat kinderen affektief aanrakingscontact zochten waarop ouders vaak niet reageerden. Lichamelijk contact kan ook de afstand tussen oudere en kind verkleinen. Yvonne vertelt tenminste dat toen ze meid met de meiden was en lichamelijk contact vanzelfsprekender was, die afstand kleiner was dan nu ze zichzelf meer als groepsleider ziet. Groeps werkers, maar ook ouders functioneren echter in bestaande structuren die veelal direktief en autoritair zijn en waarin aanwezige grenzen moeilijk kunnen worden

overschreden. Waarschijnlijk moet er ook wat aan de basis van die verhoudingen veranderen, voordat er meer ruimte is voor de oprechte uiting van lichamelijke en erotische gevoelens.

De grens tussen affektie en seksualiteit

Terughoudendheid in de lichamelijke omgang met de kinderen heeft voor de meeste groepsopvoeders ook te maken met de angst de grens tussen affektie en seksualiteit te overschrijden. In onze morele beoordeling ligt daar ook een duidelijke grens: terwijl affektie als zeer waardevol wordt beschouwd, wordt seksualiteit tussen kinderen en volwassenen ten sterkste afgekeurd. Omdat die grens tussen affektie en seksualiteit in de praktijk niet zo duidelijk ligt, zijn de groepsopvoeders geneigd zich nog terughoudender op te stellen.

Bij 'echt naakt contact' zou Frits zich minder vrij gaan voelen, dan wordt het ingewikkeld voor hem; kleding dient dan als een soort bescherming om te voorkomen dat het lichamelijke contact seksueler wordt. De angst om die grens te overschrijden is ook de reden waarom althans in de ogen van volwassenen seksuele initiatieven van kinderen worden afgeweerd. 'Soepel oplossen' noemt Paul dat en terwijl Gerda het plezierig zou vinden om met kinderen in bad te gaan zou ze seksuele verzoeken afwijzen. Ook Ben is in het bijzonder bij oudere meisjes terughoudend omdat een erotisch, lichamenlijk contact kan overgaan in een seksueel contact; daarbij speelt niet alleen de angst voor mogelijke gevolgen maar ook de angst seksueel opgewonden te raken.

We zijn angstig, omdat we in staat zijn tot plezierige seksuele sensaties wanneer we onze kinderen knuffelen, liefkozen, of er naar kijken, schrijft Colton⁷¹. Het incest-taboe is volgens haar de belangrijkste faktor waardoor mensen wat het aanraken van met name oudere kinderen betreft zich ongemakkelijk voelen.

Dat groepsopvoeders gevoelens van seksuele opwinding in hun werk beleven is eigenlijk een heel vanzelfsprekende zaak⁷². In het residentiële werk zijn er veel aanrakingskontakten die akseptabel zijn, bij het werk horen en vaak door de leiding geïnitieerd worden⁷³, en die gemakkelijk tot normale seksuele opwinding kunnen leiden⁷⁴. Het gaat dan om lichamelijke reacties die de betrokken personen al dan niet als erotisch of seksueel kunnen interpreteren. Wanneer een kind dergelijke gevoelens opwekt, kun je je daar vervolgens zorgen om maken. De kans dat dergelijke gevoelens ontstaan wordt volgens Renshaw groter wanneer

personen fysiek aantrekkelijk zijn, weinig kleren dragen, impulsief zijn, een sterke seksuele behoefte hebben, over weinig zelfcontrole beschikken en geen belang hechten aan konsekwenties⁷⁵.

De situatie is min of meer hetzelfde als bij de hulpverleners waar Hendriks en Van Son-Schoones over schrijven. Dergelijke gevoelens kunnen je overkomen en je hebt daarmee te maken of je het wilt of niet. Het is volgens hen dan ook niet reëel om die erotische en seksuele gevoelens los te koppelen van de hulpverleningssituatie. In plaats van wegstoppen en onderdrukken zijn het erkennen en toestaan van deze gevoelens belangrijke condities die de kwaliteit van de hulpverleningssituatie mee bepalen. Er mee om leren gaan is natuurlijk iets anders⁷⁶.

Over het algemeen is men van mening dat die seksuele gevoelens tussen ouders of andere volwassenen en kinderen weliswaar moeten worden erkend, maar niet worden uitgedrukt: 'Gezinnen die bij het aanraken van elkaars rondingen en bobbels, borsten en genitaliën bevreesd raken, zouden hun remmingen verliezen, wanneer zij erkenden: "Ja, soms kunnen we erotische gevoelens hebben. Ze horen bij het leven. We hebben geen bedoeling om er ook maar iets mee te doen. Dus laten we doorgaan met ons gemakkelijk intiem te voelen"' schrijft Colton⁷⁷.

Wanneer affektie tussen volwassenen gedeseksualiseerd moet worden is het noodzakelijk dat seksuele gevoelens en fantasieën herkend worden. Dan kunnen ze pas bewust gecontroleerd worden. Dat betekent onder andere leren herkennen van de grenzen van affektieve aanraking en dat blijvende aanraking vooral in bepaalde situaties tot opwindning kan leiden. Normaal wordt binnen gezinnen die interne seksuele controle, die noodzakelijk is om 'incest' te vermijden, geleerd. Wanneer in een gezin niet geleerd is om gedeseksualiseerde affektie te uiten kan incest ontstaan. Zo vindt Renshaw het vanzelfsprekend dat tussen stiefvaders en dochters seksuele gevoelens ontstaan, omdat er maar weinig mogelijkheid is geweest een beschermend gezinsverband te ontwikkelen. Het geven van gedeseksualiseerde, betrokken zorg moet geleerd worden, wat volgens haar veel tijd vergt⁷⁸. Renshaw hecht er net als andere auteurs veel waarde aan dat affektie op gedeseksualiseerde manier wordt geuit. Zo niet, dan wordt de grens tussen de generaties overschreden, tussen de ouders die moeten voeden, leiden en onderwijzen en het nageslacht dat moet leren en volgen. Wanneer die grens overschreden wordt zou het gezin volgens haar onmiddellijk in de problemen komen.

Wat te doen met seksuele gevoelens?

Terughoudendheid in verband met het overschrijden van de grens tussen affektie en seksualiteit is bij de meeste groepsopvoeders herkenbaar, en soms ook de angst om seksueel opgewonden te raken. In hoeverre ervaren de groepswerkers die seksuele gevoelens ook in hun omgang met de kinderen en wat doen ze ermee wanneer die gevoelens voorkomen?

Vier groepswerkers zeggen geen situaties te kennen waarin zij meer expliciet seksuele gevoelens ervaren. Seksualiteit 'dat is heel ver in erotiek', dat soort gevoelens heb ik niet zegt Frits. Wel verbaast hij zich er steeds weer over hoe sterk erotische gevoelens bij hem aanwezig zijn. Als hij daarover nadenkt, vindt hij de overgang naar seksualiteit eigenlijk erg onduidelijk. Gerda vertelt dat ze dergelijke gevoelens misschien heeft verdrongen, 'omdat ik zo ontzettend geleerd heb dat dat niet hoort'. En Yvonne zegt dat ze misschien wel zo geremd is 'dat ik die verlangens al niet eens meer durf toe te laten'; dat doet ze hooguit in haar fantasie.

Ben ervaart in sommige situaties wel gevoelens die voor hem 'seksueel' zijn, bijvoorbeeld bij het kijken naar een meisje in bad. Seksualiteit is voor hem een 'stapje verder' dan erotiek. 'Sommige meisjes zijn bloedmooi', zegt hij. Ben heeft dat alleen ten opzichte van bepaalde meisjes. Hoewel hij niet volledig uitsluit dat hij zo iets ook voor jongens zou kunnen voelen, denkt hij dat hij dat niet opmerkt, of er automatisch een andere betekenis aan geeft. Die seksuele gevoelens zijn voor Ben niet problematisch. Hij aksepteert ze en keurt ze niet af. Een tweede is voor hem hoe je er mee omgaat, en wat dat betreft ervaart hij duidelijk grenzen. In het contact met het meisje doet hij er niets mee. Heel bewust legt hij daar een grens. Hij fantaseert achteraf wel over dat soort situaties, wat hij dan als prikkelend ervaart⁷⁹.

Voor bijna alle groepswerkers is daadwerkelijk seksueel contact, dat wil zeggen contact waarin de oudere of de jongere seksuele opwinding ervaren of elkaars geslachtsdelen stimuleren, taboe. Yvonne geeft daarvoor duidelijke redenen aan. Zij vindt dat je het kinderlichaam niet moet objectiveren of tot een seksueel object moet maken, omdat dat onderdrukkend is. Volwassenen zijn volgens haar sowieso onderdrukkend en dan kun je wat seksualiteit betreft niet opeens gelijkwaardig met ze omgaan, dan word je ongeloofwaardig voor het kind. Eerder heeft Yvonne gezegd dat ze zich in de lichamelijke contacten met de meiden gelijkwaardig aan hen kan voelen. Kennelijk is dat voor haar wanneer het om seks gaat opeens niet meer mogelijk.

Lex legt in zijn werk andere grenzen. Met de kinderen heeft hij regelmatig lichamelijke contacten die, wanneer het om kinderen onderling zou gaan, door buitenstaanders zouden worden gezien als seksuele spelletjes. Het zijn contacten die Lex plezierig vindt en waarvan hij ook opgewonden raakt. Dergelijke contacten komen spelenderwijs tot stand, ook de kinderen nemen daartoe initiatieven. Dat kinderen dat doen is voor Lex begrijpelijk. Hij verklaart dat vanuit de achtergrond van de kinderen: vaak hebben ze seksueel gedrag van hun ouders meegemaakt. Maar hij vindt het zelf ook spannend en geeft daarom kinderen op dat gebied meer ruimte dan ze bij andere groepsleiding krijgen. En als kinderen meer ruimte ervaren, zullen ze volgens hem sneller initiatieven nemen. Wanneer je het zelf vies vindt houd je je in, en ga je kinderen onderdrukken, zegt hij. Voor de relatie met de kinderen heeft die vrijere omgang volgens Lex geen vervelende gevolgen. Hij doet meer malle dingen met ze. Omdat de kinderen nog zo jong zijn wordt volgens hem ook de gezagsrelatie niet aangetast. Bij oudere jongens ligt dat anders. Die moet je aanspreken op hun volwassenheid. In ieder geval moet je jongens niet verbieden om bepaalde dingen te vertellen, want daarmee geef je ze een machtsmiddel, zegt hij.

Een enkele keer heeft Lex ook 'daadwerkelijk' seksueel contact met een paar jongens gehad. Het verschil met die eerder genoemde contacten is dat hij er 'zelf ontzettend geil bij is', die ander wil zien klaarkomen en ook zelf wil klaarkomen. Lex staat nogal nuchter ten aanzien van deze contacten. Hij vindt het plezierig: 'Als het komt dan komt het en ik maak er zelf geen problemen van'. Hij maakt zich van tevoren niet druk om mogelijke konsekwenties. Hij voegt eraan toe dat hij de jongens in ieder geval zeker niets zal opdringen. Ook vindt hij dat hij zijn gedrag op de een of andere manier moet kunnen verantwoorden. 'Als je er maar een reden voor hebt', zegt hij. En wanneer twee personen seksueel contact leuk vinden, is dat voor hem voldoende legitiem. Wat die seksuele spelletjes betreft maakt het niet uit dat andere groepsleiders het horen, die doen dat immers ook. Maar wanneer ze zouden weten dat er ook weleens 'meer' gebeurt, zou dat volgens Lex toch problemen geven.

Lichamelijkheid, seksualiteit en de pedagogische verhouding

Lex' manier van omgaan met lichamelijkheid en seksualiteit is in vergelijking met de andere groepsopvoeders uitzonderlijk. Het wijkt ook af van wat kenmerkend wordt gezien voor een opvoe-

dingsverhouding. De Franse filosoof Schérer heeft daar opvallende ideeën over ontwikkeld⁸⁰. Binnen een pedagogische verhouding hebben het kind en de volwassene elk volgens hem een eigen plaats. Het kind wordt gezien als zwak en afhankelijk 'en vooral nog niet volwassen, op grond waarvan het geen verantwoordelijkheid kan dragen; de volwassene is verantwoordelijk voor het kind, hij weet dat het kind volwassen moet worden, wat zijn behoeften zijn en waar hij al dan niet rijp voor is. Deze structuur impliceert een distantie tussen volwassene en kind, een distantie die volgens Schérer het belangrijkste pedagogische principe is geworden'⁸¹.

De norm van distantie brengt regels met zich mee voor lichamelijke contact binnen pedagogische verhoudingen. Het lichamelijke aspect kan daardoor gecontroleerd worden. Dit heeft onder andere tot gevolg dat seksuele verlangens van de volwassene onder tafel verdwijnen. Deze situatie wordt bevestigd doordat seks tussen kinderen en volwassenen alleen op een speciale negatieve manier in de openbaarheid komt. Het zou om abnormale gevallen gaan en daarmee verdwijnt de rol die seksualiteit in de dagelijkse omgang tussen volwassenen en kinderen speelt, uit het gezicht. Volgens Schérer ontstaat er voor de volwassene nu een ambivalente situatie. Er wordt namelijk ook een sterk beroep gedaan op grote betrokkenheid van de oudere ten opzichte van het kind. Volgens Schérer verheft de pedagogiek pederastische elementen, zoals affektie en kameraadschap, tegelijkertijd dus ook tot een opvoedkundig principe⁸². Een Nederlands woord hiervoor dat enigszins in onbruik is geraakt is 'pedagogische eros'⁸³.

De norm van pedagogische distantie camoufleert volgens Schérer de behoefte van volwassenen om zichzelf tegen kinderen te beschermen. Wanneer die distantie zou verdwijnen komt de volwassene in een kwetsbare positie: zijn afhankelijkheid van het kind zou duidelijk worden en zijn identiteit als opvoeder zou in het geding komen. Wanneer de volwassene in zou gaan op lichamelijke en seksuele verlangens van het kind komt zijn identiteit als volwassene op de helling te staan.

Door de norm van distantie wordt het volwassen lichaam ook ontoegankelijk voor lichamelijke en seksuele verlangens van kinderen. De vraag of kinderen dergelijke verlangens hebben is volgens Schérer een verschuiven van het probleem, en levert alleen nietszeggende antwoorden op. Dat kinderlijke verlangen kan zich immers nooit openlijk tonen. Volwassenen worden juist geacht dat verlangen uit te doven en omdat kinderen veelal geen volwassenen kennen die op hun verlangens ingaan, werkt dat

doeltreffend⁸⁴. Het verlangen van een kind kan dan alleen nog maar 'verschijnen in gepedagogiseerde vorm, dat wil zeggen overeenkomstig het beeld dat de opvoeder er van heeft (...) het kind zit gevangen in een door en door gepedagogiseerd kind-beeld'⁸⁵. Voor zover seksualiteit bij kinderen tot uiting kan komen wordt het vastgezet en waargenomen als specifieke kindersexualiteit. Zolang het een gebeuren betreft tussen kinderen onderling wordt seksualiteit over het algemeen geaksepteerd⁸⁶. 'Dan blijft het kinderlijk' schreef de redactie van *Ouders van Nu*⁸⁷, zowel bezwerend als geruststellend in een discussie over pedofilie. Eén van de functies van het onderscheid tussen kindersexualiteit en seksualiteit van volwassenen is dan ook het in stand houden van de pedagogische distantie⁸⁸.

Het toelaten van verlangens van het kind in de vorm van kindersexualiteit is dus eigenlijk geen werkelijke erkenning. Maar ook met die kindersexualiteit hebben volwassenen het volgens Schérer moeilijk. In een interview zegt hij: 'De weigering van ouders, van volwassenen, om het plezier toe te staan is, in feite een weigering van het plezier om een kind te zien genieten. Het is misschien een soort jaloezie ten opzichte van het kind zelf, ten opzichte van degenen die in het plezier willen delen of het zelfs opwekken. Er bestaat bij volwassenen een beklemming als kinderen seksueel zien genieten of als ze erin betrokken raken'⁸⁹. Een gevolg van de houding van volwassenen is dat het plezier van kinderen 'zich nauwelijks ergens kan uiten. Juist omdat men niet bekend is met het plezier van kinderen weigert men het toe te staan. En dan bedoel ik niet alleen bij de wet, maar in de sociale omgang tussen kinderen en volwassenen. Tot op dit moment wordt het plezier zodra het zich manifesteert, in naam van de leeftijd van het kind of van trauma's die het mogelijk zou oplopen, geweigerd. Ik wil daar tegenover pleiten voor een bevestiging van het plezier als iets op zichzelf. Wanneer het naar voren komt zou men er op in moeten gaan, er in mee moeten gaan. Een kind heeft recht op genot'⁹⁰. Het gaat Schérer vooral om het plezier tussen het kind en de volwassene. Dat een andere manier van omgaan ook pedagogisch wat oplevert moet niet als rechtvaardiging gelden. Wel verwacht hij dat wanneer seksualiteit wordt toegelaten, pedagogische relaties weer tot leven worden gebracht, ze zouden ook vruchtdragender worden⁹¹. Dat kan echter alleen wanneer pedagogische verhoudingen ook in andere opzichten veranderen; ze zouden niet autoritair of direktief moeten zijn maar gebaseerd op kameraadschap en gelijkwaardigheid. Zowel de huidige ouder-kind relatie als ook de meeste relaties

tussen groepsopvoeders en kinderen, en de kontekst waarin die staan, voldoen niet of nauwelijks aan die eis. Nadrukkelijk zegt Schérer dat hij niet voor relaties is waarin volwassenen overheersen. Dit kan worden voorkomen door relaties niet exclusief te laten zijn: 'Via seksuele relaties die door elkaar lopen, kunnen vormen van overheersing juist worden opgeheven'⁹².

Bij de veranderingen die Schérer voorstelt is het ook van belang dat het onderscheid tussen 'kinderseksualiteit' en 'volwassen' seksualiteit ter discussie wordt gesteld en dat volwassenen nadenken over de manier waarop zij met seksualiteit omgaan. Voestermans⁹³ laat zien dat wat in onze cultuur als volwassen seksualiteit wordt beschouwd omgeven is door talrijke voorschriften die mensen zich hebben eigen gemaakt en die de vormgeving van seksualiteit reguleren. Zo wordt seksualiteit opgevat als een wezenskenmerk van de persoon en hoort de uiting ervan plaats te vinden binnen een vaste relatie. De opvatting van seksualiteit als een sterke drift of een begeerte legitimeert volgens hem daarbij de regulering door strikte normen. Hier tegenover stelt Voestermans de wijze waarop kinderen met lichamelijke en seksualiteit omgaan. Daarin ligt de nadruk op spel: veel is mogelijk en alles heeft een voorlopig karakter. Seksuele gevoelens worden door hen nog niet beleefd in voorgeprogrammeerde categorieën als mooi of lelijk, man- of vrouw-zijn. In zijn ogen kunnen volwassenen door meer open te staan voor de kinderlijke ervaringswijze van seksualiteit nog heel wat van kinderen leren.

Tot slot

Niet iedereen zal zich in de ideeën van Schérer kunnen vinden. Toch zullen er mensen zijn die net als de geïnterviewde groepsopvoeders wat lichamelijke en seksualiteit betreft anders met kinderen willen omgaan. Voor mensen die op de één of andere manier met kinderen te maken hebben is het hoe dan ook belangrijk het belang van lichamelijk contact voor kinderen te onderkennen. Daarnaast is ook zicht op de eigen erotische maar soms ook seksuele gevoelens belangrijk. De kans dat dergelijke gevoelens zich voordoen wordt groter naarmate men frequenter met kinderen omgaat en intensiever op hen betrokken is. Afgezien van wat er mee gedaan wordt, dient de behoefte om aan te raken en aangeraakt te worden als normaal en menselijk te worden beschouwd. Door deze gevoelens als zodanig te onderkennen en toe te laten kan onzekerheid en angst verdwijnen en worden ze hanteerbaar en kon-

troleerbaar, wat bevorderlijk is voor de kwaliteit van de pedagogische verhouding.

In de opleiding aan mensen die met kinderen werken moet hier aandacht aan worden besteed. Mensen zouden getraind moeten worden in het omgaan met hun erotische en seksuele gevoelens, en eigenlijk ook met andere gevoelens, waarmee ze in het contact met de kinderen gekonfronteerd kunnen worden. Ook dienen ze te worden voorbereid op hoe ze op 'seksuele' initiatieven van kinderen in kunnen gaan en hoe ze op andere erotische situaties waarin ze terecht kunnen komen kunnen reageren.

Ook in teams waar groepsopvoeders samenwerken is een wederzijdse erkenning van het vóórkomen van erotische gevoelens en verlangens belangrijk. Wanneer zij onder de oppervlakte moeten blijven ontstaat een ongezond klimaat. Zo zegt Davis dat wanneer er een atmosfeer is waarin dergelijke gevoelens zowel individueel als in groepsverband niet uitgedrukt en onderzocht kunnen worden, er maar weinig residentiële settings zijn die lang kunnen bestaan zonder een bewoner of staf lid te beschadigen⁹⁴. Hij bepleit een klimaat dat niet overheerst wordt door onderlinge achterdocht, vitten, verdachtmaking of beschuldiging, of afwijzing wanneer iemand in het web van lichamelijke en seksualiteit verstrikt raakt. Praten over de gevoelens waar groeps werkers in hun omgang met de kinderen mee gekonfronteerd worden lijkt de belangrijkste manier om een dergelijk klimaat te bereiken. Daardoor kan duidelijk worden wat de ander beleeft en wat zijn bedoelingen zijn. Ook over de manier waarop tegen elkaars gedrag wordt aangekeken kan worden besproken. Dit vergroot de kans op wat Helmer de 'konstruktieve uitdrukking' van gevoelens noemt⁹⁵. Openheid op dit gebied vereist echter wel een kwetsbare opstelling van de betrokkenen; bestaande machtsverhoudingen tussen de groeps werkers in zo'n team kunnen een dergelijke opstelling wel eens bemoeilijken.

Praten over anders omgaan met erotiek in het werk is ook een discussie over opvattingen over seksualiteit, over kinderen en volwassenen, over kinderlijkheid en volwassenheid, en over mannelijkheid en vrouwelijkheid, en daarmee dus ook een discussie over normen en waarden. Opvallend is dat de geïnterviewde groeps werkers het min of meer eens zijn over wat kinderen op het gebied van lichamelijke en seksualiteit eigenlijk moeten leren, terwijl er grote verschillen bestaan over de manier waarop dat bereikt moet worden; dan komen ook de

praktische normen in het spel. Wanneer met elkaar spreken over deze normen tot overeenstemming leidt, zal ook de kwetsbaarheid ten opzichte van de omgeving afnemen.

Ondertussen zullen er mensen zijn die niet alleen uit eigen belang maar ook voor het plezier en het belang van het kind verder willen gaan in de lichamelijke omgang, en meer met hun erotische gevoelens willen doen. Uit interviews wordt niet duidelijk door welke factoren de geïnterviewde groeps werkers nu het sterkst belemmerd worden. Omdat zij allen lichamenlijk intiemer contact met de kinderen voorstaan, is het niet ondenkbaar dat zij tegelijkertijd samen ongewild een terughoudend klimaat in stand houden, daarbij mogelijk elkaars normen gebruikend om eigen angst en onzekerheid te verbergen.

Gieles vindt het belangrijk dat groeps werkers het lichamenlijk geven van warmte niet schuwen en dat ze niet moeten wijken voor de angst 'wat anderen ervan zullen denken', waarbij dat volgens hem wel moet aansluiten bij de manier waarop over het omgaan met de kinderen in het algemeen gedacht wordt⁹⁶. Om de eigen onzekerheden en angst voor mogelijke seksuele gevoelens te overwinnen, is het belangrijk om ervaring op te doen. Ook dit is een gebied waarop geleerd moet worden.

Lichamenlijke intimiteit tussen volwassenen en kinderen, tussen mensen in het algemeen, heeft ook te maken met macht en machteloosheid. Het is tenslotte dan ook belangrijk dat de oudere vanuit zijn grotere ervaring en machtigere positie bij de intiemere omgang met kinderen in de gaten houdt om wiens verlangens en behoeften het gaat.

Literatuurverwijzingen

1. Fragmenten uit deze gesprekken zijn als onderdeel van het themanummer 'Kinderen, volwassenen, seksualiteit' van Jeugd en Samenleving eerder verschenen in Sandfort (1983a).
2. Met betrekking tot lichamelijke en seksualiteit in de omgang tussen ouders en kinderen zie Sandfort (1983b).
3. Thijs Maasen en mijn kollega's uit de werkgroep seksuologie van het Instituut voor Klinische Psychologie en Persoonlijheidsleer dank ik voor hun vruchtbare commentaar op een eerdere versie van deze tekst.
4. Ter bescherming van de privacy van de geïnterviewden zijn hun namen gewijzigd.
5. Montagu (1972).
6. Montagu (1972), p. 211.
7. Montagu (1972), p. 81.
8. Montagu (1972), p. 77.
9. Montagu (1972), p. 125.
10. Montagu (1972), p. 36.
11. Montagu (1972), p. 111. Zie bijvoorbeeld ook Bierkens (1978, p. 135), die spreekt over 'het belang van een goede affektieve band en van lichamelijke koestering' als vroege voorwaarden voor onbaatzuchtige liefde.
12. Jourard (1966).
13. Wallace (1981).
14. Montagu (1972), p. 159. Zie ook Wallace (1981).
15. Colton (1983), p. 52.
16. Montagu (1972), p. 185. Onderzoeksgegevens die deze veronderstelling ondersteunen zijn voorzover aanwezig van gebrekkige aard. Over de band tussen moeder en kind en de rol van affektie daarbij is door Harlow (1962) onderzoek gedaan bij apen. Bowlby (1953) deed verschillende studies bij mensen. Wanneer geen band ('attachment') tussen het kind en de moeder wordt gevormd, of wanneer deze band voor het zevende jaar wordt verbroken zullen zich volgens hem later ernstige stoornissen voordoen. Het vermogen om affektieve relaties met anderen te leggen wordt aangetast evenals het vermogen om impulsen te beheersen en om van onmiddellijke bevrediging van behoeften af te zien om doelen op langere termijn te bereiken. Op zijn onderzoekingen is het nodige commentaar geleverd (zie bijvoorbeeld Clarke en Clarke, 1976).
17. Maier (1983), p. 486.
18. Renshaw (1982), p. 38.

19. Colton (1983), p. 49. Geheel in overeenstemming met haar opvatting geeft Colton in haar boek een aantal 'gezinsoefeningen' voor wanneer ouders en kinderen niet gewoon zijn elkaar aan te raken, maar het eigenlijk wel willen. Haar belangrijkste waarschuwing daarbij: maak er geen competitieve spelletjes van!
20. Colton (1983), p. 53.
21. Colton (1983), p. 59.
22. Musaph (1977), p. 1159.
23. Gieles (1983, p. 501) geeft hiervan een voorbeeld: 'Ik probeerde steeds weer te praten en hem aan het praten te krijgen, maar dit lukte niet zo goed. Toen ben ik dichterbij hem gaan zitten. (Later op de dag lukt het wel hierover te praten.)'
24. Montagu (1972), p. 259.
25. Hendriks, Van Son-Schoones (1983), p. 53.
26. Musaph (1977), p. 1159.
27. Montagu (1972), p. 149.
28. Hollender, Dowdy, Kourany (1979).
29. Hollender, Luborsky, Scaramella (1969) en Hollender (1971).
30. Zie ook Colton (1983), p. 69.
31. Hendriks, Van Son-Schoones (1983), p. 26. Vanuit het idee over het verschijnsel 'ongewenste intimiteiten' zou je juist verwachten dat vrouwen het aangeraakt worden door mannen interpreteren als 'hij wil me domineren'.
32. Roberts (1983), p. 47.
33. Montagu (1972), p. 163. Zie ook Hendriks, Van Son-Schoones (1983), p. 26.
34. Montagu (1972), p. 220.
35. Money (1980), p. 30 en Montagu (1972), p. 163.
36. Blauboer, Van der Meulen (1983). Door de onderzoekers wordt geklaamd dat de onderzoeksgroep representatief is en de gegevens dus gegeneraliseerd mogen worden naar alle Nederlandse kinderen in de desbetreffende leeftijdskategorie.
37. Zie ook: Colton (1983), p. 54.
38. O'Neil (1982), p. 17; Solomon (1982), p. 58 e.v.
39. Davis (1975) wijst erop dat kinderen op basis van angsten of vroegere vervelende ervaringen het meest onschuldige fysieke contact kunnen misinterpreteren als een seksuele toenadering (Voor een voorbeeld zie Van der Velde, 1980, p. 77). Daarnaast is volgens hem een ander probleem dat kinderen door een fysiek contact seksueel opgewonden kunnen raken, zonder dat de volwassene of het kind daar op gericht is. Dergelijke opwinding kan voor beiden moeilijk te hanteren angst met zich meebrengen.
40. Wanneer volwassenen elkaar onderling aanraken wordt dat volgens verschillende auteurs (zie onder andere Hendriks, Van Son-Schoones, 1983, p. 37) vaak geïnterpreteerd als erotisch, als seksuele aandacht van de één voor de ander; volgens hen is dat dan ook één van de redenen waarom er zo'n taboe bestaat rond aanraken:

'Ons ongemak in het aanraken is een reflectie van de machtige puriteinse erfenis die ons geleerd heeft aanraking en seksualiteit gelijk te stellen', schrijft Colton (1983, p. 53), terwijl dat volgens haar niet terecht gebeurt.

41. Hoe je op deze nieuwsgierigheid of 'verleidingspogingen' van pupillen kunt reageren is één van de dingen die volgens Schultz (1982, p. 97) in de opleiding tot groepswerker geleerd zou moeten worden.
42. Colton (1983, p. 53) beschrijft hoe haar dochter haar vagina niet alleen wilde zien maar ook aanraken. Hoewel ze het gewoon vindt dat een kind van zien overgaat naar willen aanraken, ging ze zich ongemakkelijk voelen. Totdat ze onderkende dat het motief van haar dochter was: 'Ik wil je aanraken en weten hoe het voelt', en niet: 'Ik wil seksueel met je zijn'. Hoewel je je kunt afvragen: wat dan nog?, is in ieder geval ook hier duidelijk dat aan die aanraking verschillende betekenissen worden gegeven die verschillende konsekwenties hebben voor het gedrag. Overigens voegt Colton toe dat er een broze grens is tussen de mogelijkheid een kind te erotiseren en het respectvol omgaan met zijn 'natuurlijke nieuwsgierigheid' naar onze lichamen.
43. Zie ook Gagnon, Simon (1973) en Jackson (1982).
44. Over de rol van de ouders, hun macht en de onmacht van de groepsleiding, en de afhankelijkheid van de normen en waarden van de kinderrechter wordt geschreven door Walsweer (1976).
45. Ook op andere punten zullen groepswerkers er verschillende normen op na houden. Zo vertelt Paul bijvoorbeeld dat hij er eigenlijk niks op tegen heeft wanneer kinderen onderling seks hebben, maar dat hij gezien de weerstanden ertegen van zijn kollega's, dat zeker niet zal stimuleren.
46. Gieles (1983), p. 506.
47. Davis (1975), p. 401.
48. Montagu (1972), p. 221.
49. Hendrikx, Van Son-Schoones (1983), p. 24.
50. Davis (1975), p. 399.
51. Brongersma (1975).
52. Davis (1975), p. 410.
53. 'Geen enkel erotisch gevoel of seksueel gevoel dat we ten opzichte van andere mensen hebben is ongevoelig voor invloeden van buitenaf: de moraal, godsdienst, economie, staatsvorm, gevoel voor schoonheid, lust tot avontuur, geldingsdrang' schrijven Hendrikx en Van Son-Schoones (1983, p. 60) in een wat breder verband.
54. Gieles (1983), p. 500.
55. Hendrikx, Van Son-Schoones (1983), p. 35. Zie ook Roberts (1983), p. 44.
56. Eén van de problemen die zich volgens Davis (1975, p. 401) rond de fysieke omgang met pupillen kan voordoen is de onderlinge rivaliteit, die door verschil in aandacht van de groepsleider kan ontstaan.
57. Maier (1983), pp. 487-494.

58. Voor een uitgebreide bespreking van problemen met betrekking tot voorkeuren van groepsleiders voor bepaalde bewoners en omgekeerd, zie Van der Velde (1980).
59. Dirkse (1976), p. 196.
60. Renshaw (1982), p. 60.
61. Gieles (1983), p. 507.
62. Uiteraard kunnen ook factoren buiten het werk die verlangens beïnvloeden. Zo vinden Hendriks en Van Son-Schoones (1983, p. 41) bijvoorbeeld in hun onderzoek onder hulpverleners dat lichamelijke en erotische kontakten met hulpvragers vaker voorkwamen wanneer hulpverleners zelf sterke behoefte aan affektie en intimiteit hadden en wanneer er problemen met echtgenoten waren.
63. Van Spanje (1956), p. 168.
64. Dirkse (1976).
65. Davis (1975), p. 409. Zie ook Schulz (1981), p. 96.
66. Helmer (1978).
67. Helmer (1978), pp. 305-306. Uiteraard funktioneert de volwassene in de manier waarop hij met zijn lichaam omgaat ook als model voor het kind. De houding van de volwassene zal dan ook die van het kind beïnvloeden (Montagu, 1972, p. 156).
68. Helmer (1978), p. 316.
69. Hendriks, Van Son-Schoones (1983), p. 27.
70. Colton (1983), p. 51.
71. Colton (1983), p. 54.
72. Dat geldt voor volwassenen in het algemeen. Wanneer een groepswerker zich onder andere in seksueel opzicht, in belangrijke mate tot kinderen aangetrokken voelt of zichzelf als pedofiel beschouwt, ontstaat een bijzondere situatie waarop hier verder niet wordt ingegaan (zie Outhuijsen, 1983).
73. Davis (1975), p. 401.
74. Renshaw (1982), p. 2.
75. Renshaw (1982), p. 52.
76. Hendriks, Van Son-Schoones (1983), p. 62.
77. Colton (1983), p. 55.
78. Renshaw (1982), p. 7.
79. 'In fantasie kun je veel van je eigen gevoelens en emoties kwijt, terwijl je er de cliënt op geen enkele manier schade mee berokkent' schrijven Hendriks en Van Son-Schoones (1983, p. 61) over de hulpverleningssituatie.
80. Schérer beschreef zijn ideeën onder andere in 'Emile perverti' (Parijs: Laffont, 1974) en met G. Lapassade in 'Le corps interdit' (Parijs: ESF, 1976). Voor deze korte samenvatting baseer ik mij op Bolte-de Graaf (1983), Maasen en Dullaart (1982) en Maasen (1983).
81. Bolte-de Graaf (1983), p. 453.
82. Maasen, Dullaart (1982), p. 558.
83. Vanuit de optiek van de forensische psychiatrie vraagt Zeegers (1966, pp. 144-146) zich, schrijvend over de pedagogische eros, af

of erotisch bij pedagogiek gewenst is of een bederf: 'Men zal zijn werk het best doen, als men dat met liefde doet. Dat geldt zeker voor onderwijzers en opvoeders. Maar waar liggen de grenzen van die liefde?' en 'Ook bij sommige delinquenten blijft men in twijfel waar de zuiverheid van hun toewijding eindigt'. Zie Maasen (1984) voor een uitwerking van het begrip 'pedagogische eros' aan de hand van literatuur over het jeugdleiderschap tussen de twee wereldoorlogen.

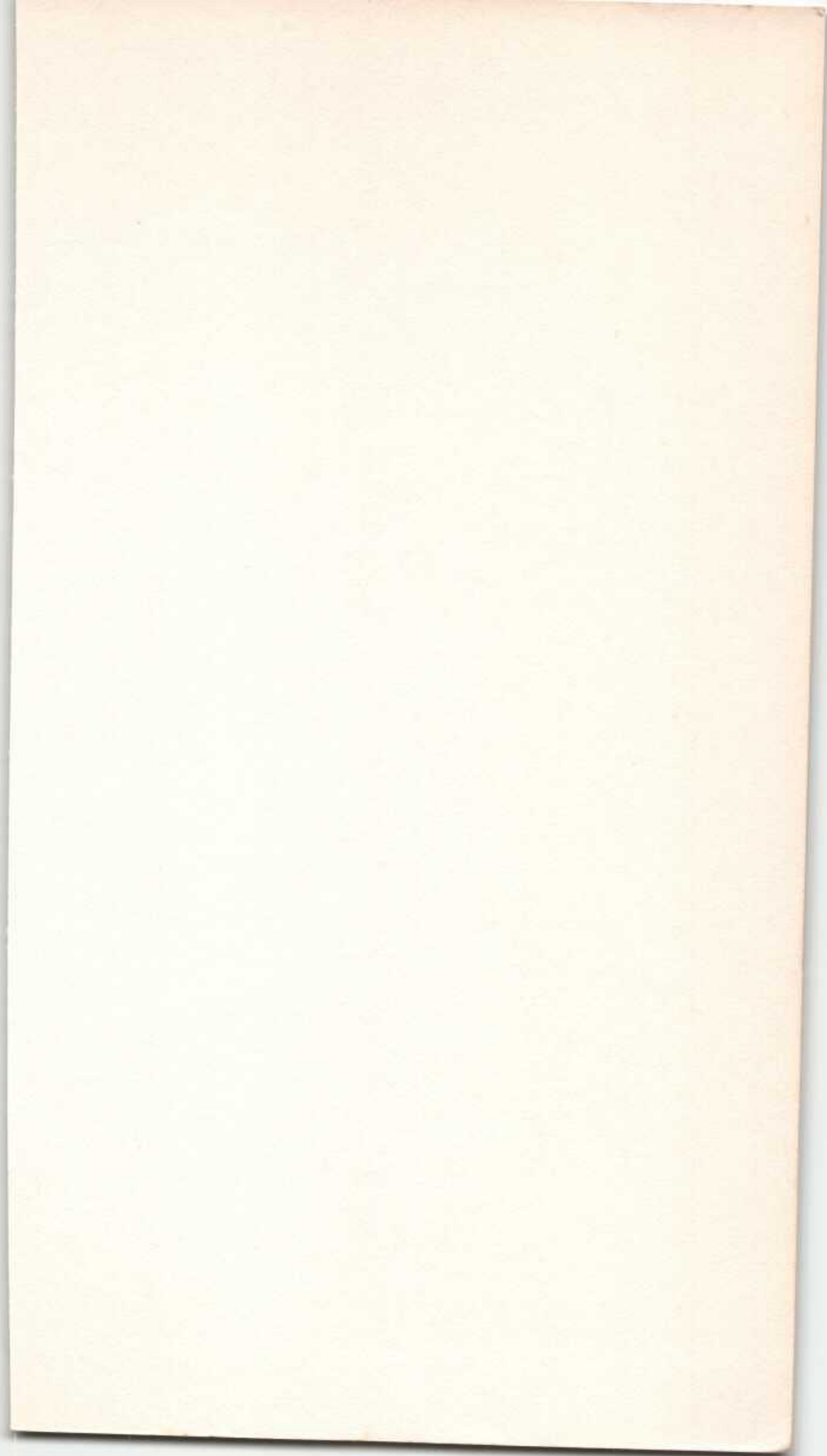
84. Maasen (1983), p. 121.
85. Bolte-de Graaf (1983), p. 453.
86. Maasen (1983), p. 125.
87. Ouders van nu, februari 1982.
88. Recht op bescherming en andere argumenten tegen seksualiteit tussen kinderen en volwassenen komen hierdoor in een ander daglicht te staan (Bolte-de Graaf, 1983, p. 454).
89. Maasen, Dullaart (1982), p. 574. Zelfplezierend gedrag van kinderen kan volwassenen die er niet op zijn voorbereid dat als normaal te aksepteren, in de war brengen, schrijft Calderone (1983, p. 25). Volgens haar zou voorkomen moeten worden dat volwassenen door angst-geïnduceerd, ongeïnformeerd ingrijpen het kind afhouden van het beschikken over zijn lichaam en over het plezier dat daarmee verkregen kan worden.
90. Maasen, Dullaart (1982), p. 574.
91. Maasen, Dullaart (1982), p. 560.
92. Maasen, Dullaart (1982), p. 567.
93. Voestermans (1983). Zie ook Carlier (1983) die vanuit de (deels versluisende) tegenstelling volwassene - kind kenmerken van de kinderlijke seksbeleving opspoort, waarmee volwassenen hun ingeperkte opvatting van seksualiteit kunnen verbreden.
94. Davis (1975), p. 402.
95. Helmer (1978).
96. Gieles (1983), p. 507.

Literatuurlijst

- Bierkens, P., De groei van de liefde. In: R. Veenhoven (red.), *De liefde (ontleed)*. Rotterdam: Kooyker, 1978.
- Blauboer, O., Meulen, A. van der, Het gaat mis met onze kinderen. *Panorama*, 1983, (2), 22-28.
- Bolte-de Graaf, M., Bespreking van 'Kinderen, volwassenen, seksualiteit', themanummer van Jeugd en Samenleving. *Comenius*, 1983, 3, (11), 451-457.
- Bowlby, J., *Child care and the growth of love*. Melbourne: Penguin Books, 1953.
- Brongersma, E., Een jeugdleider die een kind knuffelt staat met een been in de gevangenis. *De Nieuwe Linie*, 11 juni 1975.
- Calderone, M.S., Theoretical issues in sexology: education for sexuality. In: C. M. Davis (ed.), *Challenges in sexual science*. New York: Society for the Scientific Study of Sex, 1983.
- Carlier, B., Het 'kinderlijke' in de seksualiteit. *'t Heen en Weer*, 1983, (76), 3-8.
- Clarke, A. M., Clarke, A. B., *Early experience: myth and evidence*. Londen: Open Books, 1976.
- Colton, H., *The gift of touch*. New York: Seaview/Putnam, 1983.
- Davis, L. F., Touch, sexuality and power in residential settings. *British Journal of Social Work*, 1975, 5, (4), 397-411.
- Dirkse, G., Sexualiteit in de pedagogisch-therapeutische relatie. *Sjow*, 1976, 4, (9), 194-197.
- Gagnon, J. H., Simon, W., *Sexual conduct*. Chicago: Aldine, 1973.
- Gieles, F., Warmte en intimiteit, kan dat wel? *Jeugd en Samenleving*, 1983, 13, (8/9), 497-508.
- Harlow, H. F., The heterosexual affectional system in monkeys. *American Psychologist*, 1962, 17, 1-9.
- Helmer, J., Constructive and destructive anger in child care work: an exploratory study and a conceptual schema. *Child Care Quarterly*, 1978, 7, (4), 302-317.
- Hendrikx, W., Son-Schoones, N. van, *Lichamelijk contact in de hulpverlening*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1983.
- Hollender, M. H., Women's wish to be held: sexual and nonsexual aspects. *Medical Aspects of Human Sexuality*, 1971, 5, 12-26.
- Hollender, M. H., Dowdy, S., Kourany, R. K. C., The wish to be held and hold in couples. *Journal of Clinical Psychiatry*, 1979, 40, 121-123.
- Hollender, M. H., Luborsky, L., Scaramella, T. J., Body contact and sexual enticement. *Archives of General Psychiatry*, 1969, 20,

- Jackson, S., *Kinderen en seksualiteit*. Baarn: Anthos, 1984.
- Jouard, S. M., An exploratory study of body-accessibility. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 1966, 5, 221-231.
- Maasen, T., De smalle marges van de pedofilie. *Jeugd en Samenleving*, 1983, 13, (2), 116-125.
- Maasen, T., Het elixer der eeuwige jeugd. *Jeugd en Samenleving*, 1984, 14, (8), 484-495.
- Maasen, T., Dullaart, L., Niet alle aangename relaties zijn pedagogisch. *Comenius*, 1982, 2, 557-577.
- Maier, H. W., Zorg weegt het zwaarst. *Jeugd en Samenleving*, 1983, 13, (8/9), 484-496.
- Money, J., *Love and love-sickness: the science of sex, gender difference, and pair-bonding*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1980.
- Montagu, A., *De tastzin*. Utrecht: Het Spectrum, 1972.
- Musaph, H., Skin, touch and sex. In: J. Money, H. Musaph (eds.), *Handbook of sexology*. New York: Elsevier/North-Holland Biomedical Press, 1977.
- O'Neil, J. M., Gender-role conflict and strain in men's lives: implications for psychiatrists, psychologists, and other human-service providers. In K. Solomon, N. B. Levy (eds.), *Men in transition. Theory and therapy*. New York: Plenum Press.
- Othuijsen, R., *De pedofiel binnen de hulpverlening*. Amsterdam: werksstuk Kohnstamm Academie, 1983.
- Renshaw, D. C., *Incest, understanding and treatment*. Boston: Little, Brown and Company, 1982.
- Roberts, E. J., Childhood sexual learning: the unwritten curriculum. In: C. M. Davis (ed.) *Challenges in sexual science*. New York: Society for the Scientific Study of Sex, 1983.
- Sandfort, Th., Erotische momenten in het werken met kinderen. *Jeugd en Samenleving*, 1983a, 13, (2), 77-91.
- Sandfort, Th., Lichamelijkheid en seksualiteit in de omgang tussen kinderen en ouders; grenzen en mogelijkheden. In J. Moors, H. Wemekamp, (eds.), *Handen thuis; opstellen voor hulpverleners over geweld*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1983b.
- Schultz, L. G., Sexual contact between staff and residents. In: D. A. Shore, H. L. Gochros (eds.), *Sexual problems of adolescents in institutions*. Springfield: C. C. Thomas, 1981.
- Solomon, K., The masculine gender role: description. In K. Solomon, N. B. Levy (eds.), *Men in transition. Theory and therapy*. New York: Plenum Press, 1982.
- Spanje, M. J. A. van, Disposities tot homoseksueel gedrag binnen het opvoedingswerk van inrichting of gesticht. *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, 1956, 11, 161-173.
- Velde, J. van der, Voorkeur van groepsleiding voor bepaalde bewoners en omgekeerd. In: R. Hendrikse (red.), *Had je maar een vak moeten leren*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1980.

- Voestermans, P., Kinderseksualiteit: seksuele gevoelens in dienst van orde. *Jeugd en Samenleving*, 1983, 13, (2), 140-157.
- Wallace, D. H., Affectional climate in the family of origin and the experience of subsequent sexual-affectional behaviors, *Journal of Sex and Marital Therapy*, 1981, 7, (4), 296-307.
- Walsweer, A., Alleen de ouders hebben het voor het zeggen, *Sjouw*, 1976, 4, 215-216.
- Zeegers, M., *Seksuele delinquenten, forensisch-psychiatrisch onderzoek*. Amsterdam: Scheltema & Holkema, 1966.

Lichamelijk contact is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Daarover zijn veel psychologen het eens. Maar hoe beleven volwassenen de lichamelijke omgang met kinderen? In hoeverre ervaren zij daarbij erotiek, spelen seksuele gevoelens een rol? Hoe geven volwassenen in hun omgang met kinderen vorm aan die gevoelens, hoe zouden ze dat willen doen en op grond van welke argumenten en visies? Welke grenzen ervaren volwassenen in de lichamelijke omgang met kinderen en waarmee hebben die grenzen te maken. Hoe gaan volwassenen om met erotische toenadering door kinderen zelf? Deze thema's komen aan de orde in de in dit boek verzamelde interviews. Deze interviews zijn gehouden met mannen en vrouwen, die beroepsmatig met kinderen werken. Hoewel de interviews betrekking hebben op hun specifieke werksituaties, kunnen andere volwassenen, die veel met kinderen omgaan, waaronder ouders en onderwijzers, zich in de verhalen herkennen.

Fragmenten uit deze interviews verschenen reeds in het themanummer 'Kind, volwassene en seksualiteit' van Jeugd en Samenleving. De reacties op dat artikel vroegen om complete publikatie. Een uitgebreide beschouwing van de punten die in de interviews aan de orde komen en die gebaseerd is op wetenschappelijke literatuur over dit onderwerp is toegevoegd.

Over het onderwerp is vrij weinig geschreven. Wel wordt er veel gepubliceerd over pedofilie en incest. Als het dan over de daarbij betrokken volwassenen gaat, zijn dat bijna altijd mannen. Zelden zijn het mensen, waarin de 'gemiddelde' lezer zich zal herkennen. Dit boek gaat over 'normale' volwassenen, hoe zij lichamelijk met kinderen omgaan en hoe zij dat beleven: Het is een voorzichtige verkenning op een vrijwel onontgonnen terrein.

Dit boek is in eerste instantie bestemd voor mensen die beroepshalve veel met kinderen omgaan. Het is echter ook interessant voor ouders, die over de lichamelijke omgang met hun kinderen willen nadenken. De ervaringen, overwegingen en ideeën, die de groeps werkers in de interviews te berde brengen, geven de lezer de gelegenheid om zijn eigen gedachten op dit onzekere en vrijwel onbesproken terrein te verkennen en te ontwikkelen.

Theo Sandfort (1953) is als psycholoog verbonden aan het Instituut voor Klinische Psychologie en Persoonlijksleer van de Rijksuniversiteit te Utrecht.

Hij houdt zich bezig met onderzoek naar de betekenis van verschillende soorten seksuele ervaringen die jongeren vóór hun zestiende jaar hebben gehad, voor hun later seksueel gedrag en beleven. Daarvoor verrichtte hij onderzoek bij kinderen, die een pedofiele relatie hebben.